

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hudební pohádka a její využití v hudební výchově
Musical fairytale and its use in Music education process

Petra Moravcová

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Selčanová, Ph. D.
Studijní program: Učitelství pro základní školy (M7503)
Studijní obor: I.ST (7503T047)

Rok odevzdání 2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Hudební pohádka a její využití v hudební výchově* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 5. 2020

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí diplomové práce paní Mgr. Zuzaně Selčanové, Ph. D. za to, jak mě při psaní práce vedla a vždy mi byla nápomocná. Rovněž chci poděkovat za její vstřícnost, laskavost, ochotu a podporu. Konzultace s mou vedoucí mě vždy velmi obohatily a nasměrovaly tím správným směrem. Jsem opravdu vděčná, že jsem si vybrala právě Mgr. Zuzanu Selčanovou, Ph. D. Děkuji. Také bych chtěla poděkovat paní ředitelce Mgr. Ivě Havlenové, která mi umožnila realizovat hudební projekt na ZŠ a ZUŠ Jablonoňová. V neposlední řadě chci poděkovat paní učitelce Mgr. Věře Soukupové, která mi dala k dispozici svou třídu 3. B, se kterou jsem hudební pohádku zrealizovala a paní učitelce Mgr. Ivě Gambové, která mi o třídě poskytla důležité informace z hlediska hudební úrovně. Rovněž děkuji své spolužačce z Pedagogické fakulty UK, která mi pomohla s nahrávkami písní o dracích a své rodině, za jejich podporu a vstřícnost.

ABSTRAKT

Diplomová práce pojednává o fenoménu hudební pohádky a její aplikaci v hudebně výchovném procesu. Práce popisuje pojem pohádka obecně a stručně nastiňuje pohledy několika oborů na tento žánr. Teoretická část se zabývá pojmem hudební pohádka, krátce popisuje pohádku jako literární a hudební žánr, seznamuje s historií pohádky a okrajově načrtává archetypy hrdinů a jejich vliv na rozvoj dětské osobnosti.

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na práci s autorskou pohádkou, která byla realizována v rámci projektového vyučování v hodinách hudební výchovy. Cílem diplomové práce je vytvořit a následně nacvičit autorskou hudební pohádku, a tak zmapovat její využití v hudebně výchovném procesu. Jako výzkumný vzorek byla zvolena třetí třída základní školy. Jde tedy o skupinu žáků mladšího školního věku. Výzkumný projekt byl proveden na ZŠ a ZUŠ Jabloňová v Liberci. Jednotlivé školy umožňují pracovat s žáky ve třídách s rozšířenou a nerozšířenou hudební výchovou. I toto srovnání je významným zdrojem poznání. Práce přináší krátkou reflexi vyučovacího procesu, která je zdrojem dalšího rozvoje jak pedagogů, tak žáků.

Výsledkem práce je metodický materiál, který slouží jako inspirace pro budoucí či stávající učitele. Pohádka umožňuje propojení vícero oborů: hudební, dramatické, výtvarné či literární výchovy. Tato integrace dává prostor pro plný rozvoj dětské tvořivosti, která se v dnešní pedagogice velmi zdůrazňuje.

KLÍČOVÁ SLOVA

Hudební pohádka, hudební projekt, mladší školní věk, reflexe, hudebně výchovný proces

ABSTRACT

This diploma thesis deals with phenomenon of musical fairytale and its application in Music education process. The thesis is describing a fairytale as a whole genre and shortly outlines a few perspectives from other fields on this genre. The theoretical part describes the concept of a musical fairytale, shortly describes fairytale as a lyrical and musical genre, introduces the history of fairytale and shortly describes archetypes of heroes and their impact on development of child personality.

Practical parts of this thesis is focusing on working with authors fairytale, which was realized within project teaching in music classes. The goal of the thesis is to create and then rehearse author's musical fairytale, and in this way analyze its use in musical educational process. As a research sample a 3rd grade was chosen. It is therefore a group of pupils, of younger school age. The research was conducted at ZŠ and ZUŠ Jabloňová Liberec. Each school allows to work with pupils in classes with extended education of Music and regular music classes. This comparison is important source of knowledge. Thesis brings a short reflection of the teaching process, which is the source of the following development teachers as well as students.

Final result is methodical knowledge, which brings inspiration to future or current teachers. Fairytale allows connection of multiple genres: Music, drama, Art and Literary education. This integration gives space for full development of child creativity, which is very important in today pedagogical work.

KEYWORDS

Musical fairytale, musical project, young school age, reflection, music education process

Obsah

ÚVOD.....	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 Definice pohádky	8
1.2 Pohádka z pohledu různých vědních oborů	9
1.3 Historie pohádky v českém prostředí.....	12
1.4 Archetypy pohádkových postav.....	14
2 POHÁDKA JAKO HUDEBNÍ ŽÁNŘ	17
2.1 Vztah hudby a slova v hudební pohádce.....	18
2.2 Pohádka jako prostředek rozvoje dětské tvořivosti	18
2.3 Charakteristika mladšího školního věku.....	20
2.3.1 Výchovné aspekty dětské tvořivé hry.....	21
2.3.2 Rozvoj vnímání a obrazotvornosti – fantazie	21
2.3.3 Řečové dovednosti.....	22
3 PRAKTICKÁ ČÁST	23
3.1 Charakteristika třídy	24
3.2 Pohádka o dračí partě.....	25
3.3 Text pohádky	28
3.4 Téma autorské pohádky	30
3.5 Využití pohádky ve výchovně vzdělávacím procesu.....	31
3.5.1 První blok realizace projektu.....	31
3.5.2 Druhý blok realizace projektu	33
3.5.3 Třetí blok realizace projektu.....	36
3.6 Modelové příklady využití hudební pohádky	38
3.6.1 Didaktické příklady 1. vyučovacího bloku.....	42

3.6.2	Didaktické příklady 2. vyučovacího bloku.....	48
3.6.3	Didaktické příklady 3. vyučovacího bloku.....	54
4	REFLEXE REALIZACE HUDEBNÍHO PROJEKTU.....	59
4.1	Očekávání	59
4.2	Příprava na hudební projekt.....	61
4.3	Reflexe 1. vyučovacího bloku	62
4.4	Před začátkem 2. vyučovacího bloku.....	70
4.5	Reflexe 2. vyučovacího bloku	70
4.6	Před začátkem 3. vyučovacího bloku.....	79
4.7	Reflexe 3. vyučovacího bloku	79
	ZÁVĚR.....	88
	Seznam použitých informačních zdrojů	90
	Seznam metodických příloh	92

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá hudební pohádkou a její aplikaci v hudebně výchovném procesu. Práce se v teoretické části věnuje pojmu hudební pohádka, krátce popisuje pohádku jako literární a hudební žánr, seznamuje s historií pohádky a okrajově načrtává archetypy hrdinů a jejich vliv na rozvoj dětské osobnosti.

V praktické části diplomové práce se zaměřuje na vytvoření autorské pohádky. Tvorba a pedagogická práce s tímto žánrem je realizována v rámci projektového vyučování, které nejlépe umožňuje pracovat s tímto specifickým žánrem. Cílem diplomové práce je vytvořit a následně zrealizovat autorskou hudební pohádku, a tak zjistit její využití v hudebně výchovném procesu. Práce jako výzkumný vzorek využívá třetí ročník základního vzdělávání. Jde o skupinu žáků mladšího školního věku. Výzkumná část je realizována na ZŠ a ZUŠ Jabloňová v Liberci. Výběr školy umožňuje pracovat se žáky ve třídách s rozšířenou a nerozšířenou hudební výchovou. I toto srovnání může být dalším významným zdrojem poznání.

Výsledkem práce je metodický materiál, který může inspirovat nejenom budoucí učitele, ale i učitele stávající. Metodický materiál je doplněn o jeho reflexi, ze které vyplývají určitá ponaučení. Pohádka nabízí propojení vícero složek: hudební, dramatické, výtvarné či literární výchovy. Toto propojení dává prostor pro plný rozvoj dětské tvořivosti, která se v dnešní pedagogice velmi zdůrazňuje.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Definice pohádky

Když se řekne slovo pohádka, každý bez rozdílu věku si pod daným pojmem vybaví určitý příběh. Jedná se o literární žánr, který všichni potkáváme a nějakým způsobem reflektujeme.

Existuje více definic uvedeného pojmu, v určitých aspektech se shodují, nebo naopak odlišují. Tyto odlišnosti či shody vyplývají z různých úhlů pohledů, kterými na daný pojem nahlížíme. Např. přístup literární vědy, která se zajímá hlavně o literární kvalitu textu, se liší od psychologie či pedagogiky, které na pohádku nahlíží jako na výchovný prostředek a na prostředek psychologické analýzy.

Obecně každá osobnost posuzuje stejnou pohádku různě. Na jedince může zapůsobit pokaždé něco jiného: co je mu blízké, co se ho dotýká, nebo o co se zajímá. Rovněž jinak pohádku vnímá dospělý a jinak dítě. Hlavně u dětí má pohádka silné výchovné akcenty, které jsou spojovány především s tradičními pohádkami. Ty v sobě zrcadlí zkušenosti generací, archetypy. V tomto případě není zcela možné zachytit definici pojmu v dějinném kontextu.

Encyklopedie literárních žánrů pohádku definuje jako „Zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem.“¹ Uvedenou definici doplňuje *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, která označuje pohádku jako „(...) vyprávění vymyšlené s básnickou fantazií, zejména ze světa nadpřirozených jevů; příběh, který není vázán na podmínky reálného života, každý si ho rád poslechne, třebaže nevěří, že by se mohl přihodit ve skutečnosti.“²

Josef Peterka upřesňuje tuto definici a uvádí: „Zábavné vyprávění s fantastickým příběhem, v němž převažuje dobro nad zlem. Neskrývá svou vymyšlenost, využívá stereotypní formule, magickou trojku, kouzelné předměty, typizované nadpřirozené

¹ MOCNÁ, D. heslo *Pohádka*. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. (MOCNÁ, D a PETERKA, J., eds.). Praha: Paseka, 2004, s. 476. ISBN 80-7185-669-X.

² BROUČEK, S. heslo *Pohádka*. In: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. (BROUČEK, S. a JEŘÁBEK, R., eds.). Praha: Mladá fronta, 2007, sv. 3, O–Ž, s. 759. ISBN 978-80-204-1713-8.

a antropomorfizované postavy, zřetelně kladné a záporné.“³ Autor také doplňuje definici o členění, kdy zmiňuje, že pohádky jsou jednak lidové (folklorní) nebo autorské, které jsou historicky mladší. Peterka rovněž uvádí, že „(...) jádro fondu pohádek tvoří pohádky kouzelné, odrážející archaické obřady zasvěcení (iniciace).“⁴ Iniciace jsou spojené s bolestnou zkouškou dospělosti, s představou dočasné symbolické smrti a znovuzrození. Josef Peterka poukazuje také na to, že z uvedených starých zasvěcovacích obřadů čerpá dnešní žánr „fantasy“.⁵

Vzhledem k tomu, že je pohádka jako literární žánr určena především dětem, je možno nahlédnout také do *Velké dětské encyklopedie*, kde je definice pohádky přizpůsobena dětskému jazyku. Přesto ale vše shrnuje a jasně formuluje: „*Pohádka je vyprávění, kde se skutečný svět mísí s nadpřirozeným.*“⁶ Autorka hesla připomíná, že pohádky vznikaly již v dávných dobách, aby si lidé krátili vyprávěním dlouhé chvíle. Mnohdy se jednalo o skutečné příběhy, které se různě převyprávěly a obměňovaly. Často v nich vystupovaly nadpřirozené bytosti (např. vodníci, obři, draci, víly nebo trpaslíci aj.). Pohádky se rozšiřovaly do celého světa pomocí ústního předávání. Později začali lidová vyprávění zapisovat sběratelé pohádek do svých sbírek, díky čemuž je můžeme přechíst i v současné době. (Autorka zmiňuje např. Karla Jaromíra Erbena nebo Boženu Němcovou).⁷

1.2 Pohádka z pohledu různých vědních oborů

Přesto, že se diplomová práce zabývá zejména pohádkou hudební, považuji za důležité stručně uvést pohádku i jako literární žánr. Oba náhledy (ať už hudební nebo literární) přinášejí mnoho společných znaků.

Literární věda chápe pohádku jako epický útvar lidové slovesnosti. Někdy se označuje také jako báchorka. Pohádku můžeme tedy zařadit do folklorní slovesnosti. Ta se

³ PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 271. ISBN 978-80-239-9284-7.

⁴ Tamtéž, s. 271.

⁵ Tamtéž, s. 271.

⁶ BŘEZINOVÁ, I. *heslo Pohádka*. In: *Velká dětská encyklopedie*. (BŘEZINOVÁ, I., ed.). Praha: Fragment, 2002, s. 144. ISBN 80-720-0673-8.

⁷ Tamtéž, s. 144.

tradije hlavně orálně, bez pomoci písemného podkladu. Vzniká podle paměti a tím, jak se předává z generace na generaci, se různě obměňuje. Pro orální projevy je typický kontakt interpreta s posluchačem a možnost zpětné vazby. Folklorní slovesnost je ukotvena na venkově a jejími nositeli byli často rolníci nebo studenti.

Pro folklorní dílo je důležitá kolektivnost, protože dílo vzniká teprve tehdy, kdy jej přijme kolektiv. Proto se předává z generace na generaci a díky tomu přetrvává, ne jako definitivní text, ale jako určitý vzorec, umožňující různé varianty a improvizace.

S kolektivností se pojí i anonymita, protože jméno autora v tomto případě není většinou důležité. Folklorní díla jsou takzvaně domácí a každý národ si je připodobňuje k obrazu svému, objevují se zde tradice, regionální prvky a typická místa pro danou oblast. Folklorní slovesnost je spojena s koloběhem přírody a lpí na vyzkoušených modelech (tradicionalismus).

Z hlediska psychologického se v pohádce zdůrazňují obrazy imaginace, které obraznost slova vyvolává. „*Ani film, gramofonová deska, televizní inscenace nebo divadelní představení klasických pohádek v sobě neobsahují ony zcela základní psychologické vazby, které vznikají vyprávěním a nasloucháním, ony šťastné chvíle spolubytí, během nichž mezi slovem dospělého vypravěče a představivostí dítěte se napíná neviditelná šňůrka vzájemnosti, na kterou vyprávění navléká jemné korálky slov.*“⁸

Psychologie zdůrazňuje, že pohádka děti nejvíce oslovuje. Je to i proto, že do slov vkládáme při vyprávění své city.⁹ Pro děti při čtení pohádky není důležitý jen samotný příběh, ale také to, že jsou v blízkosti dospělého. Dítěti nezáleží na tom, jestli vypravěč pohádku nebo příběh čte nebo vypráví, mnohem důležitější je pro něj pohádková atmosféra. Pohádky jsou u dětí oblíbené i z toho důvodu, že jim dávají jasnou podobu o dobru a zlu

⁸ ČERNOUŠEK, M. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. s. 8–9. ISBN 978-80-262-1434-2.

⁹ STAŇKOVÁ, L. Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte. In. *Problémové dítě a hra*. Praha: Raabe, 2003, s. 10–11. ISSN 1801-8351. Dostupné na: <https://www.zkola.cz/sofia/pedagogove/kabinetzs/Documents/pohadkyAJejichVlivNaPsychickyVyvojDiteKeStazeni.pdf>

a jsou psány jednoduše. Pro děti je také důležité mnohonásobné opakování příběhů, které jim pomáhá při učení a zároveň posiluje jejich životní jistotu.¹⁰

Pohádka se tedy řadí do prozaického vyprávění. Je zábavným vyprávěním s fantastickým příběhem, kde dobro převažuje nad zlem. Je to smyšlený příběh, který využívá stereotypních formulí. Vyskytují se v něm nadpřirozené jevy, postavy a předměty. Postavy mohou být také typizované, nadpřirozené, kladné nebo záporné. Pohádky jsou lidové nebo autorské, přičemž autorské pohádky jsou historicky mladší. Lidové pohádky původně nebyly určeny dětem, ale dospělým. Jádrem jsou pohádky kouzelné, kde hlavní hrdina podstupuje různé zkoušky, v současné době z nich čerpá fantasy.¹¹

Jednou ze základních funkcí pohádek je vnést dětem smysl a řád do jejich světa. Děti chápou a vnímají svět jinak než dospělí. Pohádky umožňují dětem rozeznat hodnoty: dobro bývá odměněno a zlo potrestáno. Kladné příklady nabízejí možnost sebeidentifikace a záporné příklady naopak děti varují. Velkým kladem pohádky je, že se nevnučuje, nepoučuje, nechává na samotném dítěti, aby porozumělo problémům samo. Díky pohádce dítě poznává obavy, strachy, ale i radosti. Pohádka posiluje jeho víru v dobrý konec.

Z těchto základních funkcí pohádky vychází také **pedagogika**. Pedagogická věda chápe oproti literární vědě hlavní funkci pohádky v jejím obsahu, který vnímá jako možný prostředek výchovy. Ve školní praxi dítě dokáže velmi rychle identifikovat příběh. Dítě intuitivně rozliší prozaický příběh od příběhu pohádkového. Pravidla pohádky si dítě osvojuje pomocí příkladů, nikoliv přes definice, které jsou pro děti moc komplikované. Těžko porozumějí jejich významu, často se definice učí z paměti. Pro epiku, do které se pohádka řadí, je typické, že vypravuje nějaký příběh (na rozdíl od dramatu, které příběhy předvádí). Epika rovněž pracuje s dějem, který se různě proměňuje, vyvíjí a vystupuje v něm množství postav.

¹⁰ MERTIN, V. *Ze zkušeností dětského psychologa: na co se často ptáte*. Praha: Scientia, 2004. 178 s. ISBN 80-7183-316-9.

¹¹ PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 240–249, s. 269–274. ISBN 978-80-239-9284-7.

1.3 Historie pohádky v českém prostředí

Historie pohádky v českém prostředí sahá do nejstarších dob, kdy se pohádky šířily *ústní formou*, a zařazujeme je do ústní lidové slovesnosti. I proto není zcela možné časově vymezit, kam až pronikají začátky pohádky. Pro potřeby této práce možno zmínit stručný historický nástin pohádky v českém prostředí.

U pohádek autorských již existují určité mezníky, které je možno zachytit. První *uměle vytvořené pohádky* se objevují ve 14. století, např. osnova pohádky *O dvanácti měsíčkách* v Klaretově *Exeplariu a Astronomiu*.¹² V pohusitské době až do 18. století se zábavné žánry ještě nerozšiřovaly, proto byly pohádky součástí sbírek: bajek, legend, pověstí a knížek lidového čtení. V době národního obrození dochází k velkému rozvoji sběratelské činnosti a této tradici. Za prvního českého sběratele a vydavatele pohádek můžeme označit Jakuba Malého, který vytvořil sbírku *Národní české pohádky a pověsti* (vydanou v roce 1838).¹³

Velkou sběratelskou hodnotu mají až sbírky českých pohádek od Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena. Erben je zároveň průkopníkem vědeckého bádání českého folklóru. Různí sběratelé však přistupují k lidovým pohádkám odlišně. Jaroslav Toman to shrnuje takto: „Božena Němcová promítala do lidové filozofie pohádek vlastní bytostnou touhu po spravedlivém uspořádání společnosti a svou vizi ušlechtilého člověka, K. J. Erben spatřoval v pohádce potvrzení své folkloristické koncepce mytologické.“¹⁴ Přístup Němcové byl od Erbena odlišný, vzhledem k tomu, že neměla tolik folkloristických znalostí jako Erben, který se bádáním v oblasti lidové slovesnosti celoživotně zabýval. Přesto mají jednu věc společnou: své pohádky si od původního vypravěčského znění upravují.¹⁵

¹² MOCNÁ, D a PETERKA, J. *heslo Pohádka*. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. (MOCNÁ, D. a PETERKA, J., eds.). Praha: Paseka, 2004, s. 476. ISBN 80-7185-669-X.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1992, s. 68. ISBN 80-7040-055-2.

¹⁵ Božena Němcová vytvořila mnoho sbírek, např. *Národní báchorky a pověsti* nebo *Slovanské pohádky a pověsti*. Obsahují pohádky, místní pověsti a legendy, jejich hlavní myšlenkou je rovnost mezi lidmi a vítězství mravních hodnot. Karel Jaromír Erben se zasloužil o vznik díla *Soubor českých pohádek* (sem patří známé české pohádky jako např. *Dlouhý, široký a Bystrozraký*, *Pták Ohnivák* a *liška Ryška* nebo *Tři zlaté vlasy děda Vševeda*). Všechny tyto pohádky jsou u Erbena inspirované folklórem. Dostupné na: <https://www.spisovatele.cz/karel-jaromir-erben>

V průběhu 19. století pokračuje v oblasti pohádky sběratelská činnost, začíná se ale pomalu objevovat *autorská pohádka*. České autorské pohádky navazují na tradiční díla J. Karafiáta, K. J. Erbena a B. Němcové.¹⁶ Průkopníky tohoto směru se v sedmdesátých letech 19. století stali Eliška Krásnohorská (pro své pohádky vybírala náměty z reálného světa i ze světa zvířat) a Jan Karafiát (vytvořil specifickou autorskou pohádku s názvem *Broučci*).¹⁷

Spisovatelé často do pohádek vnášejí humor a realistické prvky, popisují hrdiny nového typu, mnohdy uplatňují vypravěčskou zkratku, nonsens aj.¹⁸ Typickým příkladem autorské pohádky je dílo Karla Čapka *Devatero pohádek*. Dle autorů O. Chaloupky a J. Voráčka se Čapkovi daří „(...) v duchu klasické pohádky vytvářet nové postavy, které zasazuje do reality své doby, ruší zásadní linii děje a využívá montáže epizod.“¹⁹ V podobném duchu tvoří pohádky také Ondřej Sekora, Josef Lada, Josef Čapek a další.²⁰ S aktualizací klasické pohádky se objevují dva odlišné tábory. Jedna skupina kritizuje krutost, kterou lidové pohádky přinášejí, a snaží se zpochybnit jejich výchovný aspekt. Naopak druhá skupina vyzdvihuje nezastupitelný význam boje dobra nad zlem a morálních zásad pro duševní vývoj dítěte.

V poválečné době hraje pohádka v tvorbě pro děti a mládež důležitou roli. Je to období, kdy se do popředí začíná dostávat moderní pohádka. Mezi ně můžeme zařadit *Fimfárum*, dílo od Jana Wericha, které je určené spíše starším dětem a je zde ve velké míře uplatněn humor a nadsázka.²¹

¹⁶ CHMELÍKOVÁ, V. *Literatura pro děti a mládež*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1995, s. 36–37. ISBN 80-7043-178-4.

¹⁷ ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. 171 s. ISBN 80-7367-095-X.

¹⁸ CHMELÍKOVÁ, V. *Literatura pro děti a mládež*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1995, s. 36–37. ISBN 80-7043-178-4.

¹⁹ CHALOUPKA, O. a VORÁČEK, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. (2. vyd.) Praha: Albatros, 1984, s. 395.

²⁰ CHMELÍKOVÁ, V. *Literatura pro děti a mládež*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1995, s. 36–37. ISBN 80-7043-178-4.

²¹ MOCNÁ, D a PETERKA, J. *heslo Pohádka*. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. (MOCNÁ, D. a PETERKA, J., eds.). Praha: Paseka, 2004, s. 478. ISBN 80-7185-669-X.

Pro šedesátá léta je typické připomínání klasických pohádek *v rozhlase a v televizi*, což v tu dobu byla novinka.²² Rovněž vznikají krátké animované filmy (večerníčky) a to na náměty Václava Čtvrtka (*Rumcajs*), Miloše Macourka (*Mach a Šebestová*) nebo Eduarda Petišky (psal texty k prvním příběhům o Krtkovi, např. *Jak krtek ke kalhotkám přišel* nebo *Krtek a autíčko*). Večerníčky jsou aktuální dodnes a jsou oblíbené napříč všemi generacemi.²³

1.4 Archetypy pohádkových postav

Archetypy představují pravzor, postavu, která je ověřena tradicí. Značí také představu, či samotný příběh. Vzhledem k tomu, že z příběhu hudební pohádky v praktické části této práce plynou jisté hodnoty a mravní zásady, považuji za důležité krátce zmínit pojem archetyp. Zvlášť pedagogika zdůrazňuje výchovný aspekt pohádky. I v tom vnímám sílu pohádky a důležitost jejího uplatnění v hudebně výchovném procesu. Archetypy se v pohádkových postavách promítají. Dle Jenčkové jsou „(...) *literární postavy (někdy též osoby) bytosti či subjekty účinkující v příběhu, zpravidla jsou určeny svým jménem a představují téma člověka (třeba i nepřímo, v nelidských formách)*.“²⁴

Pro veškeré příběhy je podstatné, aby se v nich vyskytovaly postavy, příběh bez postav neexistuje. Autor pohádky se pomocí postav snaží na svět dívat očima někoho jiného. Mnohdy může být postavou i samotný vypravěč příběhu.²⁵

Pohádková postava se od ostatních odlišuje také svým jednáním a chováním. Při rozboru postav sledujeme dva rozdílné a vzájemně se ovlivňující problémy: status postav (kým jsou) a proces charakterizace postav (způsob jakým jsou zobrazeny a jak se postupně

²² CHALOUPKA, O. a VORÁČEK, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. (2. vyd.) Praha: Albatros, 1984, 539 s.

²³ MOCNÁ, D a PETERKA, J. *heslo Pohádka*. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. (MOCNÁ, D. a PETERKA, J., eds.). Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

²⁴ PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 217. ISBN 978-80-239-9284-7.

²⁵ Počet postav v pohádce by neměl být příliš vysoký, protože s narůstajícím počtem postav jsou i vyšší nároky na čtenářovu/posluchačovu dovednost orientace v textu nebo v celkovém ději příběhu. Rovněž já se tímto pravidlem v praktické části diplomové práce řídím. Pro svou autorskou hudební pohádku volím přiměřené množství postav, tak aby byl pro děti děj přehledný a mohly se soustředit spíše na hudební výrazové prostředky, se kterými v rámci hudební složky pohádky pracujeme.

v příběhu vyvíjejí). Rovněž je velmi důležité, jakého druhu postava je a podle toho má určité funkce jako etickou, důležitost v příběhu, stylizace vztahu k realitě, interakce a reprezentativnost.

V pohádce se můžeme setkat s pojmem *hrdina*, což původně souviselo s heroickým charakterem postavy. Dnes je hrdina v pohádce často zamýšlen jako hlavní protagonista děje. Nejdůležitějšími postavami v pohádce jsou tzv. *etické postavy*, které můžeme dělit na kladné a záporné, případně neutrální. Kladná postava má za úkol zobrazovat dobro a chová se morálně správně. Naopak záporná postava má zosobňovat zlo. Navenek sice může působit jako, že je krásná, ale přitom je morálně daleko níž než kladná postava.²⁶ Existují také modelové postavy (archetypy), které jsou pro pohádku typické. Jako kladné postavy vnímáme: anděla, světce, rytíře, moudrého starce, naopak jako záporné postavy vnímáme: d'ábla, škodolibého kazisvěta.

To, jakou mají postavy etickou funkci, nesmíme zaměňovat s tím, jak postavu vnímá posluchač. U dětí je toto vnímání na elementární úrovni, ale přece jen si k postavám vytváří určitý vztah. U posluchače se tedy objevují sympatie nebo antipatie k určitým postavám. Sympatie se projeví k postavě, která se dítěti líbí, dokáže se s ní ztotožnit a postupně ji dokonce může začít brát jako svůj vzor. Naopak antipatie se nemusí vždy projevit jen k záporným postavám.²⁷ Kladná postava může také u posluchače vyvolat soucit, ale nevnímáme ji jako svůj vzor. (Může to být třeba jezeček, který je hodný, ale nikdo s ním nechce sedět v lavici, protože má bodliny, které píchají.)

Pro pohádku jsou také typické postavy nadpřirozené, které se mohou vázat k náboženským představám, zázrakům a magii (pánbůh, zakletá žába, anděl, čert, čaroděj, Rumburak, Arabela...). Nebo postavy fantastické, které jsou tvořeny z neživých předmětů a mohou připomínat loutky (sedmihlavý drak, obři, trpaslíci, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Golem, zrůdy...). A antropomorfizované postavy, které jsou zejména zvířecí (Liška

²⁶ Většinou kladnou postavou v pohádkách bývají Honzové, princové, princezny a zápornou čarodějové, čarodějnice, draci, ježibaby. Jsou samozřejmě i výjimky, kdy se jejich role mohou prohodit - princezny vždy nemusí být kladnou postavou, a naopak čarodějnice nebo čarodějové nemusí být vždy zápornou postavou a mohou někdy v příběhu pomáhat.

²⁷ Například *Krteček* je známá kladná dětská postava, ale částí společnosti byl kritizován jako škůdce na zahradách, který je idealizovaný.

Bystrouška, Broučci, Ferda Mravenec...) nebo polidšťují přírodní jevy (Měsíčník, Větrník, Slunečník, Večernice, aj.).

V případě nějaké dramatické zápletky se často využívají ustálené konstelace postav. Mnohdy jsou používány kontrastní dvojice: muž a žena (princezna a princ), dobro a zlo (anděl a ďábel). Existují rovněž ustálené pohádkové trojice: bývají to nejčastěji tři bratři, tři sestry, rodinný trojúhelník (Rumcajs, Manka a Cipísek).

Postavy se od sebe odlišují svojí reprezentativností, která představuje jejich kulturní význam ve společnosti, což souvisí s typy a archetypy postav. Někdy dokonce fungují jako všeobecně platné symboly lidství a můžou se od nich odvodit názvy pro určité povahové vlastnosti a charaktery lidí (Achillova pata, sisyfovský úkol, donchuanství...).

Za literární typy můžeme označit ty postavy, které jsou výrazné, jejich role je v tradici bezpečně zakotvena a většinou jsou typické pro určitý žánr nebo druh. Pro pohádku to mohou například být: rytíř, šašek, moudrý stařec, pastýř, dobrodruh, sirotek, loupežník, vězeň, zrůda, obyčejný člověk a další. Vystupují přitom důležité rysy psychologické (pohlaví, věk, charakter) a sociální (pozice ve společnosti, rodinný stav a povolání).

Pro postavy jsou ve většině případů důležitá jména, která nám mohou prozrazovat mnohé věci z jejich charakteru (pohlaví, obyčejnost nebo vznešenost jména, povahové vlastnosti), takže můžeme říci, že v některých pohádkách mohou být jména volena záměrně (Dobromil, Jasněnka, Větrník, Večernice...). Některá jména mají za úkol upozornit na nějakou zvláštnost té postavy, která je pro ni typická, a odlišuje ji od ostatních (Zlatovláska, princezna se zlatou hvězdou na čele, Růženka, Popelka...).²⁸

²⁸ PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 217–226. ISBN 978-80-239-9284-7.

2 POHÁDKA JAKO HUDEBNÍ ŽÁNŘ

Hudební pohádka je hudební žánr určený především pro děti mladšího školního věku. V hudební pohádce je většinou vyprávění proloženo hudbou, nebo zní hudba a mluvené slovo současně jako například v melodramu.

Pohádka je výchovná v několika složkách: ve slovesné, interpretační a hudební. Slovo ať už mluvené nebo předávané zpěvem má za úkol držet dějovou linii a umělecky působit. Také má funkci předat dětem hudbu, a to pro ně přijatelnější formou. Hudební složka v pohádce zprostředkovává dětem hudební jevy, hudebně výrazové prostředky a motivuje je k hudebním aktivitám.

Hudba významně zasahuje všemi svými vyjadřovacími prostředky do dějové linie a má vliv na celkovou kompoziční strukturu hudební pohádky. Tím se tento žánr liší od jiných žánrů s pohádkovým námětem. Hudba v hudební pohádce by měla dětem umožnit zkusit si různé hudební aktivity, které vedou k prohlubování hudebního myšlení. Zároveň na děti, a nejen na ně, esteticky působí, což také pomáhá utvářet jejich osobnost. Samotný dějový základ pohádky pomáhá otvírat další možnosti integrace hudebních, jazykových, dramatických, pohybových a výtvarných aktivit dětí. Hudební pohádka na děti působí hlavně svou funkcí uměleckou, její význam je též ve funkci hudebně formativní a poznávací. Hudební pohádka patří mezi umělecká díla záměrně komponovaná pro děti. Vytváří se s ohledem na výše zmíněné funkce hudby.

Technickou náročnost pohádky jsem ve své diplomové práci volila s ohledem na specifika mladšího školního věku. Rovněž jsem výběr podmínila konkrétní skupině dětí, se kterou byla pohádka realizována. Výběr tématu pohádky se odvíjí také od toho, zda ji mají děti samy předvádět, nebo jsou pouze posluchači. V praxi se ale setkávám s tím, že je pohádka určena spíše k samotnému provedení dětí a figuruje hlavně v oblasti tzv. tvořivé dramatiky. Hudební pohádka tak dává prostor k rozvoji dětské hudební tvořivosti, např. i formou improvizace.

2.1 Vztah hudby a slova v hudební pohádce

V hudební pohádce dochází k propojení hudebních a jazykových prostředků pomocí následujících postupů. V tom spočívá síla tohoto hudebně dramatického žánru a jeho možnosti využití ve výchovně vzdělávacím procesu. Hudba dotváří slovo, umocňuje jeho význam. Jde tedy o zvukomalebnou charakteristiku pohádkových postav, o dějové napětí, nebo o dotváření nálady. Slovo komentuje hudbu, pomáhá upřesnit její obsah. Toto propojení je zřetelné hlavně při objasnění hudebních pojmů, funkce výrazových prostředků, charakteristických druhů a žánrů, orientace v hudebních formách. Slovo je nositelem děje, ale zároveň pomáhá pochopit hudební řeč a lépe porozumět autorovu záměru a jeho hudební řeči či scénáři.

Slovo a hudba se rovnocenně podílejí na rozvíjení dějové linie a na utváření formové struktury. Nejčastějším způsobem je kombinace pohádkového příběhu s jednotlivými slokami písně. U některých pohádek to může být kombinace textové části s instrumentální charakteristikou. Skladatel tedy využívá k představení jednotlivých postav, nálad či atmosféry děje leitmotivy, nebo vychází z ilustrativních možností samotného nástroje. Toto spojení slova a hudby je typické tím, že hudební složka pomáhá více dotvářet kontinuitu dějové linie, čímž podporuje celkový smysl děje a příběhu. U těchto typů spojení hudby a slova bývá ještě hudební složka rozšířena o hudební námět jako obsahový základ jazykové dějové linie. Jde o „polidštění“ nebo také personifikaci hudebních nástrojů, písniček a notového materiálu.

Od specifického žánru hudební pohádky je potřeba odlišit tradiční hudební druhy, jejichž společným znakem je pohádkový námět. Může to být sólová nebo sborová píseň, melodram, dětská opera či balet.²⁹

2.2 Pohádka jako prostředek rozvoje dětské tvořivosti

Existuje mnoho literatury, která se zabývá dětskou hrou a jejím uplatněním ve výchovně vzdělávacím procesu, především v dramatické výchově. Stěžejním cílem diplomové práce

²⁹ JENČKOVÁ, E. *Hudební pohádka 1. díl*. Hradec Králové: 4. upravené vydání Tandem, 2004, s. 4–5. ISBN 978-80-806901-29-9.

je představit pohádku jako hudební žánr a uvést možnost jejího uplatnění ve výuce. Z tohoto důvodu práce uvádí velmi stručně problematiku dětské tvořivosti. Pohádka je žánr, který poskytuje velký prostor pro rozvoj kreativity. Práce stručně nastiňuje charakteristiku dětské tvořivosti a principů, které tvořivé aktivity přinášejí.

Princip tvořivosti nacházíme u jedince, který je schopen samostatně a iniciativně řešit různé problémové situace. V rámci hudební výchovy má největší uplatnění při realizaci tvořivé dramatiky, při tvoření doprovodů k písním, při hledání adekvátní scénické hudby. V duchu principu tvořivosti není pro učitele důležitý samotný produkt, ale samotný tvořivý proces, a to jaký vliv na žáka má.³⁰

Tvořivost se u dětí objevuje velmi často při hře. Můžeme ji označit jako originální řešení dětského námětu a jeho obohacení o nové, originální prvky. Hlavním znakem tvořivosti je odklon od běžných postupů. Pro jedince poskytuje vlastní autorskou cestu. Předpokladem tvořivosti u dětí je to, že mají schopnost se soustředit na námět hry, a to nejen racionálně, ale i citově. Průběh hry ovlivňuje pružnost jejich myšlenek a bohatství jejich představivosti a fantazie.

Pokud hovoříme o tvořivosti, nesmíme zapomenout na její vztah k inteligenci. Často se setkáváme s tím, že se nadané děti nemusí vždy projevovat tvořivě. Při průzkumu Evy Machkové, která zjišťovala, jaké je dětské chápání alegorie, vyplynulo, že obsahová stránka dětí s horší klasifikační známkou z českého jazyka převyšuje často jejich vynalézavostí a originalitou odpovědí projev dětí s výborným prospěchem.

Pěstování tvořivosti má význam pro zdravý rozvoj dětských vloh a dítě, které je k tomu vedeno, si odnese tyto návyky do dospělosti. Tvořivá hra by měla pomoci dětem, které jsou roztěkané, trpí komplexem méněcennosti nebo trémou. Z uvedeného vyplývá, že didaktická hra pomáhá rozvíjet nejrůznější schopnosti dětí. Vhodně motivovaná hra zcitlivuje dětské nitro ohrožené některými vlivy dnešní doby a rozvíjí tvořivé schopnosti dítěte.³¹

³⁰ LANGSTEINOVÁ, E. a FELIX, B. *Metodická příručka k učebnici hudobná výchova pre 8. ročník ZŠ*. Bratislava: SPN, 1998. 90 s. ISBN 80-08-02707-X.

³¹ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, s. 12–14. ISBN 80-7068-104-7.

2.3 Charakteristika mladšího školního věku

Vzhledem k tomu, že mladší školní věk přináší určitá specifika ve vývoji dítěte, zvolila jsem žáky tohoto věku jako vzorek pro projekt dané diplomové práce. Hudební pohádka se pro toto období dítěte přímo nabízí. Praktickou část diplomové práce proto cílím na skupinu dětí od 8 do 10 let. Je to období, které zastřešuje etapu strávenou na prvním stupni základní školy. Zahrnuje tedy samotný vstup do školy, což je jeden z prvních důležitých mezníků života dítěte. Pro dítě jde o velkou změnu, jsou na něj kladeny povinnosti. Dítě to vnímá tak, že se blíží k cíli být velké. Získává novou roli, roli školáka či žáka. Škola přináší dítěti nové znalosti a činnosti. Klade na něj postupně se zvyšující požadavky, např. na rozvoj senzomotoriky, paměti, intelektu, estetických předpokladů, pozornosti, sebeovládání a vytrvalosti, svědomitosti i aspekty osobnosti.

Hudební pohádka je vhodným prostředkem pro rozvoj výše uvedených požadavků. Pokud se učitelé podaří dát prostor pro tvořivost, dochází k uspokojování potřeb dítěte: jeho zvědavost, radost ze získaných dovedností, potřeba aktivity, motivace, potřeba získat úspěch a uznání za jeho výkon. U žáka mladšího školního věku vzniká lehce zájem o něco nového. Žák také získává nové vztahy s učitelem a spolužáky. Je hodnocen nejenom rodiči, ale začíná být hodnocen i učitelem či samotnými spolužáky.³²

Nedílnou součástí dětského světa v tomto věku je hra. Je důležitá pro zdravý rozvoj dítěte. Díky zapojení do hry poznává okolní svět, nabývá dovedností, cvičí pozorovací schopnosti, rozvíjí obrazotvornost a získává nové charakterové vlastnosti. Rovněž se projevují zájmy dětí a utváří se jich vztah k ostatním dětem a dospělým. Hlavní zastoupení v hudební výchově na prvním stupni má vokálně instrumentální a sluchová výchova, která je páteří hudebně výchovného procesu.³³

Žáci ve škole dávají přednost takovému způsobu poznávání, který jim umožňuje přesvědčit se o pravdivosti verbálně prezentovaných informací. K tomu je možno využít samotnou hudební pohádku. Žáci mají možnost prožít hudbu díky ději, který je vtáhne

³² ČÁP, J. a MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 228–231. ISBN 80-7178-463-X.

³³ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, s. 12. ISBN 80-7068-104-7.

do tvořivého procesu. Možnost převést poznatky z pohádky do vlastního života žáka a poučit se z nich v běžném životě nám ukazuje, že tvořivá dramatika má smysl.³⁴

2.3.1 Výchovné aspekty dětské tvořivé hry

Když chceme vědomě přenést přirozenou hravost dětí do tvořivé hry, potřebujeme, aby byly soustředěné. Pro jejich upoutání pozornosti je důležité, ať už na začátek vyučovacího celku nebo během nácviu pohádky, neustále zařazovat motivaci. Tu můžeme uskutečnit pomocí hádanky nebo příběhu. Při něm si děti mohou zavřít oči a jejich pozornost je směřovaná jen na vnímání děje. Díky tomu se odpoutají od myšlenek, které je zatěžovaly předtím a začnou se soustředit na to, co my - učitelé potřebujeme.³⁵

Proto, abychom u dítěte probudili zájem o to, co mu chceme předat, je potřeba si získat jeho pozornost. K tomu nám u dětí v předškolním věku nejlépe pomůže hra, která dítě formuje. Josef Mlejnek to upřesňuje ve své publikaci *Dětská tvořivá hra: „Hra přispívá k posilování kladných vlastností pozornosti. Vychází z koncentrace dětského vědomí na hravou činnost a jejím pěstováním může významně pomáhat výchově dítěte. Schopnost soustředění pozornosti jako základní předpoklad úspěšné činnosti v dospělosti se může vytvářet už v dětském věku v tvořivé hře“*.³⁶

2.3.2 Rozvoj vnímání a obrazotvornosti – fantazie

V každé hodině, ne jenom v hudební výchově, by se učitel měl snažit zaměstnat u žáků více smyslů. Běžně je kladen důraz na sluch a zrak. Ne každé dítě se dokáže déle soustředit na to, co vidí nebo slyší. Poznávání pomocí chutě, čichu a hmatu je mnohdy okrajovou záležitostí. Právě pomocí dětské tvořivé hry bychom měli rozvíjet všechny složky smyslového vnímání.

Představy získané smyslovým vnímáním podmiňují rozvoj obrazotvornosti. Fantazie je pro život významná. U dětí se projevuje originalitou a tvořivostí, zároveň není svazována

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

³⁵ MLEJNEK, Josef. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS ARTAMA, 1997. 149 s. ISBN 80-7068-104-7.

³⁶ MLEJNEK, Josef. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, s. 14. ISBN 80-7068-104-7.

konvenčními stereotypy. Hudební pohádka je pro rozvoj fantazie ideálním prostředkem. Je ale potřeba dobře nastavit zadání úkolů, aby se mohla projevit.

V dětské tvořivé hře je možnost bohatého uplatnění obrazotvornosti. Je to volná improvizace, která poskytuje neomezené možnosti pro rozvoj dětské tvořivosti.³⁷

2.3.3 Řečové dovednosti

Jelikož u dětí v mladším školním věku většinou stále přetrvávají zlozvyky ledabylé mluvy, musíme jim jít my, jako učitelé, příkladem a ukázat, jak by text měly přednést. Z tohoto důvodu je vhodné při nácviu hudební pohádky pravidelně zařazovat dechovou, hlasovou a artikulační rozcvičku, nejlépe hravou formou. Právě tato cvičení nám pomohou k lepšímu řečovému projevu. Ten je při vyprávění příběhu, v našem případě pohádky, klíčový. Úkolem je posluchače zaujmout. Povede se nám to jen tehdy, když dokážeme předat vnitřní obsah (emoce). Toho docílíme pouze v případě, že děti budou textu rozumět a ztotožní se s ním.

Z těchto důvodů je potřeba s dětmi text několikrát přečíst a vysvětlit si ho. Ukázat jim, na kterou část je důležité klást důraz, a společně přijít na to, „proč?“. Je to práce na delší dobu, ale postupně to ocení nejen posluchači, ale i samotní žáci.

³⁷ MLEJNEK, Josef. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, s. 15. ISBN 80-7068-104-7.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Hudební pohádka – *Pohádka o dračí partě* byla realizována na ZŠ a ZUŠ Jabloňová v Liberci. Volba školy byla podmíněna také tím, že jsem ji jako dítě sama navštěvovala, její prostředí mi je známé. Škola poskytuje kvalitní zázemí a nebrání se průniku tvořivé dramatiky do výchovně vzdělávacího procesu.

Důležitou roli při výběru školy pro mě hrál rovněž lidský faktor. Ve škole působí učitelé, kteří jsou otevření tvořivým aktivitám, osobně je znám a předpokládala jsem, že spolupráce s nimi bude pro mě obohacující.

Volba školy je ovlivněna také tím, že nabízí rozšířenou výuku hudební výchovy. Ta spočívá v tom, že žáci mají v týdenním rozvrhu více hodin hudební výchovy než je tomu na běžných základních školách. Zároveň navštěvují hru na hudební nástroj, který si sami zvolili. Tuto dovednost mohou uplatňovat i v hodinách hudební výchovy a díky tomu se vzájemně obohacovat. Hudba utváří jejich osobnost a má vliv na jejich chování. Ve škole jsou ale i třídy s běžnou výukou hudební výchovy, proto lze pozorovat rozdíly v tvořivé hudebních projevech žáků. U liberecké veřejnosti si škola získala prestiž také tím, že pořádá každoročně koncerty, které jsou ukázkou toho, co se děti během školního roku naučily.

Pro realizaci hudební pohádky v hodině hudební výchovy jsem vybrala třetí ročník na prvním stupni dané školy. Uvedený věkový rozptyl byl zvolen z důvodu hraničního období, kdy ještě děti inklinují k pohádkám a zároveň jsou schopny dodržovat určitý řád. Také se již dokáží přizpůsobit systému určité pravidelnosti a rozvíjí se u nich více abstraktní myšlení. Mají větší jistotu v konkrétních hudebních dovednostech a díky tomu jsou schopny realizaci hudební pohádky zvládnout. Vzhledem k tomu, že se jedná o pohádku s podzimní tematikou, vycházela jsem z tematického plánu, kterým se škola v rámci *Školního vzdělávacího programu – ZŠ a ZUŠ Jabloňová* řídí.³⁸

V praktické části práce se zabývám tím, jak s hudební pohádkou, která pochází z mého pera, pracovat. Seznam příloh diplomové práce přináší kompletní notový materiál hudební pohádky. Učitel může dle potřeby pracovat s notovým příkladem samotné písně,

³⁸ ŠVP - <http://zsjablonova.cz/skolni-vzdelavaci-program/>.

nebo využít jednotlivé nástrojové party. Jednotlivé nástroje je možné měnit dle složení třídy, se kterou učitel pracuje, rovněž dle rozsahu konkrétního nástroje.

Podle typologie hudebních pohádek se jedná o pohádku, kterou předvádí žáci. Samotnou realizaci pohádky předchází pečlivá příprava učitele se žáky. Ta spočívá např. v osvojení písní, dramatiky a pohybových her. Zároveň je učitel během pohádky alespoň z počátku řídí. Dále vystupuje jako facilitátor, pouze přihlíží a snaží se tvorbu dětí a jejich projevy korigovat správným směrem.

Praktická část také seznamuje s textem dané pohádky, zdůvodňuje výběr tématu. Z nácviu autorské pohádky vznikly také určité modelové situace, které slouží v této diplomové práci jako inspirace pro práci s pohádkou v hodinách hudební výchovy. Praktická část práce popisuje možný průběh vyučovacího procesu a konkrétní tvořivé aktivity, které v rámci práce s hudební pohádkou vznikají. Součástí této práce (jako příloha) jsou pak notové party z mé tvorby (*Notový materiál – písně o dracích; Příloha č. 23 – č. 28*), (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32*).

3.1 Charakteristika třídy

Uvedená podkapitola diplomové práce v krátkosti popisuje třídu, která se podílela na realizaci hudební pohádky. Konkrétně se jedná o třetí ročník ze ZŠ a ZUŠ Jabloňová v Liberci.

3. B je třída s rozšířenou hudební výchovou, která čítá maximální počet třicet žáků. Podle slov paní učitelky třídní je třída „živá a zároveň velmi tvořivá“. Žáci mají dobrý kolektiv. Jsou zde sice dvě žákyně, které svým chováním občas rozvrací třídní vztahy, ale právě díky tomu, že celá třída drží při sobě, se spolužákům daří jejich nevhodné chování rychle eliminovat.

Mezi jejich oblíbené předměty v první řadě patří tělesná výchova, výtvarná výchova, pracovní činnosti a hudební výchova. To logicky kopíruje hlavní charakteristiku třídy: žáci mají rádi pohyb a tvořivé činnosti. V oblíbenosti ale mají i anglický a český jazyk.

Ve třídě je dokonce žákyně nadaná v matematice a zároveň v jazykové oblasti, kde vyniká v přednesu a recitaci. Měla jsem štěstí, že jsem tuto žákyni vybrala jako jednoho z vypravěčů. Přednes žákyně napovídal, že je v recitaci zběhlá a celému příběhu dala větší spád. Také jsou ve třídě dva žáci a jedna žákyně nadaní ve hře na klavír a flétnu. To odpovídá i tomu, že je to hudební, výběrová třída, přičemž jsou žáci vybíráni dle talentových zkoušek – hned při zápisu do první třídy. Naopak jsou zde čtyři žáci s vážnější poruchou pozornosti. Dva z nich dokonce trpí poruchou učení (dyslexie, dysgrafie a dysortografie). Tito žáci se začali projevovat zejména při třetí vyučovací hodině, kdy pro ně muselo být ohromně těžké pozornost udržet.

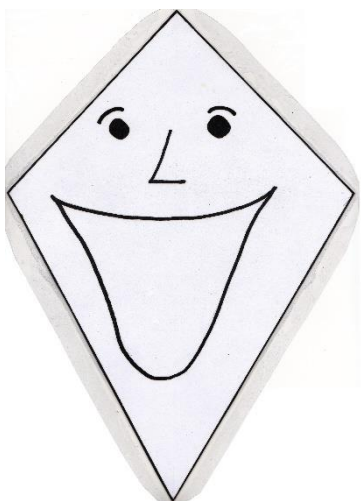
S 3. B se mi spolupracovalo velmi dobře. Pomohlo mi, že jsem si žáky pamatovala z prvního ročníku, kdy jsem u nich první týden byla jako asistentka, a také to, že rádi tvoří a mají v oblíbě většinu předmětů, které jsme v tříhodinovém bloku obsáhli.

3.2 Pohádka o dračí partě

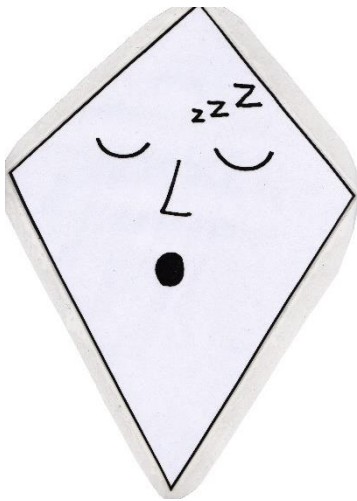
Pohádka nese tematiku podzimu. Hlavními postavami je šest draků. Ti jsou v úvodu pohádky představeni krátkými zhudebněnými básničkami, které jsem sama složila (*Notový materiál – písně o dracích; Příloha č. 23 – č. 28*). Jde o draky *Vtipálka*, *Lenocha*, *Bručouna*, *Rychlíka*, *Zlouna* a *Kamaráda*.

Hudební motivy jednotlivých draků jsem vytvořila pro potřeby dané pohádky. Nahrála jsem je s pomocí spolužačky z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Mají

funkci leitmotivů - vyzdvihují charaktery jednotlivých postav. Charakterové vlastnosti draků obsahuje už jejich ojedinělé jméno a jsou doplněny v hudebním motivu.

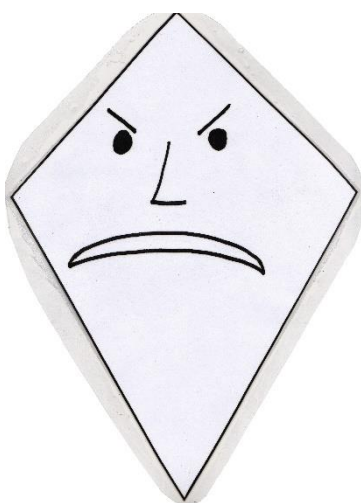
Obr. 1. Drak Vtipálek.

Obr. 2. Drak Lenoch.

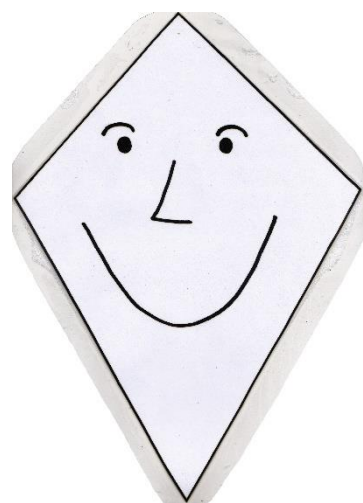
Obr. 3. Drak Bručoun.

Obr. 4. Drak Zloun.

Obr. 5. Drak Rychlík.

Obr. 6. Drak Kamarád.

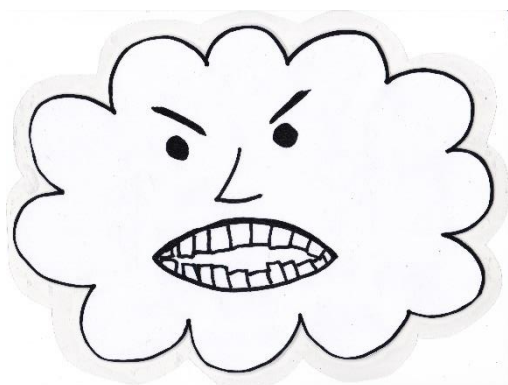
Drak Vtipálek je veselý, to zdůrazňuje i fakt, že má barevný frak. Vždy je pozitivně naladěný a vtipný. **Drak Lenoch** je, jak už jeho jméno napovídá, velmi líný. Proto lítá hodně pomalu. Tomu odpovídá také jeho charakteristický hudební motiv, jenž je záměrně v pomalejším tempu (*lento*³⁹) než motivy ostatní. **Drak Bručoun** je introvert. Rád tráví volný čas doma, kde má svůj klid a je sám. Na rozdíl od *Vtipálka* je negativní a nespokojený.

³⁹ Tempové označení - Lento - pomalu, rozvláčně.
(https://cs.wikipedia.org/wiki/Hudebn%C3%AD_terminologie).

Potvrzuje to i jeho zamračený výraz ve tváři. **Drak Zloun** je zákeřný a velmi často cholerický, ale přesto je platným členem dračí party. Všichni draci (a snad také on sám) věří, že se jeho povaha zlepší. **Drak Rychlík** je nejrychlejší ze všech, protože je to velký sportovec. Zároveň je týmový hráč, proto ostatním nikdy neuletí, ba naopak kontroluje, zda se nikdo neopozdil. Hudební ztvárnění je v tempovém označení – allegro⁴⁰. **Drak Kamarád** je velmi přátelský a oblíbený. Je stmelujícím článkem celé skupiny draků.

Možno říci, že tři draci mají kladné vlastnosti a tři draci záporné. Mohlo by se zdát, že jednotlivé charaktery draků budou na děti takto působit. Každý drak má ve skupině svůj protipól. Je to jako s lidskými povahovými rysy, každý jedinec má své světlé i stinné stránky. Například drak *Vtipálek* je opakem draka *Bručouna*, drak *Lenoch* je antonymem⁴¹ draka *Rychlíka*, drak *Zloun* je protipólem draka *Kamaráda*.

Když se draci slétnou, vyrazí na společný výlet. Zápletka v příběhu nastává tehdy, kdy se jim ztratí nejpomalejší z nich, *Lenoch*. Draci ho letí hledat a zjistí, že je v zajetí *Černého mraku*. Jedná se o jedinou zápornou postavu v příběhu. *Černý mrak* je zlomyslný a nedá se s ním smlouvat. Draci se semknou a společnými silami se jim podaří jejich kamaráda *Lenocha* zachránit.

Obr. 7. Černý mrak - jediná záporná postava pohádky.

Záměrně jsem v příběhu pohádky užila slova a slovního spojení „semknout“, „společné síly“ a „kamarád“. Tyto pojmy zrcadlí výchovnou myšlenku, která z pohádky vyplývá: „*I když jsme každý úplně jiný, tak spolu dokážeme vycházet a pomáhat si.*“ Pohádka

⁴⁰ Tempové označení - Allegro - veselé, energické nebo živě, rychle. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_hudebn%C3%ADch_pojm%C5%AF)

⁴¹ Antonymum: slovo opačného významu.

také zdůrazňuje důležitost kamarádství. Myšlenka vzájemné tolerance, úcty a pomoci by měla v dětech po seznámení s pohádkou rezonovat.

3.3 Text pohádky

Pro účely hudební pohádky jsem vymyslela text, který jsem doplnila scénářem se stručnými scénickými poznámkami. Příběh nás uvádí do podzimního období, kdy se pouští létající draci. Když se žáci seznamují s textem pohádky, je potřeba zdůraznit jednotlivé charaktery postav.⁴² Prostřednictvím hlavních postav poznávají různorodé povahové rysy a zároveň si procvičují přídavná jména. Pohádka umožňuje propojení rozličných oborů, jak českého jazyka, literatury, tak výtvarné výchovy, pohybové či dramatické výchovy.

POHÁDKA O DRAČÍ PARTĚ

Blížil se začátek podzimu, a to znamenalo jediné, že se opět po roce sejde parta šesti draků. Sraz měli jako vždy U Větrného rozcestí, uprostřed krásně vymetené, modré oblohy. Někteří už ani nemohli dospát, jak se na setkání s přáteli těšili.

Jako první dorazil *Vtipálek*, jehož široký a bílý úsměv už z dálky zářil.

První drak je veselý a jeho frak barevný.

Pusu má od ucha k uchu, na dobrou náladu záruku.

Samozřejmě si hned zkraje neodpustil své běžné vtipy...

Jako druhý přiletěl *Lenoch*.

Druhý nemá náladu, lítat z rohu do rohu.

Radši by si pauzu dal, ale vítr fouká dál.

„Co se ti stalo, že tu jsi tak brzo?“ utahoval si z něj *Vtipálek*. Tu se ale odněkud vylouppl *Bručoun*, takže se nedočkal odpovědi.

Třetí drak se pořád mračí, nemá rád ty schůze dračí.

Stačí mu, když v poklidu, vlétne domů do klidu.

⁴² V textu pohádky jsou pro větší přehlednost zdůrazněny charakterové rysy jednotlivých dračích postav kurzívou. Rovněž kurzíva naznačuje text, který se bude během realizace pohádky zpívat. Je již na učiteli, jakou formou bude s textem pracovat. Může jednotlivé charakterové vlastnosti napsat zvlášť na kartičky a tlumočit je dětem i v rámci jiných průřezových témat, které škola poskytuje, ať už je to Prvouka nebo dokonce Anglický jazyk, který nabízí jednotlivé pojmy překládat. Zde se fantazii meze nekladou.

„Tak se tak nemrač, ty náš Bručounku. Vždyť je přeci tak krásně,“ povídá mu Vtipálek. Bručoun na to ale nic neřekl. Neměl chuť se s nikým bavit, natož dohadovat.

Tu si ale Vtipálek něčeho všimnul: „Kluci, ona se snad zatahuje obloha!“

„Jen si z nás zase neutahuj, Vtipálku, vždyť to je Zloun!“

Pak tu máme čtvrtého, ten nemá rád žádného.

Všem dělá jen naschvály, nikdo ho pak nechválí.

Najednou se něco řítilo jejich směrem velkou rychlostí, draci neměli ani tušení, co to je? Pak se to ale zastavilo a bylo jasno.

Pátý drak se směje, já mám rychlost v těle.

Jsem nejrychlejší, čekám na ty pomalejší.

„Ahoj kamarádi, omlouvám se za zpoždění, měl jsem trable se silným prouděním,“ řekl Rychlík.

Už zbývá jen šestý drak, se všemi je kamarád.

Šestý drak je oblíbený, protože je hodný.

Se všemi je kamarád, kdo by ho pak neměl rád.

„Tak co, kluci, vyrazíme vstříc novým dobrodružstvím?“ řekl Kamarád.

„No jasně!“ zvolal Rychlík a v tu ránu byl z dohledu.

„A musí to být?“ řekl otráveně Lench.

„No jasně, že musí! Bez tebe by to nebylo ono!“ řekl Kamarád.

Všichni se nakonec dali do pohybu, i když ne všichni tak nadšeně jako Rychlík. Přesto si po chvíli spokojeně pluli po nebi a nevnímali čas. Už skoro byli v cílové stanici prvního dne, když vtom se Rychlík zarazil a polekaně řekl: „Kde je Lench? Letěl jsem mu naproti, ale nikde ho nevidím.“

„Je sice nejpomalejší, ale že by mu to až tak dlouho trvalo, to se mi nezdá,“ shodl se Bručoun se Zlounem.

Najednou Kamarád něco zaslechl. „Kluci, já zaslechl, jako kdyby někdo volal o pomoc. A znělo to jak Lench.“

Rozhlédli se kolem sebe a zalekli se. Padla mlha a blížil se Černý mrak. Najednou jim bylo úzko, začali mít strach, ale rozhodli se vydat Černému mraku do cesty.

„Lenocha určitě chytil do svých spárů. Musíme mu pomoci!“ řekl Rychlík.

„Ale to není jen tak, taková záchrana, aby nás nechtyl, tak se musíme spojit,“ prohlásil Kamarád a měl pravdu.

Všichni se drželi za ocas a vyrazili v čele s Rychlíkem proti Černému mraku. Volání o pomoc se stále zesilovalo a bylo čím dál více jasnější, že Lenocha opravdu chytil Černý mrak.

„Hej ty, mraku, vydej nám draka,“ zavolal na něj hlasitě Zloun.

„Proč bych měl? Je teď mojí obětí!“ řekl Černý mrak. Dohodou to tedy nešlo.

„Musíme se do něj dostat a Lenocha zachránit!“ prohlásil bojovně Bručoun.

„Já se chytnu téhle hvězdy, ta nás snad udrží, aby nás mrak také nevtáhnul do sebe. Chytíte se mě, budu vás jistit,“ řekl Vtipálek. Souhlasili a navzájem se jistili, zatímco se Rychlík prodíral houštinami hustého mraku.

Konečně našli Lenocha, který měl zaklíněný ocas v kleštích Černého mraku. „Už jsme tu. Neboj se!“ Vší silou se snažili rozevřít kleště, které svíraly Lenochův ocas a po velkém úsilí se jim to společnými silami konečně povedlo. „Uuuf, to byla fuška, hoši, tak rychle pryč!“ zvolal Kamarád.

Když byli venku ze spárů Černého mraku, všichni se objali a Lenoch prohlásil: „Děkuji vám, kamarádi, zachránili jste mi život, co já bych bez vás dělal.“ Chytli se za ramena a dobře věděli, že jeden bez druhého by to nikdy nezvládli. Dopluli až do cílové stanice, kde si každý zalezl do své postýlky a vážil si přátel, o kterých věděl, že se na ně může vždycky spolehnout.

3.4 Téma autorské pohádky

Následující text zdůvodňuje výběr tématu pohádky. Zároveň přináší několik podnětných otázek, které při tvorbě pohádky vyplynuly, a mohou zaznívat i v rámci jiných mezipředmětových vztahů.

1. Proč téma draků a podzimu?

Téma pohádky je vybrané na základě ročního období, ve kterém se realizovala. Vychází z aktuálního Školního vzdělávacího plánu – ZŠ a ZUŠ Jablonoř, ve které byl výzkum proveden. Ústřední postavy příběhu jsou draci, jmenovitě: Vtipálek, Lenoch, Bručoun, Zloun, Rychlík, Kamarád a Černý mrak. Volba šesti odlišných draků byla záměrná. Snahou je ukázat různé vlastnosti typické pro hrdiny, kteří se v pohádkách často objevují. Rovněž jsou draci zvoleni proto, aby byl příběh na první pohled poutavý a již samotný název *Pohádka o dračí partě* svědčí o tom, že děj bude dobrodružný, což je u dětí v mladším školním věku oblíbený epický žánr.

2. Výchovná myšlenka pohádky

Přestože všichni draci nemusí hned od začátku působit jako kladné postavy, v závěru vyplyne zjištění, že jde o postavy, které mají kladné charakterové rysy. Naopak z prvního čtení pohádky žáci zjišťují, že jedinou zápornou postavou je Černý mrak. Právě tento objev vede člověka k poznatku, že není dobré jakéhokoliv jedince (v našem případě draka)

odsoudit předem. Často bývá první pohled zkreslený a nemusí vypovídat o skutečné povaze člověka. I tato myšlenka představuje jedno z poučení, které pohádka pro děti přináší.

Z každé pohádky vyplyne výchovná myšlenka. V případě **POHÁDKY O DRAČÍ PARTĚ** je to ponaučení: „*Přesto, že jsme každý jiný, tak spolu dokážeme a někdy i musíme (například ve třídě) fungovat.*“ Další myšlenkou je *pouto přátelství*, což je obzvlášť pro děti v sociálním klimatu třídy velmi důležité.

3. Proč je draků zrovna šest?

Počet postav je vybrán s myšlenkou na to, aby bylo ve vyučovacím procesu zapojeno co nejvíce žáků. Šest draků odpovídá šesti skupinám, se kterými je možné v rámci projektu pracovat. Toto rozčlenění umožňuje ideální počet žáků ve skupině a jejich zapojení. Zároveň se mohou rozvíjet individuální potřeby každého jedince.

4. Proč jsou části veršované?

Verše jsou pro žáky velmi lehce zapamatovatelné. Zvlášť v období mladšího školního věku představují vhodný prostředek, který posílí jejich řečový aparát a rozšíří slovní zásobu, kterou v rámci svého projevu užívají. Podpoří rytmickou stránku jejich řeči, což nabízí přímé propojení s vytvářením jednoduchých rytmicko-melodických motivů. Jednotlivé rýmy rovněž podporují specifickou každé z vlastností šesti draků. Verše slouží i jako mnemotechnická pomůcka. Pracovat ve verších přinášelo ale i určitá omezení. O to náročnější bylo vymyslet příběh tak, aby byl smysluplný a nesl poučení. Pokud je naším cílem, aby žáci dokonale znali všechny písně, je vhodné pracovat s jednou, maximálně s dvěma v jedné vyučovací hodině. Nejlépe s dvěma protikladnými, aby bylo možné srovnání vlastností draků.

3.5 Využití pohádky ve výchovně vzdělávacím procesu

3.5.1 První blok realizace projektu

Pohádka je prostředkem, který nabízí mnoho možností v rámci mezioborové spolupráce. Hodina je koncipovaná krátkým **úvodem**, kdy se s dětmi přivítáme. V krátkosti je seznámíme s průběhem nácviku.

Jelikož není téma pohádky žákům na začátku sděleno, mají šanci na něj přijít pomocí **hádanky**. Ta nám odhalí hlavní hrdiny pohádky. Již samotná veršovaná hádanka v dětech vyvolává zvědavost, zájem a motivuje je k dalšímu poznávání.

Po zjištění ústředních pohádkových postav je vhodné žákům rozdat **text pohádky**, díky kterému se děti seznámí s dějem. Rovněž mohou text sledovat a lépe si ho uvědomovat během **učitelova předčítání**.⁴³ Text je možné si předem připravit jako nahrávku a dětem ho pustit. Učitel akcentuje hlavně typické rysy daných postav, v tomto případě jsou to draci, kteří vhodným způsobem ilustrují archetypy. Skrze dané postavy se děti seznámí s výchovným aspektem dané pohádky a přirozeně poznávají jednotlivé charakteristiky. Záměrem této fáze hodiny je přivést děti k pochopení, že každý jsme originální a jedinečný, čímž vedeme žáky k toleranci a vzájemné spolupráci.

Vždy je důležité znát význam textu, který čteme. Proto obzvlášť s dětmi musíme **text analyzovat**. Při rozboru se zaměříme na otázky: *O čem pohádka byla? Kolik draků v pohádce vystupovalo? Jak se jmenovali jednotliví draci? Kdo další se v pohádce objevil?* K tomu použijeme jména hlavních hrdinů, která jsou předepsaná na papírových motýlcích (*Jmenovky pro rozlišení hlavních postav; Příloha č. 8 – č. 14*) připevněných na tabuli, aby byly viditelné pro všechny žáky.

Jelikož děti už dlouho seděly v lavici, je nutné je pro upoutání pozornosti neustále aktivizovat. Proto je důležité část v první vyučovací hodině věnovat pohybově tvořivé rozcevičce. Lze ji označit jako **Drakovo ráno**. Úkony zadává učitel, ale mohou se zapojit i sami žáci a díky tomu rozvíjet svou fantazii.

Další aktivita – **Dotvoř draka** je zaměřena na charakterové vlastnosti draků, má vést k rozvoji fantazie a tvořivosti. Žáci dostanou pracovní list, na kterém je šest siluet draků bez obličeje (*Pracovní list – dotvoř draka; Příloha č. 21*). Úkolem dětí je výtvarně **dotvořit draka pomocí hudební nahrávky**, která je součástí přílohy této diplomové práce. Hudební nahrávky jsou tvořeny tak, aby co nejvíce vykreslily jednotlivé postavy, ať už formou hudební řeči nebo samotným textem. Na realizaci nahrávek se podílela rovněž spolužačka Učitelství I. stupně ZŠ, Katedry hudební výchovy, Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy,

⁴³ Pokud žáci při předčítání pohádky učitelem neudrží pozornost, je vhodné jim dát dostatek času, aby si text prohlédli. Společné čtení textu a střídání žáků po krátkých textových úsecích jistě udrží více jejich pozornost.

kteřá doplnila houslové melodie písni o harmonický doprovod na ukulele a podpořila můj zpěv. Během aktivity učitel pouští nahrávky se zhudebněnými říkadly, přičemž každá nahrávka zazní vždy dvakrát. V průběhu poslechu žáci dokreslí drakovi obličej a přiřadí k němu jméno. Pokud jim zbyde čas, mohou u draků popsat také konkrétní vlastnost.

Po zaznění všech ukázek je vhodné aktivitu s dětmi zkontrolovat. Učitel opět pustí nahrávku a žáci společně kontrolují správnost přiřazení leitmotivu k danému drakovi. Zároveň probíhá kontrola i na tabuli, na které jsou umístěny obrázky *šesti draků* a *Černý mrak (Hlavní hrdinové ve formátu A4; Příloha č. 1 – č. 7)*. Žáci k nim přiřazují motýlky s jejich jmény (*Jmenovky pro rozlišení hlavních postav; Příloha č. 8 – č. 14*). Je důležité upozornit, že vlastní návrhy je potřeba odhalit až po brainstormingu žáků a jejich aktivním poslechu, kdy už mají vytvořeny své vlastní návrhy draků. Jenom tak můžeme dát prostor jejich fantazii a tvořivosti. Při poslechu jednotlivých leitmotivů draků je účelné **zapojit zpěv** žáků. Textu písni na nahrávce je mnohem lépe rozumět a někteří žáci se k vám se zpěvem spontánně přidají.

3.5.2 Druhý blok realizace projektu

Před začátkem druhé vyučovací hodiny vylepí učitel na tabuli **karty s rytmy** (zatím bez jmen) (*Zrytmizovaná jména draků; Příloha č. 15 – č. 20*). Jako první v pořadí musí být karta s dvěma čtvrtovými notami. Tím učitel podpoří tzv. *pulzaci*, která udává metrum ve 2/4 taktu. Jako poslední umístí učitel kartu s jednou čtvrtovou notou a čtvrtovou pomlkou, kterou je možno v rámci rytmické deklamace označit jako *mužský závěr*. Ten je při používání rytmické deklamace také nezbytně nutný a zpravidla se dává na konec rytmického či melodického modelu.

V úvodu hodiny je vhodné nejprve s žáky postupně jednotlivé rytmy vytleskat. Doporučuji využít **hry na ozvěnu**, kdy učitel vytleská jeden takt a žáci jej po něm přesně zopakují.⁴⁴ Učitel žákům objasní, v jakém taktovém předznamení jednotlivá rytmická

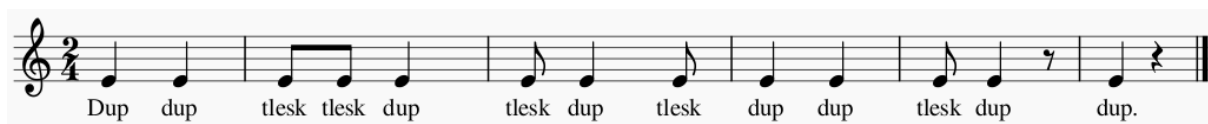
⁴⁴ Další varianta aktivity ke **hře na ozvěnu**: Žáci se ve skupině rozpočítají, čímž vznikne šest samostatných skupin. Jedná se o metodu práce ve skupině, která umožňuje zapojit do aktivity všechny žáky bez rozdílu oblíbenosti ve třídě. Zároveň bude ve skupině zastoupen každý z pohádkových draků. Hra může probíhat následovně: děti se posadí ve skupině do kruhu a vzájemně se ptají, jak se jmenují (například: *Vtipálek* se zeptá: „*Jak se jmenuješ?*“ „*Jmenuji se Lenoch.*“ Postupně vyjmenujeme všechny pohádkové draky.

cvičení probíhají. V rámci projektu byly použity různé rytmické modely, např. takty obsahující dvě čtvrt'ové noty, rytmický model s osminovými hodnotami, či jejich kombinace se čtvrt'ovou pomlčkou. Pro lepší orientaci je možno jednotlivé rytmické modely oddělit taktovými čarami (při dodržování 2/4 taktového předznamenání).

S takto upravenými modely se lépe pracuje už při samotné **hře na tělo**. Lze se s žáky dohodnout tak, že na čtvrt'ovou notu dupneme a na osminovou notu tleskneme. Pro odlišení rytmických hodnot je vhodné také užití **rytmických slabik**, a to za předpokladu, že je žáci již znají z předchozí výuky.

Obr. 8. Příklad rytmického modelu doplněného o rytmické slabiky.

Obr. 9. Rytmický model a odlišení délky not spojeno s pohybem.

V další fázi hodiny **přihradí** žáci **k rytmickým modelům jména draků**. K tomu jim poslouží pracovní list (*Pracovní listy – rytmus; Příloha č. 22*), ve kterém mají shodné rytmy s dračími kartami. (Jednotlivé karty s rytmiizací dračích jmen stále visí na tabuli a děti je znají díky předchozí aktivitě - např. práce s rytmickými slabikami nebo hrou na tělo).

Uvedená aktivita v pracovním listu je **obohacena o prázdný takt**, nad kterým je napsáno: „*Tvé jméno*“ (*Pracovní listy – rytmus; Příloha č. 22*). Zde se žák pokusí zrytmizovat své jméno. Pokud se stane, že žákovo jméno bude na 3 slabiky, což je pro účel zrytmizování těžší varianta, uvedeme rovněž vzor i na tento případ. Obecně ale platí, že práce s deklamací textu je snazší ve 2/4 pulzaci.

Před touto hrou je důležité si s dětmi zopakovat pravidla **hudební otázky a odpovědi**. Když se ptáme, melodie stoupá, když odpovídáme, melodie klesá. Případně učitel s libovolným žákem předvede názornou ukázkou. V případě větší časové rezervy můžeme do hry zařadit i další otázky, např.: „*Jakou máš barvu?*“, *aj.*

Až žáci vypracují pracovní list, je rozumné provést společnou kontrolu na tabuli. Při ní použijeme karty se jmény draků, která jsou rozdělena po slabikách (*Zrytmizovaná jména draků; Příloha č. 15 - č. 20*).

Obr. 10. Příklady rytmických karet se jmény jednotlivých dračích postav příběhu.

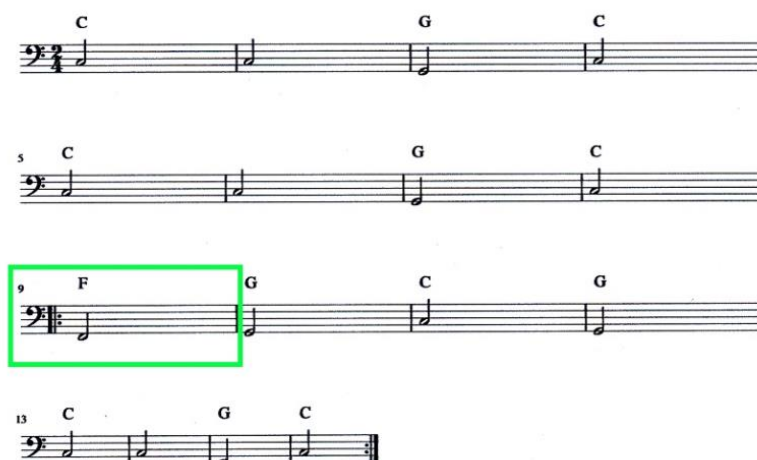
Žákům lze poskytnout i těžší variantu rytmyzace. Ta spočívá ve vytleskávání taktů podle učitelova ukazování. Ten jednotlivé rytmické modely střídá a tempo ukazování zrychluje dle možností žáků. Na karty reagují pouze žáci z vytvořených skupin, které jsou nositeli konkrétního jména dračí postavy. Pokud se i tato obměna žákům daří, můžeme ji ztížit tak, že budou hrát vždy dvě kontrastní skupiny (podle vlastností draků) zároveň. Myšleno: *Vtipálek a Bručoun, Rychlík a Lench, Kamarád a Zloun*.⁴⁵

Ve zbytku hodiny lze s žáky začít s nácvikem závěrečné písně. Zvolíme refrén a třetí sloku dané písně, která přináší téma podzimu (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32*). Po živé interpretaci písně učitelem následuje nácvik písně pomocí imitační metody. Zpěv písně lze doplnit **pohybem**, krátkou choreografií, nebo na závěr také **hrou na klasické hudební nástroje**: housle, violoncello, zobcová flétna a klavír. Doporučuji jednotlivé party s žáky zkoušet zvlášť.

Na klavír mohou hrát dva žáci. Jeden hraje akordy a druhý melodii písně. Part zobcové flétny hraje také hlavní melodii, a tak podpoří zpěv. Part violoncella je relativně snadný, přináší doprovod na prázdných strunách, kromě jednoho případu. Jedná se o takt č. 9, který je v případě potřeby možné vynechat. (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 32*). Part houslí je nejsložitější a většinou napsaný v terciích. V tomto případě stačí, když hráči hrají jen při sloce a na refrén se přidají se zpěvem ke sboru.

⁴⁵ Při dostatku času můžeme zařadit i činnost, kdy kontrastní skupiny zachováme. V těchto skupinkách budou žáci hrát **hru na otázku a odpověď**. Nejprve se bude ptát jedna skupina a druhá odpovídat. Když se všichni vystřídají, tak si vymění role. Aby učitel žákům práci ulehčil, může navrhnout otázky, které mohou žáci použít: *Jak se jmenuješ? Co děláš nejradši? Jaká je tvá vlastnost? Kolik ti je let?* Důležité je dětem připomenout, že se z nich stává konkrétní drak. Některé informace o něm známe, ale některé ne a je na jejich fantazii, co si vymyslí. Doporučuji, aby si skupiny sedly naproti sobě, situace bude přehlednější, jak pro učitele, tak pro žáky.

Jaro, léto, podzim, zima - violoncello

Obr. 11. Konkrétní označení taktu č. 9 v partu violoncella.

3.5.3 Třetí blok realizace projektu

Ve třetí hodině je vhodná interpretace samotné hudební pohádky pomocí **dramatizace**, zhudebnění a pohybových aktivit. Jsou zde znovu použity hudební nahrávky s motivy jednotlivých draků z první vyučovací hodiny.

Při nácviku je klíčová role učitele, který musí celý průběh organizovat. Pedagog vybere dva vypravěče, pro které má připravený zkrácený text pohádky.⁴⁶ Učitel rovněž zvolí jednoho zástupce, který bude předvádět *Černý mrak*, a šest žáků, kteří budou dramaticky ztvárňovat jednotlivé dračí postavy.

Nácvik pohádky a její provedení začínají vypravěči, kteří tlumočí příběh o dračí partě. V tu chvíli už jsou všichni herci, zpěváci i kapela na svých místech. Z počátku do průběhu hudební pohádky zasahuje učitel a organizuje zbytek třídy (zpěváci, herci, hudebníci).

Z důvodu zapojení všech žáků do projektu je možno připravit další alternativu, pro tzv. žáky - neherce, kteří se neradi dramaticky projevují. Jde o doprovod hudební pohádky na **rytmické nástroje Orffova instrumentáře**. Každý hudebník má své konkrétní rytmické ostinato, které zahraje vždy po vyzvání učitelem. Pro snadnější realizaci platí

⁴⁶ Upravený text pohádky (s. 54 – s. 57).

pravidlo, že hudební doprovod na lehce ovladatelné nástroje zazní vždy, kdy proběhne dramatizace (tedy v případě, kdy nemluví vypravěči příběhu).

Při vymýšlení rytmických ostinat se mohou zapojit i samotní žáci. Z rytmických nástrojů můžeme použít dřívka, malý buben, činelky, triangel, tamburínu a další. Pro inspiraci navrhuji různé varianty ostinat:

Obr. 12. Varianta rytmického ostinata pro dřívka.

Obr. 13. Varianta rytmického ostinata pro malý buben.

Obr. 14. Varianta rytmického ostinata pro tamburínu.

Obr. 15. Varianta rytmického ostinata pro činelky.

Obr. 16. Varianta rytmického ostinata pro triangel.

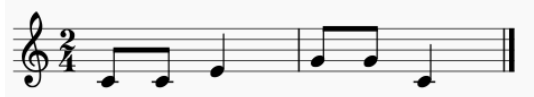
Později je možné přidat i **rytmicko-melodické nástroje**, např. metalofon, xylofon nebo zvonkohru. Pro tyto nástroje můžeme využít již připravený doprovod k závěrečné písni, jejíž hudební motivy se mohou objevovat i v průběhu inscenace hudební pohádky. Dle zabarvení nástrojů Orffova instrumentáře lze vytvářet nástrojové dvojice: např. k metalofonu se z hlediska barvy hodí violoncello, ke xylofonu part houslí a ke zvonkohře zobcová flétna.

Další hudební variantou pro rytmicko-melodické nástroje může být jednoduchá hra **základních harmonických funkcí**: tonika, subdominanta, dominanta v příslušné tónině, v různých rytmicko-melodických ostinatech. V případě metalofonu, díky jeho déle znějícím

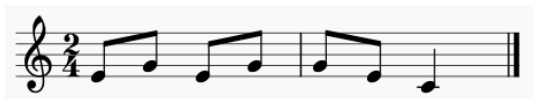
rezonátorům, je vhodné ve 2/4 taktu zvolit hodnoty půlových not. Hráč na xylofon, stejně jako ten na zvonkohru, může hrát čtvrt'ové noty v kombinaci s osminovými notami. Níže jsou uvedeny další možné varianty melodických doprovodů s využitím nástrojů Orffova instrumentáře.

Obr. 17. Varianta rytmického ostinata pro metalofon.

Obr. 18. Varianta rytmického ostinata pro xylofon.

Obr. 19. Varianta rytmického ostinata pro zvonkohru.

Dramatizace pohádky je doplněna o hudební nahrávky, se kterými se pracuje v prvním vyučovacím bloku. V závěru projektu zaznívá třetí sloka s refrénem závěrečné písně s názvem *Jaro, léto, podzim, zima* (Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32). Její nácvik byl uskutečněn již v druhém bloku realizování projektu. Pro snadnější zapamatování textu písní lze s hudebním zápisem promítnout projektorem i samotný text písně, aby se žáci mohli kdykoliv přidat s vlastním zpěvem, a to i v případě, že si nepamatují všechny texty písní.

3.6 Modelové příklady využití hudební pohádky

Celý hudební projekt byl realizován během tříhodinového bloku. Do první vyučovací hodiny jsou vloženy aktivity, které seznamují s hudební pohádkou a jejími hrdiny. Druhá vyučovací hodina se věnuje doplňujícím hudebně-pohybovým aktivitám, které realizují již žáci v rámci hudební pohádky. Druhý blok projektu poskytuje tedy největší prostor pro vlastní práci žáků a jejich kreativitu. Třetí vyučovací hodina patří samotné finální realizaci hudební pohádky a reflexi žáků v závěru projektu. I když je samotné provedení hudební pohádky jistě cenné a žáky, učitele i rodiče žáků velmi potěší, přesto za nejvzácnější považují sebereflexi žáků. Právě ta jim nabízí vhodnou zpětnou vazbu a doporučení, jak se svými hudebními schopnostmi a dovednostmi dál pracovat. Poskytuje také prostor pro upevnění klimatu

ve třídě a dává odezvu i pro mě - jako začínajícího učitele, na rozvoji kterých učitelských kompetencí mohu ještě pracovat.

Diplomová práce nabízí stručnou podobu přípravy. Poskytuje nejenom představu o časovém rámci, který je potřebný pro realizaci projektu, ale také další náležitosti, které konkretizují celý projekt. Příprava nabízí stručný přehled jednotlivých metod, strategií, mezipředmětových průniků nebo kompetencí, které jsou v rámci realizace projektu u žáků uplatňovány. Pro lepší orientaci, v případě pedagoga zájmu o nácvik hudební pohádky, uvádím rovněž pomůcky, které jsou v jednotlivých fázích přípravy potřebné.

Uvedená podkapitola přináší nástin metodiky, která se opírá o mé odborné poznatky, jež jsem jako studentka Katedry hudební výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy získala (v rámci mnoha předmětů v oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ). Modelové situace jsou rovněž opřeny o reflexe účastníků hudebního projektu - tedy o reflexi samotných žáků. Text je pojednán tak, aby kopíroval stanovené cíle celého projektu. Didaktické příklady jsou zpracovány citlivě a strukturovány přehledně. Jsou myšleny jako inspirace, nikoliv jako návod či manuál. Slouží k tomu, aby co nejvíce inspirovaly další studenty učitelství a vytvářely prostor pro další nápady, které lze nejen v hodinách hudební výchovy, ale i v jiných oborech, využít. Všechny modelové příklady ústí do pracovních listů, které jsou součástí přílohy této diplomové práce. Jednotlivé pracovní listy je možné použít i zvlášť, v rámci jiných aktivit na hodinách hudební výchovy; nemusí se vztahovat pouze ke konkrétnímu projektu realizování hudební pohádky.

Všechny hudební ukázky jsou mým dílem, vyjma závěrečné písně autorky Jaroslavy Horáčkové, pod názvem: *Jaro, léto, podzim, zima*.⁴⁷ Text pohádky rovněž představuje můj autorský počín.

⁴⁷ HORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Zpívejme si, zpívejme. 1.: písničky pro děti* [hudebnina]. Kroměříž: Přikrylová Milada Plus, 2009. 1 zpěvník (28 s.). ISBN 978-80-87165-16-4.

Příprava projektové výuky

Časová jednotka: 135 minut (3 vyučovací hodiny)

Metody, techniky, strategie: imitační metoda

PŘEDMĚT: hudební výchova

ŠKOLA: ZŠ a ZUŠ Jabloňová, Liberec

TRÍDA: 3. B

Název hodiny: *Pohádka o dračí partě*, tříhodinový blok proběhl (1. – 3. vyučovací hodinu) 12. listopadu 2019.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk (čtení, práce s textem, vyvození hlavní myšlenky textu), výtvarná výchova (dotvoření draků), člověk a jeho svět (roční období).

Pomůcky: Autorský scénář, notový materiál k závěrečné písni (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32*) a písním o dracích s hudebními nahrávkami, hudební nástroje (klavír, housle, violoncella, zobcové flétny), počítač s reproduktory, interaktivní tabule, karty s rytmy a jmény draků (*Zrytmizovaná jména draků; Příloha č. 15 – č. 20*), ilustrování draci a mrak (*Hlavní hrdinové ve formátu A4; Příloha č. 1 – č. 7*), jmenovky k označení hlavních hrdinů (*Jmenovky pro rozlišení hlavních postav; Příloha č. 8 – č. 14*), pracovní list – dotvoř draka (*Pracovní list – dotvoř draka; Příloha č. 21*), pracovní list – rytmus (*Pracovní list – rytmus; Příloha č. 22*).

ŠVP: kompetence žáka či průřezová témata

Kompetence k učení

Žák zvládá reprodukci rytmických útvarů, pozná dvoučtvrtkový takt. Vyučující přizpůsobuje náročnost konkrétní úrovně ve třídě a umožňuje každému žákovi zažít úspěch.

Kompetence k řešení problému

Žák je schopen pojmenovat výrazové prostředky. Rozpozná v proudu znějící hudby konkrétní hudební nástroje. Rozlišuje jednotlivé emociální a funkční typy hudby. Učitel žákům předkládá takové situace, aby si uvědomili, že různí lidé vnímají stejnou věc různě.

Kompetence komunikativní

Žák rytmizuje a melodizuje jednoduché texty. Pohybem reaguje na znějící hudbu a vyjadřuje jím metrum, tempo, dynamiku, směr melodie. Žák je schopen tvořivě komunikovat – otázka a odpověď (předvěti a závěti).

Kompetence sociální a personální

Vyučující na základě textu pohádky zdůrazňuje, jak je spolupráce důležitá nejenom v hudbě, ale i v životě. Pedagog vede žáky k vzájemnému naslouchání a bere ohled na úroveň žáků a snaží se, aby každý mohl zažít úspěch.

Kompetence občanská

Vyučující buduje u dětí pozitivní vztah k vlastní tvořivosti a probouzí v nich aktivní přístup k muzicírování.

Kompetence pracovní

Žák zvládá techniku hry na Orffův instrumentář. Nástroje využívá k instrumentálnímu doprovodu. Pohybem dokáže vyjádřit náladu, nebo graficky zaznamenává průběh písničky.

Průřezová témata

OSV – kolektivní i individuální projev, seberealizace v kreativních činnostech.

ČJ – čtení a rozbor textu, hledání vlastností draků (přídavná jména).

VV – dotváření draků.

Cíle:

Seznámit žáky s dějem pohádky.

Uvědomit si důležité výchovné myšlenky, které z příběhu plynou.

Probudit v dětech tvořivost prostřednictvím rytmicko-melodických a pohybových aktivit.

První realizace pohádky jako výsledného produktu hudebního projektu.

Dílčí cíle:

Žáci rytmizují a melodizují jednoduché texty.

Žáci využívají jednoduché (Orffův instrumentár) či složitější hudební nástroje (klavír, flétna, violoncello, housle) k doprovodné hře.

Žáci reagují pohybem na znějící hudbu, vyjadřují metrum, tempo, dynamiku a směr melodie.

Žáci zpívají jednoduché písně v rozsahu oktávy. Správně dýchají, zřetelně vyslovují při rytmizaci a při zpěvu.

Žáci vytváří dle svých individuálních dispozic jednoduché přehry, mezihry, dohry formou rytmických a melodických her.

3.6.1 Didaktické příklady 1. vyučovacího bloku

Uvedená podkapitola přináší nástin jednotlivých modelových příkladů, které lze při nácviku hudební pohádky uplatnit v rámci evokační fáze hodiny či většího vyučovacího bloku. Text uvádí konkrétní příklady, které byly v projektu využity. Představuje nástin, jak učitel může pracovat s textem pohádky v úvodní fázi výuky, a modeluje samotný nácvik pohádky.

Text příběhu umožňuje propojení různých průřezových témat. Žáci mohou rozvíjet své kritické myšlení, pracovat se slovy, ať už formou hádanek, přesmyček a jiných her. Rovněž čtení pohádky přináší modely, jak aktivně žáky do čtení zapojit. Vyústěním aktivit v prvním vyučovacím bloku je pochopení daného textu a práce s ním v rámci pojmenování jednotlivých postav příběhu.

V úvodu vyučovacího bloku je možno využít tematickou báseň, která pracuje s motivem podzimu. Je koncipovaná jako hádanka, kterou lze žáky výborně motivovat a připravit je pro další průběh projektu.

U (učitel): „Dobré ráno, děti. Nejprve bych se vám ráda představila. Jmenuji se Petra a dnes spolu budeme mít tříhodinový blok. Přečtu Vám hádanku, která Vám napoví, o kom dnešní pohádka bude. Následovat budou další aktivity, které nám pomohou v závěru našeho setkání pohádku oživit o hudebně-pohybový doprovod. Věřím, že se nám nakonec podaří předvést celý příběh.“

Text hádanky⁴⁸

*„Na podzim se dívá z výšky
na střechy a na kočičky.
Vždy pozdraví vlaštovky,
nakoukne broukům na krovky.
Po obloze pluje mrak,
Pod ním se směje pestrý...
Kdo je to?“ Správná odpověď: papírový drak.*

Čtení a rozbor pohádkového textu⁴⁹

Učitel může daný text přečíst sám. Osvědčilo se ale, pokud čtou text žáci. Nejenom že je čtení více baví, ale zároveň udržují svou pozornost a jsou více aktivní, což je v rámci projektového vyučování nezbytné. Žáci se ve čtení střídají po kratších úsecích, přičemž učitel koriguje, aby se do čtení zapojili opravdu všichni přítomní. Je velmi důležité, aby po přečtení textu následovalo shrnutí stěžejních bodů příběhu. Učitel k tomu vede žáky pomocí vhodně zvolených otázek. Rovněž může uplatnit myšlenkové mapy či jiné didaktické hry, které vedou žáky ke kritickému myšlení a samostatné práci.

U: „*O čem pohádka byla?*“

Ž (žák): „*O dracích, přátelství, kamarádech, dobrodružství...*“

U: „*Kolik draků v pohádce hrálo?*“

Ž: „*Šest draků.*“

U: „*Jak se jmenovali jednotliví draci a kdo další ještě v pohádce vystupoval?*“

Ž: „*Vtipálek, Bručoun, Lenocho, Kamarád, Rychlík, Zloun a Černý mrak.*“

⁴⁸ Autorka básničky je Alena Drozdová, dostupné na: <https://mozkolam.cz/slovni-hlavolamy/hadanky/podzimni-hadanky-pro-deti-i/>

⁴⁹ Celý autorský text viz s. 28 – s. 30.

Učitel se snaží žáky navést, aby poznali hlavního hrdinu našeho příběhu. Pro tyto účely je možno vyrobit v rámci výtvarné výchovy papírové motýlky, které nesou jména jednotlivých draků. Výtvarná aktivita pomůže žákům k osvojení jednotlivých jmen.

Pro hlubší zapojení žáků do jednotlivých aktivit projektu je možnost využít pohybovou rozcvičku pod názvem *Drakovo ráno*. Zapojení pohybu vedlo k většímu přemýšlení žáků a k dalším originálním nápadům.

U: „*Děti, protože jsme teď dlouho seděly, je čas zahrát si na Drakovo ráno. Drak ráno nejprve vyleze z postele, potom se pořádně protáhne. Podívá se z okna a zjistí, jaké je venku počasí. Následně otevře dveře a jde do koupelny. Vyčistí si zuby, aby mu nepáchlo z pusy. Opláchne si obličej, zamračí se na sebe do zrcadla a nakonec se na sebe usměje, díky tomu má hned krásnější den.*“

Touto pohybovou aktivitou si žáci procvičí nejenom celé tělo, ale i mimiku. Pohyb je vtáhne hlouběji do příběhu. Po skončení rozcvičky se žáci opět vrací myšlenkami i pohybem „do své lavice“.

Vlastnosti draků

Pro účely této aktivity může učiteli velmi dobře posloužit pracovní list, který je součástí příloh diplomové práce (*Pracovní list – dotvoř draka; Příloha č. 21*). Výhodou pracovního listu je, že ušetří čas, který by žáci strávili kreslením obrysu draka a zaměří se hlavně na specifický výraz v jeho obličejí. Pokud je ale úkol použit ve výtvarné výchově, tak si může každý žák namalovat draka podle své fantazie. Dáváme tak prostor k rozvoji jejich tvořivosti, díky které může každý drak vypadat úplně jinak.

Před zahájením dokreslování draků je vhodné si říct, co na pracovním listu je a co každému drakovi chybí. Následně již učitel pouští první nahrávku (minimálně dvakrát). Po jejím zaznění mají žáci čas draka dodělat a přiřadit mu jméno, případně typickou vlastnost. Tak se to opakuje v případě každého draka. Čas zvolený na dokončení draků je na zvážení každého vyučujícího. Záleží hlavně na časových možnostech, které chce učitel tvoření věnovat.

U: „*Poprosím službu na sešity, aby rozdala pracovní listy, tentokrát pro každého jeden.*“

U: „Před sebou máte pracovní list, co na něm vidíte?“

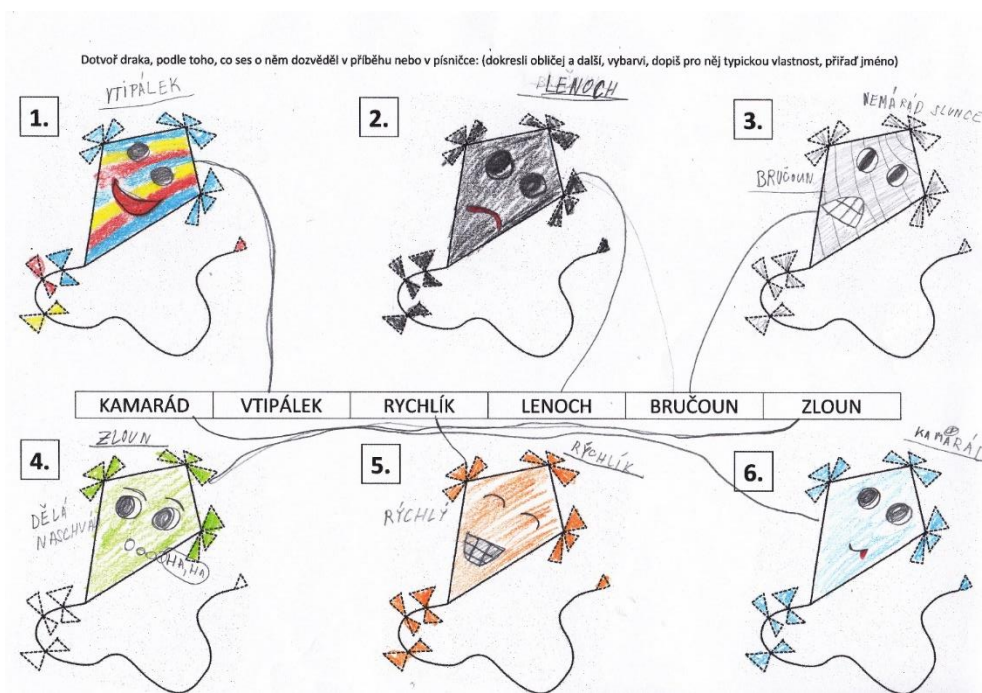
Ž: „Draky, šest draků.“

U: „Nechybí jim něco?“

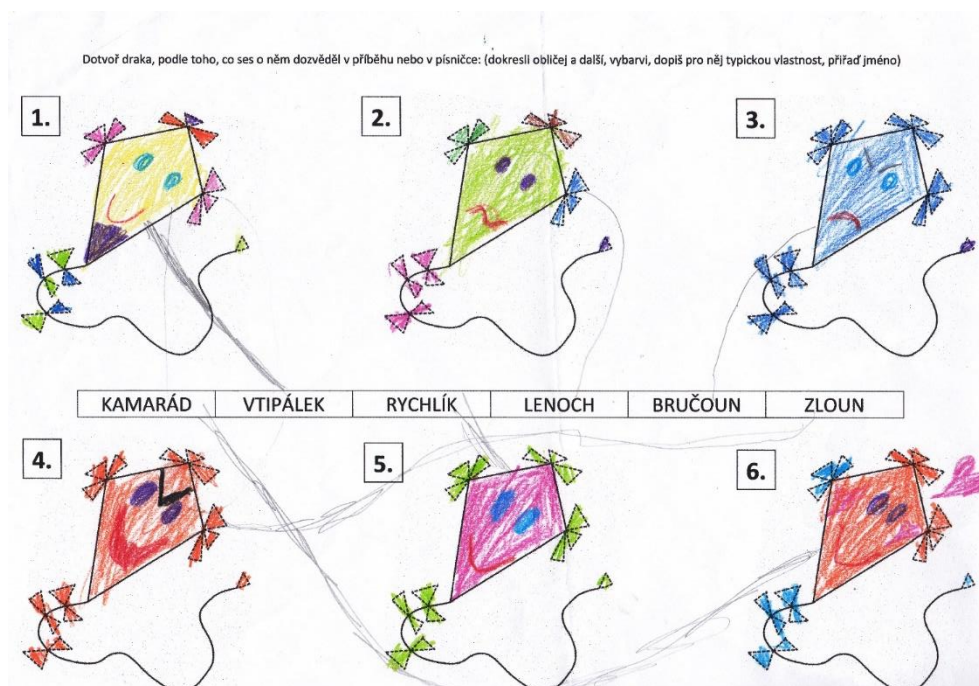
Ž: „Obličej.“

U: „Správně. Vaším úkolem je draky dotvořit. Pustím vám vždy písničku o jednom z nich. Podle toho, co se v písni zpívá, ho dotvoříte a přiřadíte mu jméno. Pokud někomu zbyde čas, tak může k drakovi připsat vlastnost, která je pro něj typická. Rozumí tomu všichni? Budu moc ráda, když využijete svou fantazii.“

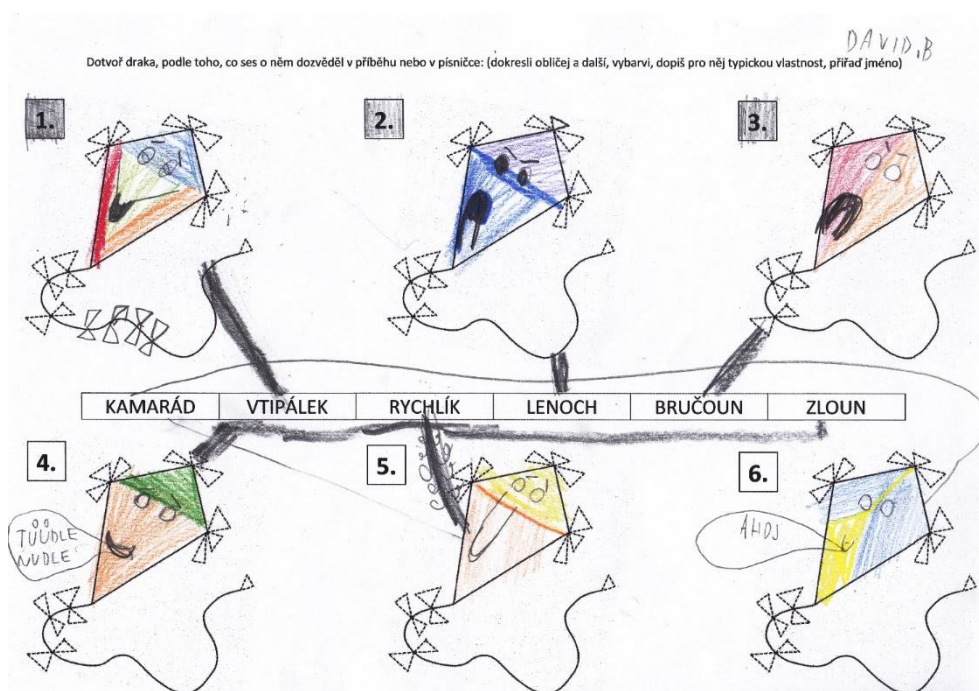
Ukázky dotvoření draků podle některých žáků:

Obr. 20. Vizualizace výrazu v obličeji draků podle nahrávky.

Obr. 21. Další příklady vizualizace dračích obličejů.

Obr. 22. Příklad výtvarného ztvárnění draků.

Po dotvoření všech šesti draků proběhne společná kontrola. K té může učitel využít ilustrace jednotlivých draků, které vytvořil sám nebo použil přílohy diplomové práce (*Hlavní hrdinové ve formátu A4; Příloha č. 1 – č. 6*). Forma kontroly se volí dle preferencí samotného

učitele: může využít společnou kontrolu na tabuli nebo na koberci. V tomto případě učitel vylepí své návrhy podob draků na tabuli a pouští opět hudební ukázky jednotlivých draků, přičemž diskutuje se žáky, zda došlo ke správnému přiřazení hudebních leitmotivů k dračím postavám. Učitel připouští i jiné možnosti přiřazení jména k drakovi (než jak je zamýšlel on), nechá ale žákovi prostor, aby svou volbu vysvětlil a zdůvodnil.

U: „*Děti, nemyslete si, že jsem vás nechala tvořit samotné a sama si úkol nezkusila! Doma jsem nezhálela a dotvoření draků jsem také vyzkoušela. Teď můžeme porovnat, jestli se ti moji draci shodují s vaší představou a naopak.*“

Obr. 23. Zapálení žáků do aktivity – dotvoř draka. Obr. 24. Žáci připevňují podle nahrávky jména drakům.

Vyvolaný žák vždy připevní motýlka se jménem k odpovídajícímu drakovi na tabuli, případně koberci a zdůvodní svoji volbu. Může následovat i porovnání s ostatními podobami draků. V tomto případě lze vytvořit galerii, kdy každý žák vystaví své vlastní návrhy draků na lavici.

K jednotlivým drakům učitel může využít příklady doplňujících otázek:

U: „*Jaký ten drak je? Jak se tváří? Jaké má vlastnosti? Co je pro něj typické?*“

Uvedené otázky pomohou dětem lépe draky charakterizovat a zvýší jejich slovní zásobu.

Obr. 25. Tabule po přiřazení všech jmen k hlavním hrdinům příběhu.

3.6.2 Didaktické příklady 2. vyučovacího bloku

Uvedený oddíl diplomové práce přináší nástin jednotlivých modelových příkladů, které lze uplatnit v projektu v rámci druhého vyučovacího bloku. Představuje nástin podpůrných aktivit, které může učitel při nácviku zařadit.

Jednou z nich je hra na tělo, při které lze snadno procvičit rytmus. Rytmičké prvky, které ze hry na tělo vyplynou, je možno užít v průběhu inscenace hudební pohádky, a to konkrétně v improvizacích fází žáků.

Součástí této přípravy je rovněž nácvik závěrečné písně projektu: *Jaro, léto, podzim, zima*. Stěžejní je zpěv melodie písně, která je přílohou této diplomové práce (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29*). Ta ale přináší také party pro konkrétní hudební nástroje (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 30 – č. 32*), které je možné využít k doprovodu písně.

Ukázky hudebního doprovodu k písni *Jaro, léto, podzim, zima*:

JARO, LÉTO, PODZIM, ZIMA

Na pod - zim když pa - dá lis - tí zlip a zja - vo - rů,

5 pá - ni dra - ci kou - ka - jí se li - dem do dvo - rů.

9 Po - ja - ru je vřdy - ky lé - to pod - zim po lé - tu,

13 a než - li se na - dě - je - me zi - ma už je tu.

Obr. 26. Třetí sloka písně – *Jaro, léto, podzim, zima* (hlavní melodie a text písně).

JARO, LÉTO, PODZIM, ZIMA

C G C

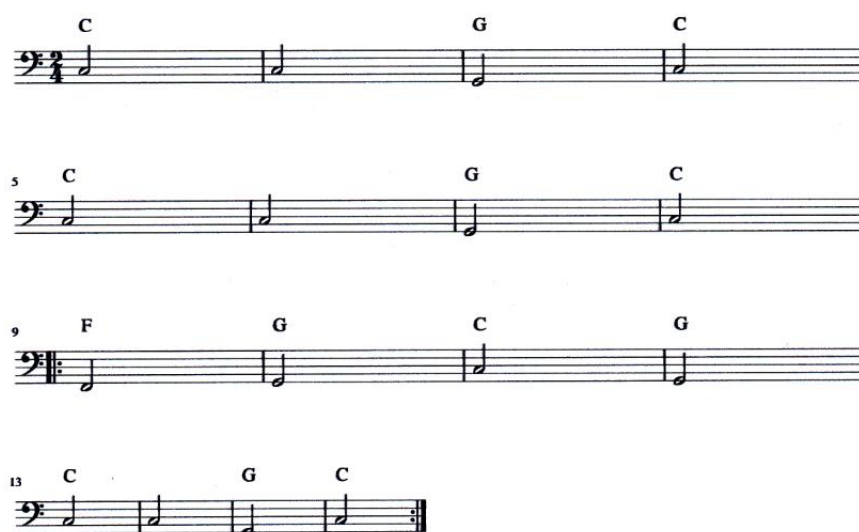
5 C G C

9 F G C G

13 C G C

Obr. 27. Doprovod písně – *Jaro, léto, podzim, zima* určen pro klavír a zobcovou flétnu.

Jaro, léto, podzim, zima - violoncello

Obr. 28. Violoncellový part uvedené písně.

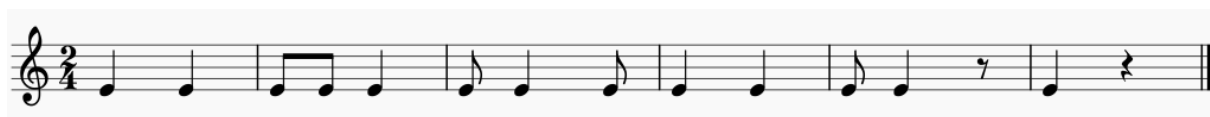
Jaro, léto, podzim, zima - housle

Obr. 29. Houslový part písně Jaro, léto, podzim, zima.

Hra na tělo

O přestávce může učitel seřadit na tabuli karty s rytmy (*Zrytmizovaná jména draků; Příloha č. 15 – č. 20*). Je na něm, pro které pořadí se rozhodne. Jako konkrétní příklad uvádím své vlastní pořadí rytmických karet, které jsem vybrala při své realizaci hudební pohádky. Společným jmenovatelem při výběru pořadí byla podmínka, že rytmický model bude začínat *pulzací* (dvě čtvrtě noty ve 2/4taktu) a končit *mužským závěrem* (čtvrtě nota a čtvrtě ová pomlka). Rovněž byl výběr rytmických karet podmíněn střídáním těžkých rytmických modelů s těmi méně náročnými.

Obr. 30. Rytmický model vytvořený z rytmy na kartách.

Učitel seznámí žáky s rytmickými modely formou **hry na ozvěnu**, nebo **hry na tělo**. Tyto rytmické aktivity je možno střídat i s **hrou na štafetu**.

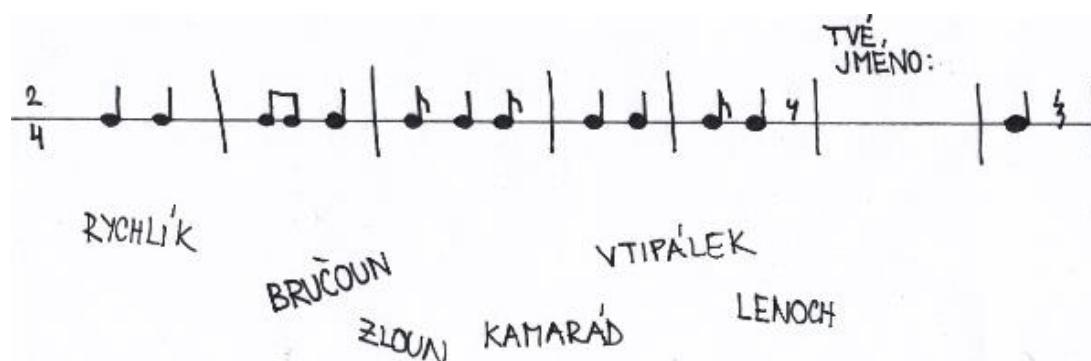
U: „*Rytmy na tabuli si postupně vytleskáme. Přitom si zahrajeme na ozvěnu. Jistě jste už někdy slyšeli svou vlastní ozvěnu. Jeden takt vytleskám a Vy mi budete dělat ozvěnu (tzn., že to po mně přesně zopakujete).*“

Je důležité si s žáky ujasnit, v jakém metru rytmický model je a z jakých taktů se skládá. Tato analýza jim odkryje metrické zákonitosti mezi jednotlivými takty. To může žákům pomoci lépe se v rytmickém modelu orientovat a při hraní být přesnější.

U: „*V jakém taktu jsou jednotlivé rytmy? Shodují se některé? Proč?*“

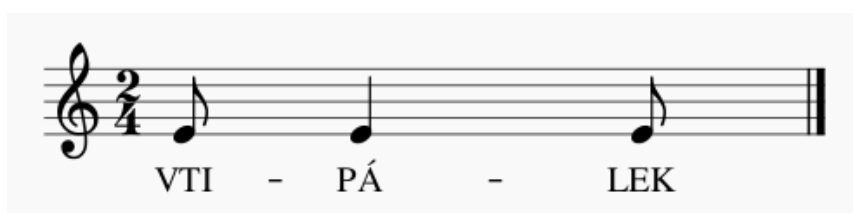
Žáci tak odhalují, že rytmické modely zaznívají ve 2/4 taktu a shodu (v podobě dvou čtvrtě ových not) přináší dva rytmické příklady těchto draků: *Bručoun* a *Lenoch*.

Po rytmických hrách následuje vyplnění pracovního listu (*Pracovní list – rytmus; Příloha č. 22*). Úkolem žáků je přiřadit k odpovídajícímu rytmu jméno draka. Je podstatné klást důraz na respektování pravidel rytmické deklamace (krátkých a dlouhých slabik v souvislosti s rytmickými hodnotami not). Pracovní list přináší také volný takt pro zrytmizování vlastního jména každého žáka.

Obr. 31. Ukázka z pracovního listu, kde žáci přiřazují jména draků ke správným rytmiickým modelům.

Přiřazená jména draků k odpovídajícím rytům:

Obr. 32. Rytmiický model na jméno draka – Vtipálek.

Obr. 33. Rytmiický model na jméno draka – Bručoun.

Obr. 34. Rytmiický model na jméno draka – Rychlík.

Obr. 35. Rytmiický model na jméno draka – Lench.

Obr. 36. Rytmičtý model na jméno draka – Kamarád.

Obr. 37. Rytmičtý model na jméno draka – Zloun.

Uvedenou rytmičtí aktivitu je možno uzavřít společnou kontrolou na tabuli: žáci přiřazují rytmičtí karty k jednotlivým dračím postavám (*Zrytmizovaná jména draků; Příloha č. 15 – č. 20*). Pokud si žáci nebudou vědět rady, může jim učitel pomoci otázkami:

U: „Kolik má jméno slabik? Kolik jich je krátkých a kolik dlouhých? Jaké hodnoty not jsou v taktu? Která z nich je delší a která kratší?“

V případě, že žáci uvedenou aktivitu zvládají bez obtíží, je možné přistoupit k inovaci a postupně zvyšovat úroveň náročnosti. Učitel ukazuje na takty v libovolném pořadí. V tom případě odpovídají pouze žáci, kteří jsou nositeli daného dračího jména. V závěru aktivity je možné vyzkoušet rytmičtí ve formě dvojhlasu. V tom případě rytmičtí vždy skupiny, které jsou nositeli kontrastních charakterových postav jednotlivých draků, např. *Zloun – Kamarád*, nebo zaznívají rytmičtí modely draků s podobnými charakterovými rysy, např.: *Lenoch - Bručoun*, aj.

Nácvik závěrečné písně *Jaro, léto, podzim, zima*

Závěrečná fáze druhé vyučovací hodiny je určena nácviku finální písně (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32*). Volíme pouze třetí sloku písně a její refrén, které tematicky odpovídají ročnímu období, v němž se odehrává děj *Pohádky o dračí partě*. Nejprve ji učitel zahraje na nástroj a zazpívá. Potom ji pomocí imitační metody po krátkých úsecích naučí žáky zpívat. K upevnění zpěvu píseň doplní o pohybové

doprovod. Pohybová gesta odpovídají zpívanému textu a podpoří jeho zapamatování. Až jako poslední učitel projde s nástrojovými skupinami jejich party. Hraní na nástroje je důležité s každou skupinou vyzkoušet zvlášť. Teprve potom nástroje postupně připojovat ke zpěvu.

U: „*Ve zbytku hodiny se naučíme závěrečnou píseň, která zazní jako finále hudební pohádky. Nese název Jaro, léto, podzim, zima.*“

3.6.3 Didaktické příklady 3. vyučovacího bloku

Ve třetím vyučovacím bloku je cílem zinscenování celé hudební pohádky. Dochází k propojení všech složek: dramatické, hudební, pohybové. Učitel v této fázi projektu vystupuje jako průvodce a alespoň při prvních pokusech o sehrání celé hudební pohádky dává žákům jasné pokyny.

Konečné ztvárnění pohádky

Na začátku vyučovacího bloku učitel rozdělí hlavní role (dračí postavy a mrak) a vybere dva vypravěče. Pro lepší orientaci v textu může vyučující pro žáky jednotlivé vypravěčské role odlišit barevně. Text níže přináší konkrétní vstupy učitele do realizace hudební pohádky. Jsou uvedeny vždy v závorce a popisují konkrétní aktivity, které je možno v různých částech projektu se žáky realizovat. Představují opravdu konkrétní pokyny pro žáky a rovněž slouží i jako scénické poznámky, které usnadní nácvik pohádky.

UČITEL (dále U): „*Ted' si pohádku zahrajeme celou. Kapela si připraví nástroje. Zpozorní i hlavní hrdinové a zbytek třídy. Zavládne klid, aby vypravěči mohli začít se čtením. Jen se nelekejte, já vám do toho budu vstupovat a dávat instrukce hercům a muzikantům. Budu Váš režisér.*“

VYPRAVĚČ 1 (dále V1): „*Blížil se začátek podzimu, a to znamená jediné, že se opět po roce sejde parta šesti draků. Sraz měli jako vždy U Větrného rozcestí, kde **pofukoval lehký vánek** a občas bylo **slyšet zpěv ptáčků**.*“ (Všichni napodobují ptáčky a lehký vánek –

pomocí pískání, šustění, zpívání. Pro ilustraci je možno využít i různé materiály: šustění papíru, novin, foukání do PET lahví, vytváření vln pomocí prostěradla, aj.).

U: „*Po přiletu draka vždy zazní jeho píseň. Můžete ji doprovodit hrou na tělo, nebo zpěvem.*“

VYPRAVĚČ 2 (dále V2): „*Už přilétá první, je to Vtipálek, který je vždy veselý a úsměv má od ucha k uchu.*“

PÍSEŇ - VTIPÁLEK (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 23)

V1: „*Po něm Lench, který stále zívá a opravdu velmi pomalým tempem přilétá na místo srazu.*“

PÍSEŇ - LENOCH (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 26)

V2: „*Další je Bručoun, jehož bručení je slyšet už z dálky.*“

PÍSEŇ – BRUČOUN (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 24)

V1: „*Po něm Zloun, který se mračí a na nikoho se ani nepodívá.*“

PÍSEŇ - ZLOUN (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 28)

V2: „*Týjo, kdo je tohle, řítí se jak Formule 1, jeho tempo je bleskurychlé. Jak mu říkáme?*“

PÍSEŇ - RYCHLÍK (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 25)

V1: „*A jako poslední je Kamarád, který nás má všechny rád.*“

PÍSEŇ – KAMARÁD (Notový materiál - písně o dracích; Příloha č. 27)

V2: „*Celá parta se nakonec dala do pohybu, i když ne všichni tak nadšeně jako Rychlík. Přesto si po chvíli spokojeně pluli po nebi a nevnímali čas...*“

U: „*Každá skupinka předvede, jak si asi jejich drak pluje po nebi.*“ (Následuje společná improvizace na rytmicko-melodické nástroje, kterou učitel diriguje.)

V1: „*Už skoro byli v cílové stanici prvního dne, když vtom se Rychlík zarazil a polekaně řekl:*

V2: „*Kde je Lench? Letěl jsem mu naproti, ale nikde ho nevidím.*“ (Improvizace všichni - napětí a strach – U diriguje – 5 taktů.)

V1: „*Je sice nejpomalejší, ale že by mu to až tak dlouho trvalo, to se mi nezdá,*“ shodl se Bručoun se Zlounem. (Všichni se zamýšlí a kroutí hlavou.)

V2: „*Najednou Kamarád něco zaslechl. „Kluci, já zaslechl, jako kdyby někdo volal o pomoc. A znělo to jak Lenocho.*“ (Všichni volají o pomoc, přičemž volání pomalu utichá.)

V1: „*Rozhlédli se kolem sebe a zalekli se.*“ (Všichni se rozhlíží a mají vystrašený výraz.) „*Padla mlha a blíží se Černý mrak.*“ (Přichází Černý mrak a je doprovázen nástroji – je to strašidelné.)

V2: „*Najednou jim bylo úzko a začali mít strach. Ale rozhodli se vydat Černému mraku do cesty.*“ (Všichni se postaví, dají ruce v bok a začnou pochodovat na místě.)

V1: „*Lenocha určitě chytil do svých spárů. Musíme mu pomoci!*“ řekl Rychlík.

V2: „*Ale to není jen tak, taková záchrana! Aby nás zlý drak nechytil, tak se musíme spojit,*“ prohlásil Kamarád a měl pravdu. (Všichni udělají kruh a chytí se za ruce a potichu pochodují.)

V1: „*Všichni se chytli za ocasy a vyrazili v čele s Rychlíkem proti Černému mraku. Volání o pomoc se stále zesilovalo: „Pomóc, POMóc, POMóc, POMÓc, POMÓC...,“ a bylo čím dál více jasnější, že Lenocho chytil Černý mrak.*“ (Všichni znovu volají o pomoc, nejprve úplně potichu a postupně zesilují, jak se tomu v hudbě říká?)

V2: „*Hej ty, mraku, vydej nám draka!*“ křikl na Černého mraka Zloun. (V kruhu udělají krok dopředu.)

V1: „*Proč bych měl? Je teď mojí obětí!*“ odvětil Černý Mrak. (V kruhu udělat krok zpátky.)

V2: „*Dohodou to tedy nešlo.*“

V1: „*Musíme se do něj dostat a Lenocho zachránit!*“ prohlásil bojovně Bručoun.

V2: „*Já se chytnu téhle hvězdy, ta nás snad udrží, aby nás mrak také nevtáhnul do sebe. Chyťte se mě, budu vás jistit!*“ řekl Vtipálek. (Všichni se chytí za ramena a pochodem jdou na pomoc Lenchovi, v čele s Rychlíkem.)

V1: „Souhlasili a navzájem se jistili, zatímco se Rychlík prodíral houštinami hustého mraku. Konečně našli Lenocha, který měl zaklíněný ocas v kleštích Černého mraku.“ (Vytvoříme vláček, který dojede k Lenochovi. Ten sedí na koberci a je smutný.)

V2: „Už jsme tu. Neboj se!“ „Vší silou se snažili rozevřít kleště, které svíraly Lenochův ocas. Po velkém úsilí se jim to společnými silami konečně povedlo.“ (Rychlík pomáhá Lenochovi vstát a ten se připojí na konec vláčku.)

V1: „Uuuf, to byla fuška, hoši, tak rychle pryč!“ zvolal Vtipálek. (Všichni se pochodem vrací do kruhu na koberec.)

V2: „Když byli venku ze spárů Černého mraku, všichni se objali.“ (Všichni se v kruhu chytanou za ramena.)

V1: Lenoch prohlásil: „Děkuji vám, kamarádi, zachránili jste mi život! Co já bych bez vás dělal.“

V2: „Chytli se za ramena a dobře věděli, že jeden bez druhého by to nikdy nezvládli. Doplnili až do cílové stanice. Každý zalezl do své postýlky a vážil si svých přátel, na které se může vždy spolehnout.“

ZÁVĚREČNÁ PÍSEŇ – Jaro, léto, podzim, zima (pouze třetí sloka s refrénem) (Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32)

V rámci nácvičku pohádky je možné volit také druhou alternativu, ve které mnohem více vystupují v přímé řeči hlavní postavy příběhu. Jednotlivé repliky postav je možné označit barevně. Pro lepší orientaci poslouží rovněž barevné odlišení partů jednotlivých nástrojů Orffova instrumentáře. Vypravěči zde tedy nefigurují a jejich role spadá na učitele. Příběh má těžiště na hlavních postavách, vypravěč je více upozaděn. Do popředí vstupují dialogy hlavních postav draků a Černého mraku. Repliky jednotlivých postav příběhu jsou vždy podbarveny hudebními leitmotivy. Hudební ukázky charakterů zaznívají vždy, když má daná postava přímou řeč, nebo se objeví o ní zmínka v příběhu. Každá skupina okolo konkrétní hlavní postavy dostane specifickou barvu. Tu může učitel rovněž použít pro odlišení přímých řečí v textu. Pomůže to lepší orientaci jak pro herce, tak hudebníky, kteří je mají v případě jejich výstupu doprovázet. Uvedenou variantu nácvičku je vhodné

zařadit až poté, co děti *Pohádku o dračí partě* již dobře znají. Zvládnou tedy s přehledem z paměti své dialogy a hudební doprovod.⁵⁰

Reflexe celého tříhodinového bloku

Učitel shrne průběh tříhodinového bloku a zhodnotí ho. Následně vyzve žáky k tomu, aby řekli, co je nejvíce bavilo a co je naopak nebavilo. Do reflexe je vhodné zařadit i sebehodnocení. To může probíhat různě. Já se rozhodla pro vyjádření sebehodnocení pomocí vlastního těla.

U: „*Všichni se slétneme do kruhu. Chci se vás ještě na něco zeptat. Dokázali byste říct, jaká z pohádky vychází výchovná myšlenka, nebo ponaučení?*“

U: „*Jaká aktivita vás během tříhodinového bloku bavila nejvíce?*“

U: „*Ted' se každý ohodnotíme, jak si myslíme, že se nám v hodině dařilo. Kdo si myslí, že podal stoprocentní výkon a dal do toho všechno, tak se postaví. Kdo se snažil, ale ví, že se mohl snažit více, tak si dřepne. Kdo se dneska moc nesnažil a nějak to všechno šlo mimo něj, co jsme tu ty tři hodiny dělali, tak zůstane sedět.*“

U: „*Já bych vám chtěla moc poděkovat, protože jste se podle mě všichni snažili. Jsem ráda, že se nám podařilo pohádku zrealizovat. Zakončila bych to tímto heslem, které si společně můžeme vytleskat: My se máme všichni rádi, protože jsme kamarádi!*“

⁵⁰ Druhá podoba textu pohádky s aktivním zapojením jednotlivých pohádkových postav je k dispozici v příloze této diplomové práce: Příloha č. 33 - Druhá alternativa textové předlohy.

4 REFLEXE REALIZACE HUDEBNÍHO PROJEKTU

Reflexi možno vnímat jako jeden z důležitých prostředků pedagogického procesu. Jedná se o důležitou schopnost každého učitele, která umožňuje další pedagogický růst. Aby byla reflektivní část této práce účinnější, byla pořízena audionahrávka, jednak celého projektu, jednak samotné reflexe žáků. Schopnost reflektovat se je důležitá i pro samotné žáky. Právě díky sebereflexi dokáží pojmenovat své silné a slabé stránky. I proto práce vkládá takový důraz na reflektivní oblast. Cílem reflexe není tedy popisovat celý průběh realizace hudebního projektu (ten je podrobně popsán ve výše uvedených přípravách), ale zaměřit se na ty modelové situace, které byly z pedagogického hlediska nosné.

4.1 Očekávání

Před začátkem projektu jsem byla plna očekávání, ale i nervózní, jestli s žáky časově zvládneme vše, co jsem si připravila. Do té doby jsem neměla žádné zkušenosti s nácvikem hudební pohádky. Navíc jsem chtěla vyzkoušet zrealizovat pohádku, kterou jsem vymyslela sama. Vzhledem k tomu, že se jedná o autorskou pohádku, nebyla k dispozici předchozí zkušenost jiného pedagoga. Proto pro mě bylo velmi náročné si aktivity časově rozvrhnout.

Bylo to vlastně i poprvé, kdy jsem měla učit tři vyučovací hodiny vcelku. Nikdy by mě nenapadlo, že je to tak náročné. Kdybych projekt realizovala znovu, tak bych konkrétní činnosti rozdělila do několika dnů, možná i týdnů. Musela jsem ale vycházet z prostoru, který mi byl nabídnut ze strany třídní učitelky, a nechtěla jsem do týdenního plánu dané třídy příliš zasahovat.

Hodně jsem se rozmýšlela, jakou cílovou skupinu zvolit. Konečnou volbu ovlivňovalo několik podmínek, které jsem si stanovila. Jednou z nich byla vhodná motivace - tedy zájem žáků o hudební pohádku. I proto jsem volila žáky mladšího školního věku. Dalším a zásadním předpokladem pro úspěšnou realizaci hudební pohádky bylo, aby se stihly alespoň základní aktivity, které byly součástí nácviku. Uvědomila jsem si, že program je nabitý různými úkoly a některé jsou náročné. Z časových důvodů některých aktivit jsem z výběru vyřadila první ročník základní školy. Na podzim, kdy je

vhodné pohádku dle ŠVP zařadit, si žáci prvních tříd ve škole teprve zvykají a neplní automaticky pokyny učitele. Spolupráce s dětmi z vyšších ročníků je proto jednodušší.

Vážně jsem uvažovala i nad druhým ročníkem, ale nakonec jsem od něj ustoupila. Bylo to hlavně z důvodů dlouhého textu pohádky a také tříhodinového nácviku, který by pro žáky druhé třídy byl velmi náročný pro udržení pozornosti. Pohádka se rovněž realizovala na začátku školního roku, v rozmezí měsíců září, říjen a listopad a úroveň náročnosti aktivit by pro žáky byla také příliš vysoká.

Nakonec jsem zvolila třetí ročník. Zpětně mohu říct, že to byla správná volba. Nemám zatím porovnání, jestli tomu tak bylo jen v této konkrétní třídě, ale žáci pohádky milovali a rádi s nimi již několikrát pracovali. Dokonce v té době dramatizovali *Pohádku o 12 měsíčkách*. To pro mě mohlo být výhodou, jelikož už měli zkušenost s tvořivou dramatikou a dalšími aktivitami, které k realizaci nejenom hudební pohádky patří.

Hodně jsem přemýšlela, zda náročnost úkolů odpovídá třetímu ročníku základní školy s rozšířenou hudební výchovou. Zpětně si myslím, že úroveň obtížnosti byla stanovena přiměřeně. Některé aktivity byly náročnější, ale možná právě to žáky motivovalo je zvládnout. Jiné činnosti byly naopak podobné těm, které již znali. Ale i známé aktivity žáci ocenili, protože při časově náročném nácviku si při nich mohli alespoň trochu odpočinout a nalézt v nich jistotu.

Rovněž jsem měla strach z reakcí žáků na děj i realizaci hudební pohádky, kterou jsem sama vymyslela. Přála jsem si, aby je děj zaujal. Moje přání se naplnilo a žáci pohádku i její realizaci přijali pozitivně. Jen u některých jedinců s postupem času vítězila nad jejich nadšením únava a ztráta pozornosti. Je to ale pochopitelné, i na mě únava postupně dopadala.

Přesto všechno si myslím, že to žáci zvládli na výbornou. Jsem přesvědčena, že si z nácviku hudební pohádky odnesli spoustu pěkných zážitků a důležitých zkušeností, stejně jako já. Zpětně mohu říci, že jsme stihli zhruba vše, co jsem si předsevzala. Zároveň ale vím, že na některé aktivity bychom potřebovali mnohem více času, aby se nám je povedlo dovést k dokonalosti. V danou chvíli jsme ale jak já, tak i žáci udělali maximum. Mým cílem byl samotný proces tvořivosti, který jistě během realizace projektu nastal.

4.2 Příprava na hudební projekt

Před samotnou realizací projektu jsem si rozplánovala každou hodinu a napsala si k ní důkladnou přípravu. Pár týdnů před realizací tříhodinového bloku jsem byla ve třídě na násleších, abych alespoň rámcově věděla, jaké aktivity jsou žáci zvyklí realizovat.

K volbě tématu pohádky o dracích mě vedl předpoklad, že budu projekt realizovat na podzim. Chtěla jsem, aby každý drak měl jinou povahu. Té odpovídalo charakteristické jméno každého draka a říkanky, které jednotlivé dračí postavy představují. Říkanky jsem zhudebnila. Při tvorbě hudebního materiálu jsem se opět snažila dbát na charakter jednotlivých draků. Chtěla jsem, aby je vystihoval jak text, tak hudba. Teprve když jsem složila písně o dracích, začala jsem přemýšlet, jaký by mohla mít pohádka děj a hlavně, jaká v ní bude zápleтка. Do příběhu vstoupila záporná postava *Černého mraku*, který byl hlavním strůjcem zápletky.

Při tvorbě přípravy na první vyučovací blok jsem se rozhodla zařadit jako motivaci veršovanou **hádanku** ⁵¹, která odtajnila hlavní hrdiny pohádky. Do úvodního vyučovacího bloku jsem také zařadila **čtení textu** *Pohádky o dračí partě*, ke kterému jsem vymyslela **otázky k porozumění** textu. Součástí prvního vyučovacího bloku byl rovněž **pracovní list** se šesti siluetami draků, které žáci **dotvářeli** podle **krátkých nahrávek dračích písní**. Melodie písní se slovy jsem sama složila. Tvořil je zpěv za hudebního doprovodu houslí a ukulele. Písně jsem předem nahrála ve spolupráci s další studentkou Učitelství 1. stupně Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Pro účely prvního vyučovacího bloku jsem vyrobila a **výtvarně zachytila výrazy** v obličejích jednotlivých **draků a mraku** a vyrobila pro ně **papírové jmenovky**. Do přípravy mě také napadlo přidat **rozcvičku** nazvanou *Drakovo ráno*, ke které jsem si promyslela vhodné cviky.

Do druhého vyučovacího bloku jsem zařadila **hru na tělo a nácvik závěrečné písně** *Jaro, léto, podzim, zima*. Pro účely *hry na tělo* jsem vyrobila **karty s rytmy**. Každé kartě se specifickým rytmem odpovídalo konkrétní jméno draka. Ke *hře na tělo* jsem vyrobila **pracovní list na rytmus**, ve kterém měli žáci přiřadit jména draků ke konkrétním rytmům, které jsme si předem vytleskali. Jako bonus zde měli doplnit do prázdného taktu své jméno

⁵¹ Autorka básničky je Alena Drozdová. Dostupné na: <https://mozkolam.cz/slovni-hlavolamy/hadanky/podzimni-hadanky-pro-deti-i/>.

a zapsat ho do not. Součástí druhého vyučovacího bloku byl rovněž **nácvik závěrečné písně**. Pro zpěváky jsem vytiskla **melodii** zapsanou v notách **se slovy písně** a vymyslela **pohybový doprovod**. Pro hudební sekci jsem **složila jednoduchý hudební doprovod** k písni *Jaro, léto, podzim, zima*. Konkrétně pro housle, violoncello, zobcovou flétnu a klavír. Tak jsem mohla do hry zapojit i žáky, kteří si vyzkoušeli hru na akustické nástroje (byť jenom na prázdných strunách violoncella nebo houslí). Možnost zahrát si na nástroje představovala pro žáky velký zážitek.

K realizaci hudební pohádky v rámci třetího vyučovacího bloku jsem připravila **scénář pohádky**. Upravila jsem a barevně odlišila **text pro vypravěče**. Do scénáře jsem zapracovala **hudební, pohybové, tvořivé a dramatické činnosti**, které pohádku dotvářely. Promyslela jsem si **otázky k reflexi** celého tříhodinového bloku.

Ještě než začala první hodina, přicházely děti postupně do třídy. Hned u vchodu upoutal jejich pozornost stativ s kamerou, který ve třídě běžně nemívají. Většina si ho musela alespoň prohlédnout. Především extrovertní žáci se navíc před kamerou začali předvádět. To vše je o přestávce dost rozrušilo, což vyvolalo mé obavy, zda se dokáží zklidnit a budou schopni se soustředit na následující činnosti. Zároveň jsem ale věděla, že tyto projevy jsou charakteristické pro období mladšího školního věku. Žáci jsou zvědaví a snadno je zaujme něco nového. Předvádění se před kamerou brali jako hru a obzvlášť extrovertní žáci byli rádi, že na sebe mohli upoutat pozornost. Naštěstí již znají své školní povinnosti, a proto se na začátku hodiny zklidnili a vnímali mě.

4.3 Reflexe 1. vyučovacího bloku

Úvod

Na začátku hodiny jsem se žákům představila. Výhodou bylo, že jsem u nich strávila jako asistentka týden na začátku první třídy. Překvapilo mě, že si mě hodně dětí pamatovalo, a byly rády, že mě opět vidí. V úvodu jsem je také seznámila s průběhem celého tříhodinového bloku, aby věděly, co je čeká.

Evokace - hádanka

Jako evokace k odhalení hlavních hrdinů hudební pohádky mi skvěle posloužila hádanka.⁵² Původně jsem chtěla na úvod místo ní zařadit píseň, ze které by vzešlo, že pohádka bude o dracích. Neobjevila jsem ale žádnou, která by se mi líbila a splnila moje očekávání. Stejně tak jsem si uvědomila, že se evokací nesmím příliš zdržet. Z toho důvodu jsem zvolila hádanku, která je ve formě básničky. Díky tomu je svižná a zároveň účelná.

Zařazením hádanky se mi podařilo vhodným způsobem udržet napětí a zvědavost žáků. Koncentrovali se a s nadšením spolupracovali. Aktivita byla funkční i proto, že odpověď na hádanku nikdo nevykřikl předem. Každý měl tedy možnost na chvíli samostatně přemýšlet.

V závěru evokace jsme společně shrnuli, že pohádka bude o dracích. Zaslouchala jsem, jak někdo z žáků poznamenal, že v příběhu bude figurovat sedmihlavý drak. Raději jsem hned vše uvedla na pravou míru a žákům objasnila, že hlavní hrdinové budou draci papíroví.

Čtení a rozbor pohádkového textu

Zvolila jsem dva žáky k **rozdání listů** s textem pohádky. Úmyslně jsem vybrala hyperaktivní žáky - bylo pro ně účelné věnovat energii do rozdávání pracovních listů. Původně jsem si naplánovala, že text žákům nejprve přečtu já a potom si ho společně přečteme po částech.

Po doporučení třídní učitelky jsem nechala ale **číst text** samotné žáky, díky čemuž se mi podařilo udržet jejich pozornost. Kdybych měla více času, tak bych žákům dala chvíli před čtením nahlas, aby si text prohlédli a při samotném čtení si byli jistější. Přestože text neznali, četli většinou plynule. To, jak se žáci těšili a byli zvědaví, o čem pohádka bude, je dobře vidět na videonahrávce, která tvoří přílohu této práce. Většina třídy se hlásí a předhání

⁵² „Na podzim se dívá z výšky,
na střechy i na kočičky.
Vždy pozdraví vlaštovky,
nakoukne broukům na krovky.
Po obloze pluje mrak,
pod ním se směje pestrý ... Co to je?

se v tom, kdo bude vyvolaný, aby mohl číst nahlas. Bylo vhodné, že jsem dětem před čtením vysvětlila, že se v textu objevuje zvláštní typ písma, kterému se říká kurzíva. Tímto písmem jsou sděleny vlastnosti jednotlivých draků. Pozitivně vnímám, že jsem žáky nechala číst jen relativně krátké úseky. K tomu mi posloužila příprava, ve které jsem si označila části textu, po kterých by se děti mohly střídat. Při vyučovací hodině jsem ale stejně přizpůsobovala délku úseků schopnostem čtenářů. Domnívám se, že i díky tomu zvládla většina lépe a déle udržet pozornost při vnímání textu.

Po společném přečtení pohádky žáci stručně popsali její děj. Vyjmenovali jednotlivé dračí postavy a upřesnili hlavní zápletku příběhu: záchranu Lenocho. Dále jsem žáky navedla na postavu *Černého mraku*. Z dialogu, který jsem se žáky v úvodní části projektu vedla, vyplývá, že se v textu orientovali a porozuměli mu.

Dále jsem se zaměřila na **charakteristiku jednotlivých postav** příběhu. Vzhledem k tomu, že žákům nemusí být jasný význam kladné a záporné postavy, upřesnila jsem tuto terminologii. Jedna ze žákyň vyjádřila velmi jasnou definici, která osvětlila celé třídě dané pojmy: „*Kladná postava je hodná a záporná, to je někdo, kdo jim chce škodit.*“ I díky této „definici“ žáci lehce rozeznali všechny kladné postavy (draci - i přes jejich občas záporné vlastnosti) a jednu zápornou postavu (*Černý mrak*).

To, že žáci měli jména draků k dispozici na tabuli, podpořilo také jejich zrakový vjem. Pro děti v mladším školním věku je zásada názornosti velmi důležitá k udržení pozornosti. Kartičky se jmény jsme použili i při nácviku ve třetí vyučovací hodině. Zajímavá byla reakce jedné žákyň, která jsi všimla, že jména draků jsou napsána na papírových motýlcích, ale jméno *Černého mraku* bylo napsáno na papírovém blesku. I tento symbol vedl žáky k názornosti a podpořil charakteristiku na kladné a záporné postavy.

Děti správně poznaly, že zápleтка tkvěla v tom, že *Černý mrak* chytil *Lenocha* do svých spárů. Jeden ze žáků např. odpovídal: „*Draci mu letěli na pomoc.*“ Jiná žačka jeho odpověď doplnila: „*Ještě předtím si Rychlík všimnul toho, že se jim Lenocho ztratil. Potom mu teprve pomohli ze spárů Černého mraku a letěli domů.*“ Z přímé řeči je jasné vidět, že ostatní dávali pozor, vzájemně se doplňovali a byli velmi nápomocní, čímž se mi v rámci hudebního projektu dařilo naplňovat sociální a komunikační kompetence.

Dračí ráno - rozcvička

Vzhledem k tomu, že žáci sedí dlouze v lavicích, rozhodla jsem se zařadit do vyučovacího bloku také pohyb. U dětí v mladším školním věku je obzvlášť důležité do hodin vkládat pohyb, protože se mohou krátce protáhnout, odpočinout si a obnovit svou pozornost. Připravila jsem cviky, které ilustrují draky ráno po probuzení. Zapojila jsem do vymýšlení dalších pohybových aktivit rovněž děti, přičemž společný jmenovatel pro všechny cviky bylo téma *Dračí ráno*. Děti vymýšlely velmi originální aktivity, např.: *rozčeseš si ocas, srovnáme si mašle na ocasu*. To jen potvrzuje to, jak je dětská fantazie rozmanitá. Při poslední aktivitě: *zrcadlení*, se děti měli zamračit a usmát se na sebe. Tím jsem chtěla navázat na další činnost, kde hrál výraz v obličeji důležitou roli. Žáci ocenili, že se mohli v rámci *Dračí rozcvičky* protáhnout a zapojit se do vymýšlení cviků. Rozcvička byla do hodiny vložena ve vhodném momentu.

Obr. 38. „Draci“ se protahují.

Obr. 39. „Draci“ si čistí zuby.

Vizualizace vlastností draků

Další část hodiny se týkala vlastností draků, které ale žáci nyní hudebně vizualizovali. Díky tomu, že měli žáci nepřetržitě před sebou nabídku všech dračích jmen, stačilo je vybídnout k tomu, aby konkrétní hudební nahrávku přiřadili ke správné postavě příběhu.

Při poslechu nahrávky písně o prvním drakovi je na videonahrávce vidět, jak se žáci uklidnili a hudba upoutala jejich pozornost. To jen potvrzuje typické rysy pro žáky mladšího školního věku jako je zvědavost a zájem o něco nového. Při dotváření draků byl ve třídě příjemný pracovní ruch. U dvou žáků z poslední lavice bylo vidět, že jsou bezradní. Zjistila jsem, že potřebují ve své aktivitě navést, aby lépe pochopili zadání a mohli pracovat dál samostatně. Zde jsem vystupovala jako facilitátor a snažila jsem se do jejich aktivit nezasahovat.

Pokud by byla možnost projekt realizovat delší dobu, doporučuji vymezit čas pro tuto aktivitu na celou vyučovací hodinu. Hudební vizualizace je náročná na čas. Pro ušetření času jsem vytvořila siluety draků, které žáci dotvářeli (*Pracovní list – dotvoř draka; Příloha č. 21*). Pokud ale máte na danou aktivitu více času, můžete dát žákům dostatek prostoru, čímž se stává poslech skladby opravdu aktivní a žáci tak pronikají do hudebního výraziva intenzivněji. I přes omezený čas, který jsme této aktivitě věnovali, žáci naplno uplatnili svou fantazii, tvořivost a pečlivost. Ze zkušenosti usuzuji, že žáky bavilo dotvářet podoby draků a dávali si na nich záležet. Hudební vizualizace přímo nabízí mezioborové propojení s výtvarnou výchovou. Pokud má tedy učitel možnost tohoto mezioborového průniku, velmi se u této aktivity doporučuje.

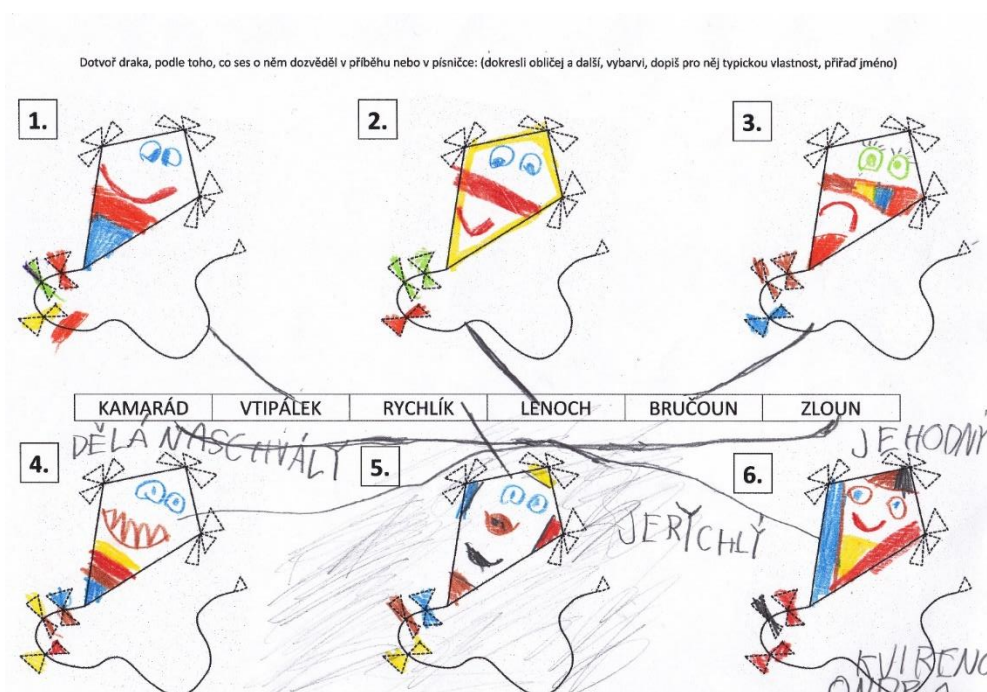
Obr. 40., 41. a 42. Žáci při dotváření draků.

Zpívat k nahrávkám se osvědčilo jako nejlepší způsob hudebního zprostředkování. Osobní interpretace je velmi názorná a děti nejvíce citově zasáhla, což dokazuje i záznam

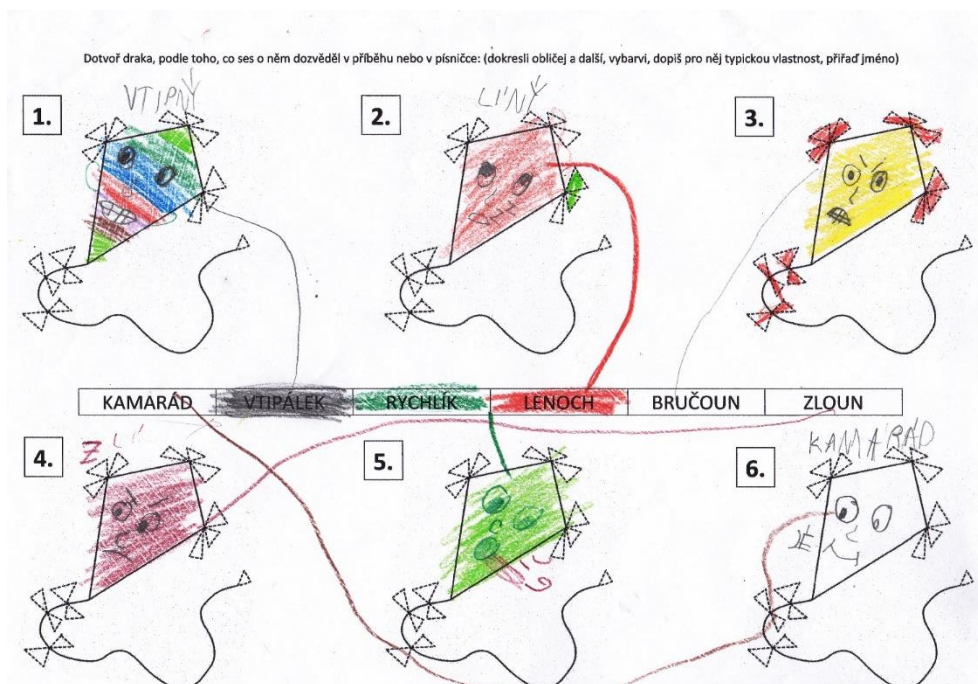
na audionahrávce. Jednak byl pro děti text více srozumitelný a při druhém přehrávání písničky někteří zpívali se mnou. To jen potvrzuje, že se jim písničky líbily, což mě velmi potěšilo.

Záměrně jsem žákům nedala předem žádné předlohy ani nápady, jak draky výtvarně ztvárnit. Mým cílem bylo dát prostor jejich tvořivosti a fantazii. Díky tomu vznikly originální a nápadité práce. V mnoha případech se dětem podařilo zachytit výraz ve tváři draka a zaznamenat jeho povahu. Někdo zvolil jiný způsob vyjádření a zaměřil se na barevné ztvárnění.

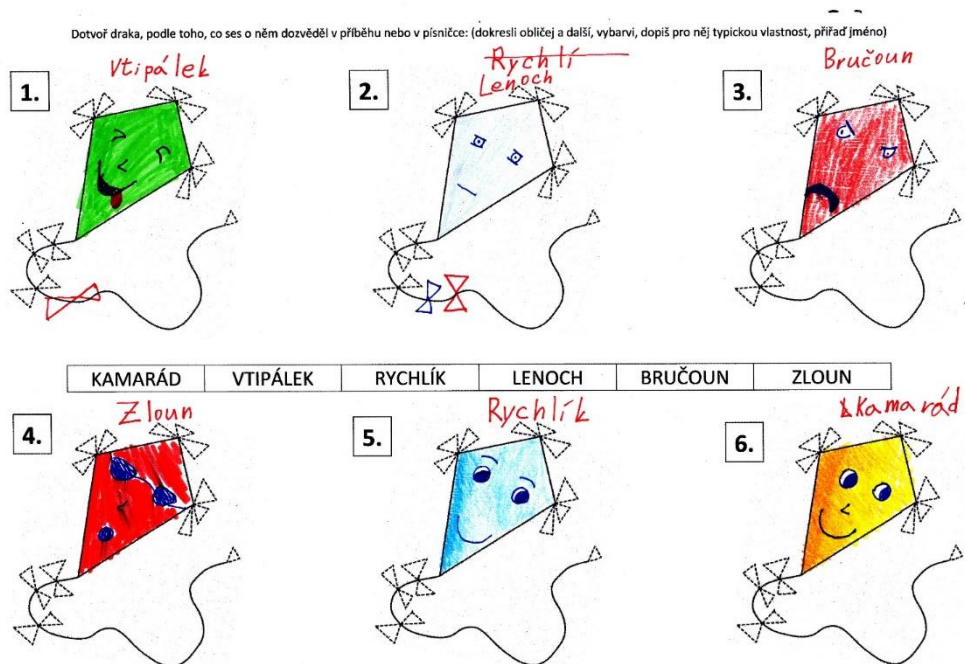
Ukázky dotvoření draků podle některých žáků:

Obr. 43. Vizualizace dračích obličejů doplněna o jejich charakteristiky.

Obr. 44. Ukázka žákovi práce s výraznou dračí mimikou.

Obr. 45. Pracovní list doplněn o jména dračích postav.

V případě, že má učitel na uvedené aktivity více času, může daný projekt doplnit o další rytmicko-melodické či pohybové aktivity, např.: *zpívání písně a její doplnění*

o doprovod na nástroje Orffova instrumentáře (Notový materiál – písně o dracích; Příloha č. 23 – č. 28). Díky tomu by se tak zapojilo více žáků v průběhu realizace pohádky.

Při **přiřazování karet se jmény draků** k jejich podobiznám se několikrát lišily naše názory. Překvapilo mě zdůvodnění jednoho ze žáků, že „(...) *drak Vtipálek je ten, co má na sobě F1, protože F jako 'Ftipálek'*.“ Domnívám se, že tato asociace byla u žáka způsobená spodobou znělosti souhlásek. Nejasnost také vznikla u *Bručouna*, což mohlo být způsobeno např. tím, že docházelo k záměně s dračí postavou *Zlouna*. Každý výraz v obličeji draků žáci vnímali subjektivně, což se ale při hudební vizualizaci samo nabízí. Líbilo se mi zdůvodnění této záměny u jedné žákyně: „*Zloun přemýšlí, co by ostatním udělal za naschvály.*“

Obr. 46. Přiřazování jmen k drakům podle nahrávky.

Na hudební vizualizaci musím nejvíce ocenit, že žáci zapojili více smyslů, plnili několik úkolů najednou a museli nad nimi přemýšlet. To vše není snadné, ale žáci si s tím výborně poradili. Aktivita dotváření draků byla velmi oceňována v závěrečné reflexi, což bylo způsobeno i tím, že nabízela propojení několika mezipředmětových vztahů.

4.4 Před začátkem 2. vyučovacího bloku

Druhá vyučovací hodina hudebního projektu byla náročná zejména na organizaci. Část přestávky jsme věnovali ladění hudebních nástrojů a uspořádání třídy. Kvůli tomu si žáci nestačili dostatečně odpočinout a někteří byli při hodině neklidní a vyrušovali. Ze židlí jsme utvořili půlkruh. Chtěla jsem, aby na sebe při hře na tělo všichni viděli. Žáci nebyli zvyklí pracovat v této formaci. Hodně je to rozptylovalo a svádělo dělat něco jiného, než měli. Na druhou stranu bylo z aktivit realizovaných v půlkruhu patrné, že žáci toto rozčlenění uvítali a jistě to napomohlo ke kladné atmosféře ve třídě, což jsme v rámci celého hudebního projektu velmi ocenili.

Obr. 47. Ladění nástrojů.

Obr. 48. Uspořádání třídy do půlkruhu během 2. bloku.

4.5 Reflexe 2. vyučovacího bloku

V druhé vyučovací hodině jsme procvičovali rytmus a nacvičovali zpěv písně s názvem *Jaro, léto, podzim, zima* s doprovodem nástrojů.

V rámci zahájení jsem zařadila **hru na tělo**. Někteří žáci byli zklamaní, že si o přestávce naladili nástroje a hned je nepoužili. Byli plni očekávání. Nástroje jsme o přestávce ladili z toho důvodu, že jsem tím nechtěla ztrácet čas v hodině. Zjistila jsem, že když se dětem něco nelíbí, hodně pomáhá jim vysvětlit, proč to tak je. Když pochopí důvod, umoudří se. Proto se domnívám, že komunikace se žáky a odůvodnění potřeby ladění nástrojů byly účelné a jen podpořily naši vzájemnou spolupráci. Žáci potřebují zpětnou vazbu.

Na **nácvik písně s hudebním doprovodem** zbylo méně času. Určitě, pokud se nabízí více prostoru, je možno mu věnovat více vyučovacích bloků. Osobně jsem se rozhodla

nevěnovat této aktivitě tolik času i z důvodu, že jsem pracovala se žáky, kteří měli rozšířenou hudební výchovu. Zvládali tedy zahrát melodii na své nástroje velmi rychle. Díky tomu byl nácvik písně úspěšný. Vše je zaznamenáno na videonahrávce.

Hra na tělo

Překvapilo mě, že děti neznaly název - *hra na tělo*. Když jsem jim ale ukázala, jak na části těla do rytmu tleskat, pleskat a dupat, okamžitě pochopily a intuitivně se přidaly. To svědčí o tom, že hrát na tělo jsou zvyklí.

Žáci po mně vytleskávali rytmy jednotlivých taktů podle rytmických karet připevněných na tabuli. Rytmicky nejnáročnější byly dva těžší takty (*Vtipálek* - osminová nota, čtvrt'ová a osminová, *Rychlík* - osminová nota, čtvrt'ová nota a osminová pomlka). Předpokládala jsem, že jejich nácviku budeme muset věnovat více času. Rytmus taktů jsme několikrát zopakovali a žáci získali jistotu. Určitě doporučuji rytmický model rozfázovat do několika hodin.

Nácvik rytmického modelu byl náročný, protože žáci neznali rytmické slabiky. Myslím si, že užití rytmických slabik výrazně zjednoduší práci s rytmem písně. Hledala jsem jiné možnosti, které by žákům ve hře na tělo pomohly. Proto jsem dětem k taktům počítala a říkali jsme si, na kterou slabiku máme tlesknout. V počítání se ale žáci ztráceli. Mnohem přirozenější je pro ně užití rytmických slabik či rytmyzace rytmického modelu pomocí rytmické deklamace. Příště bych postupovala jinak. Nejprve bychom si ujasnili, v jakém taktu je rytmický model a jaké jsou v něm hodnoty not. Na tom bych stavěla další postup. Jména hodnot not žáci znali, proto se domnívám, že by jim to pomohlo.

Obr. 49. Návuk rytmického modelu.

Jako další aktivitu jsem pro žáky měla přichystaný **pracovní list na rytmus**. Žáci měli přiřadit správné jméno draka k taktu s rytmem (*Pracovní list - rytmus; Příloha č. 22*). Naštěstí, po předchozí zkušenosti s nácvikem rytmických modelů, jsem si uvědomila, že je tato aktivita pro žáky složitější. Proto jsem z pracovního listu vybrala jen úkol **zrytmizovat** do prázdného taktu **vlastní jméno**. Při zadávání tohoto úkolu jsem použila termín *zataktovat*, kterému žáci nerozuměli. Mým úkolem bylo tedy žákům tento termín, v případě delší časové dotace, vysvětlit. Jistě by je to zajímalo a nabízí se také možnost zahrát si na němého dirigenta či jinou hudební hru, která by jim danou činnost přiblížila a zatraktivnila.

Jelikož takt byl ve 2/4 metru, byla práce se jmény žáků na lichý počet slabik nebo se jmény na různě dlouhé slabiky těžká. Na svém jméně jsem názorně ukázala, co po nich požaduji a díky tomu to většina pochopila. Jenže příklad byl moc jednoduchý. Jméno PETRA má dvě stejně dlouhé slabiky, proto je jen na dvě doby. Z důvodu nedostatku zkušeností mě až zpětně napadlo, že jsem měla jako příklad zvolit ještě variantu jména PĚŤA. Mohla jsem na ní ukázat, jak rozlišit dlouhou a krátkou slabiku. Také jsem měla uvést příklad jména na lichý počet slabik (nejčastěji na tři). Tyto dva příklady ale bohužel při hodině nezazněly, a proto byl pro některé žáky úkol náročný. V budoucnu bych rozhodně

zařadila více různých příkladů na různě složitá jména, aby samostatné plnění úkolu bylo pro žáky lehčí. Během zadané práce jsem jim pomáhala.

Obr. 50. Žáci pracují na rytmické deklamaci svého jména.

Žáci na závěr dostali možnost předvést své řešení rytmyzace vlastního jména spolužákům. Vytleskali své jméno podle zápisu v notách a my jsme jej dle vybraného žáka zopakovali. Rovněž problém nastal již při nácvičku rytmického modelu, se kterým jsme pracovali. Sice jsem respektovala pravidlo krátkých a dlouhých slabik v rámci taktu (např.: *Bručoun* - dvě čtvrté noty) a jako samostatný takt je to správně, ale v rámci rytmického modelu by mělo platit pravidlo, že krátké slabiky odpovídají osminovým notám. Možná právě zdůraznění staccata by žákům pomohlo a lépe by je v rytmyzaci ať už svých jmen nebo rytmických modelů v rámci projektu navedlo.

Jeden žák vytleskal jméno JÁCHYM jako dvě stejně dlouhé slabiky (dvě čtvrté noty). Později jsem si ale uvědomila, že je nutné dvě různě dlouhé slabiky odlišit, a na chybu upozornila. Napadlo mě, že až povedu vlastní třídu, zkusila bych tuto aktivitu zařadit do hodin českého jazyka. Když přesně stanovím pravidla, věřím, že by tato aktivita hodinu ozvláštnila, žáky bavila a ukázala přirozené propojení lidské řeči a hudební melodie.

Rytmickou deklamaci z pracovního listu jsme dodělali společně na tabuli, protože samostatně by to žáci nezvládli. Přiřazovali jsme jména draků k odpovídajícím taktům. Začali jsme těmi nejsnadnějšími se dvěma čtvrtými notami, ale bohužel i to pro některé žáky bylo velmi náročné a únava se začala podepisovat nejen na nich,

ale i na mě. Nakonec jsme všechna jména přiřadili správně. Ted' už vím, že společná práce v tomto případě byla časově efektivnější. Díky ní si žáci mohli více ujasnit to, čemu nerozuměli. Jsem ráda, že jsem se k této změně odvážila již při hodině, protože pro mě, jako začínající učitelku, je zatím těžké najít odvahu změnit něco, co jsem si připravila. Naštěstí jsem se rozhodla správně a aktivitu tím zachránila.

Obr. 51. a 52. Společná kontrola rytmické deklamace jmen draků.

Na tabuli jsme měli seřazené karty s rytmy a k nim přiřazená odpovídající jména draků. Vzniklý rytmický model jsme si všichni vytleskali, přičemž nám v této aktivitě výrazně pomohla rytmická deklamace. Nedalo mi to a chtěla jsem s žáky zkusit rytmicky náročnější variantu, a to formou rytmického řetězení. Provedení bylo obtížnější i v tom, že žáci, kteří měli společný rytmický model, seděli různě rozmístěni po třídě (*Pracovní list - rytmus; Příloha č. 22*). Po zvládnutí tohoto úkolu jsem vyzkoušela ztížit náročnost i tím, že jsem jednotlivé rytmické modely ukazovala střídavě, ne v pořadí, jak jsme s nimi pracovali během nácviku. Tato činnost byla pro žáky náročná na pozornost. Věřím, že kdybychom se tomu věnovali v několika hodinách, určitě by i tento těžký úkol zvládli bez velkých obtíží. Přes některé nezdary jsem je ale musela pochválit a určitě to byla pro nás velká výzva a nová zkušenost.

Obr. 53. Soustředění žáků při hře na tělo.

Hru na tělo bych do hodin hudební výchovy zařazovala často, například jako rozcvičku. Je možné ji kombinovat i s dalšími činnostmi. Rytmus je nepostradatelný i v dalších předmětech jako je český jazyk nebo matematika. Proto je nutné ho s žáky mladšího školního věku procvičovat a zařazovat do výuky napříč výukovými předměty.

Nácvik závěrečné písně *Jaro, léto, podzim, zima*

Po rytmičných aktivitách jsme pokračovali v nácviku písně *Jaro, léto, podzim zima*. K nácviku jsem využila třetí sloku, která se tematicky hodila k celému projektu. I přesto, že žáci byli po nových aktivitách v podobě rytmičné deklamace či rytmižace slov trochu unavení, zpěv písně je ale dokázal zmobilizovat. Soustředili se, naslouchali, spolupracovali a byli trpěliví. Myslím, že jisté vstřícnosti se mi podařilo dosáhnout i tím, že jsem střídala různé aktivity, což je pro udržení pozornosti u dětí mladšího školního věku velmi důležité.

Zahrála jsem píseň na housle a doprovodila ji zpěvem. Tato živá interpretace žáky velmi upoutala. Neustále platí, a i já se jako budoucí učitel přesvědčuji, jak je živá interpretace důležitá a jakou může být silnou motivací v hodinách hudební výchovy. Žáky jsem předem vybídla, pokud píseň znají, ať se ke mně se zpěvem přidají. Ač je písnička, dle mého soudu známá, nikdo ji neznal, což bylo nakonec mojí výhodou, protože měli

motivaci se ji naučit. Zároveň se jim líbila a potěšilo mě, že díky hudební pohádce si obohatili svůj pěvecký repertoár.

Obr. 54. Vlastní interpretace písně žákům.

Nácvik písně probíhal pomocí imitační metody (*Notový materiál – závěrečná píseň; Příloha č. 29 – č. 32*). Písničku jsme se učili zpívat po částech, hrou na ozvěnu. Nácvik probíhal snadno a rychle. Určitě to bylo také tím, že ve třídě s rozšířenou hudební výchovou mají v rámci výuky povinný sborový zpěv. Píseň je bavila, a proto zpívali s radostí.

Úkolem další fáze hodiny bylo spojit **zpěv s pohybovou aktivitou**. Naznačila jsem jim, jak já vnímám a vyjadřuji gesty obsah písně (např.: padání listí, srdíčko – tvar listu lípy). Jedna žákyně dokonce na mé gesto poznamenala: „(...) že se jedná o listy lípy srdčité.“ Žáci gesta rychle pochopili a některá si inovovali podle sebe, což je zaznamenáno ve videonahrávce. Jistě to svědčí o jejich tvořivosti a také o tom, že se ve třídě cítili bezpečně a nebáli se do projektu naplno zapojovat.

Obr. 55. Žáci při zpěvu písně se zapojením gest.

Tato část nácviku se velice povedla, žáci se uvolnili a odpočinuli si. Za poměrně krátkou dobu dokázali skloubit zpěv a pohyb bez vedení, samostatně. Proto jsem je mohla doprovodit hrou na housle. Zpěv i projev byl spontánní a gestikulovali s nadšením. Pochválila jsem je a také jim zatleskala. Jeden žák za mnou přišel a řekl: „*Já tleskám vám. Já jsem z těch houslí úplně ohromený.*“ Měla jsem z toho radost. Houslový doprovod byl pro ně nový, zajímavý a pro mě jejich reakce motivující. Určitě budu nástroj při výuce hojně používat. Opět se projevila charakteristika žáků mladšího školního věku, do které patří zvědavost, zájem o něco nového a radost z pohybu.

Následoval **nácvik hudebního doprovodu** písně s naším malým orchestrem. S pomocí paní učitelky jsme vybrali ke hře některé žáky, kteří hrají na klavír, housle, violoncello a zobcovou flétnu. Rozdala jsem jim party a s každou nástrojovou skupinou je zkusila přehrát. Dva klavíristé byli velice učenliví, jeden hrál akordy a druhý melodii písně. Hráči na zobcové flétny svůj part, ve kterém hráli hlavní melodii písně, aby podpořili zpěv, zahráli s přehledem. Obtížnější to bylo u žáků, kteří hráli na smyčcové nástroje. Hráči na violoncello měli doprovod snadný, protože až na jeden takt drželi celé noty na prázdných strunách. Přesto to neladilo. Zjistila jsem, že jedno violoncello se během hry rozladilo a musela jsem nástroj přeladit, následně už to znělo dobře.

Obr. 56. Návčik hudebního doprovodu violoncella. Obr. 57. Klavíristi zkouší svůj part.

Nejtěžší part jsem vytvořila pro houslisty. Uvědomila jsem si to až při návčiku. Bylo to asi proto, že sama na housle hraji již dlouhou dobu, a proto jsem neměla správný odhad. Při návčiku mi ale bylo výhodou, že jsem jim part mohla přehrát na housle. To jim pomohlo, protože slyšeli, jak má jejich melodie správně znít, a také se mi mohli dívat na prsty, takže viděli, jaký je správný prstoklad. Kvůli nedostatku času nakonec doprovázeli jen sloku a při refrénu zpívali. Úsměvné bylo, že při přehrávání jejich partu jsem automaticky použila vibrato. Jeden houslista se mi později omlouval, že vibrato ještě neumí. Vysvětlila jsem mu, že to nevadí, a pochválila jsem ho, že si toho všiml. Zároveň jsem ho ujistila, že se to také časem naučí.

Obr. 58. Návčik houslového partu.

Nápad využít při hodině toho, že se žáci učí na různé hudební nástroje, byl výborný. Hodně jsem se na návčik doprovodu těšila, protože jsem sama jako žačka velmi ráda

při hodinách hudební výchovy hrála na hudební nástroj. Kapela splnila moje očekávání a i žáci, kteří nehráli na nástroje, ale zpívali, ocenili, že se zpěv písničky povedlo propojit s hudebním doprovodem.

4.6 Před začátkem 3. vyučovacího bloku

Třetí vyučovací blok probíhal v hudební učebně, která nabízela větší prostor k realizaci hudebního projektu. Původně jsem se domnívala, že aktivity v hudební učebně budou lépe realizovatelné, vzhledem k vybavenosti třídy a většímu prostoru. Měla jsem připravené nahrávky písniček o dracích, které jsme využili již při dotváření draků. Ty měly v posledním, třetím bloku, zaznít v úvodu hudební pohádky při sletu draků. Ještě během přestávky jsem kontrolovala, jestli funguje potřebná zvuková technika, jenže nešel zvuk. Ani s dopomocí paní učitelky a jejího kolegy se nám nepodařilo přístroj zprovoznit. Kvůli nefunkční technice jsem byla nucena během hodiny improvizovat. Nahrávky jsem měla pečlivě připravené a hudební doprovod houslí v kombinaci s ukulele by pohádku jistě povznesl. Na druhou stranu jsem ráda, že jsem se dokázala rychle přizpůsobit vzniklé situaci a nedala jsem se nefunkčností techniky zaskočit. Nakonec jsem zjistila, že pokud je snaha a motivace, dá se projekt realizovat na jakémkoliv místě, pokud máte jenom trochu prostoru.

4.7 Reflexe 3. vyučovacího bloku

Samotná realizace hudební pohádky

Na začátku 3. vyučovacího bloku bylo nutné **rozdělit hlavní role**. Vybrala jsem dvě vypravěčky. Text měly barevně zvýrazněný, a protože to byly zdatné čtenářky, četly nahlas a procítěně. Dále jsem určila, kdo bude představovat a dramaticky ztvárňovat role draků a mraku. Vybraní žáci dostali jmenovky s jednotlivými postavami.

Obr. 59. a 60. Zájem o role hlavních hrdinů.

Dalo se předpokládat, že ten ze žáků, kdo nedostal roli, bude jistě trochu zklamáný. Nicméně jsem se snažila do pohádky zapojit opravdu celou třídu, proto jsem nabídla zbylým žákům, že se do pohádky také zaangažují a budou alternovat draky. Kdybych měla možnost v dalších hodinách s tímto tématem pracovat dál, žáci by se ve svých alternacích vystřídali a nebyl by nikdo nešťastný. Tím bych jistě předešla i jistému zklamání u některých žáků, kteří měli potřebu se více v pohádce zviditelnit. Právě oni přestávali místy spolupracovat. Hodně mě to mrzelo, ale do činností jsem je nepřemlouvala. Zastávám názor, že ze sehrání hudební pohádky by měli mít hlavně radost. Nakonec, když jsem dané situaci nechala volný průběh, se mnoho žáků do projektu opět aktivně zapojilo. Začali jsme s nácvikem. Pro mě to bylo hodně náročné hlavně po organizační stránce, protože se odehrávalo současně více činností, které jsem musela řídit, kontrolovat a sledovat.

Vypravěčky začaly číst příběh. Během toho jsem musela zorganizovat všechny vystupující. Vzhledem k tomu, že paní učitelka hudební výchovy, která mi slíbila pomoc s organizací kapely, byla odvolána na suplování do jiné třídy, musela jsem se mobilizovat a vést nácvik sama. Průběh nácviku to narušilo jen na chvíli, nakonec jsem se spolehla na své schopnosti a směle jsem se pustila do realizace.

Obr. 61. Vypravěčky čtou příběh.

Obr. 62. Vybrání herci (draci a mrak).

Celkem se povedla **improvizace**, ve které děti předváděly lehký vánek a zpěv ptáčků. V tu chvíli měly relativní volnost. Každý to pojal trochu jinak, a to na tom bylo to zajímavé a tvořivé. Měla jsem také radost, že se do improvizace zapojili opravdu všichni žáci.

Při sletu draků bylo pěkné pozorovat, že žáci intuitivně dokázali dramaticky předvádět **přílet draků**. Poté měly postupně zaznít **nahrávky písní o dracích**. U první písně jsem zkusila, zda ji hudebně nadaný žák zvládne doprovodit na klavír, alespoň jednoduchými akordy. Jistě by žák zvládl zahrát klavírní part sám, jenže jeden iniciativní spolužák si sedl za klavír vedle něj a hrál, co neměl, a dohromady to neladilo. I to byl jeden z aspektů, který na chvíli narušil moji interpretaci písní na housle. Z uvedeného pro mě vyplývá do budoucna další pedagogická zkušenost, a sice vyzvat žáka, aby se nezapojoval do interpretace nesprávnou harmonií, a spíše ho zapojit do jiných aktivit. Také by pomohlo, kdybych žákům noty s textem promítla na plátno. Díky zapojení vizuální stránky by byli všichni jistější ve svém zpěvu a já bych se tak mohla lépe soustředit na svůj houslový part.

Obr. 63. Slet draků U Větrného rozcestí.

Vzhledem k nefungující zvukové technice jsem musela přistoupit na variantu, že si písničky o dracích zazpíváme. Vždy jsem zopakovala text písničky a zahrála začátek melodie na housle nebo klavír, aby žáci měli jistotu, jak písnička začíná. Před zpěvem jsem ještě ujistila žáky zahráním tóniny dané písničky a počátečním tónem, na kterém začínal jejich zpěv. Klavíristi se nám do toho stále snažili hrát, ale neladilo to. Proto jsem je na to musela důrazněji upozornit. Nakonec i oni sami mé doporučení uznali a přidali se raději ke zpěvu. Takto jsme postupně zazpívali všechny písničky o dracích. Byla to ale velká improvizace. Nevnímám to ale jako nezdár. Naopak, i samotná improvizace a zapojení žáků do projektu svědčí o tom, že se mi podařilo naplno rozvinout metodu tvořivé dramatiky.

V další části žáci **improvizovali pomocí hry na tělo, nebo hrou na nástroj**. Jejich improvizace měla u posluchačů vyvolat napětí a strach. Na videonahrávce je zaznamenané, jak si s tím žáci poradili. Osobně si myslím, že náladu strachu a napětí se žákům povedlo navodit. Bylo to i zásluhou paní učitelky třídní, která se ujala klavíristů, a vedla je tak, aby pochopili, jakou náladu má improvizace mít. Naznačovala žákům mollový charakter, tempo či agogiku. I proto, že žáky u klavíru učitelka řídila, klavír v improvizaci zvukově dominuje.

Obr. 64. Zapojení hry na tělo.

Když vypravěčky četly, že *Lenocha* chytil *Černý mrak*, spustilo se **volání o pomoc**, kterého se účastnili všichni žáci. Někteří žáci se nechali strhnout atmosférou příběhu, proto byli živější a nedělali konkrétní aktivity, které v danou chvíli měli realizovat. Chtěla jsem zasáhnout, ale v tu chvíli je strhla většina a intuitivně se přidali k ostatním s voláním o pomoc. Činnost byla zaměřena na **dynamiku**. Děti měly hlasem reagovat na mé gesto hlasitosti. To se žákům dařilo a všichni, až na klavíristy, kteří nemohli sledovat mé ukazování dynamiky, utichli ve stejném momentu.

Obr. 65. Draci vyjednávají s Černým mrakem, který zabil Lenocha.

Potom přišla na řadu **pohybová aktivita**, kdy žáci vytvořili vláček (hada). Při této aktivitě žáci hodně hlučeli a někteří vymýšleli hlouposti. Proto jsem je musela přerušit a upozornit na to, že jestli chceme pohádku dohrát, musíme se navzájem poslouchat a dávat pozor. Naštěstí si to vzali k srdci a alespoň na chvíli se uklidnili. Později došlo na **pochod**. Ve třídě byl opět ruch, ale pochodování se žákům dařilo. Jelikož žáci byli unavení, potřebovali se pohybem uvolnit a odpočinout si, což se podařilo. V budoucnu ale musím pro pohybovou činnost předem stanovit pravidla a být důsledná v jejich dodržování. Myslím si, že se potom bude všem mnohem lépe pracovat. Jistě by se celá situace zvládala lépe, kdybych měla možnost se žáky dlouhodobě pracovat a vymezili bychom si svoje vlastní pravidla.

Obr. 66. Závěrečné shledání všech draků.

Konečně nadešel čas pro muzikanty a zpěváky: dospěli jsme k závěrečné písni *Jaro, léto, podzim, zima*, kterou jsme **zahráli a zazpívali**. Když jsme píseň hráli opakovaně, chtěla jsem, aby poprvé hrála jen kapela a zpěváci nezpívali. Měli se se zpěvem přidat až podruhé. Někteří to pochopili správně a nezpívali. Zasáhla do toho paní učitelka, která mě zřejmě neslyšela, a vybízela je, aby zpívali. Nakonec jsme si to zahráli a zazpívali ještě jednou společně. Myslím, že to na závěr v rámci možností dopadlo velmi pěkně a je to opět zaznamenané na videonahrávce, která je součástí přílohy této diplomové práce.

Reflexe tříhodinového bloku

Na závěr třetí vyučovací hodiny jsem zařadila reflexi žáků v kruhu. Chtěla jsem získat odpovědi na otázky, které bych si sama zodpovědět nemohla: „*Co Vás dnes nejvíce bavilo/nebavilo?*“; „*Co se Vám dnes nejvíce líbilo/nelíbilo?*“ Celou reflexi jsem pojala jako součást příběhu. Žáci se slétli do kruhu jako draci a díky tomu se mi podařilo je ještě na chvíli vtáhnout do reflexe a motivovat je k odpovědím. Byla jsem velmi mile překvapená, jak se žáci zklidnili a dokázali posledních pár minut poslouchat, naslouchat a reagovat.

Obr. 67. Závěrečná reflexe v kruhu.

Celé třídě jsem nejprve poděkovala a tříhodinový blok ještě zrekapitulovala a zhodnotila. První vyučovací blok se mně líbil nejvíce. Bylo to způsobeno i tím, že jsem měla ještě hodně energie a žáci se soustředili. Možná to bylo také proto, že hodina byla z hlediska zvolených aktivit nejkldnější a nejméně organizačně náročná. Postupem času, jak na ně, tak i na mě, dopadala únava a snižovala se pozornost. Přesto můžu říci, že jsme toho za tři hodiny zvládli hodně. Kdybychom na nácvik měli více času, dovedli bychom *Pohádku o dračí partě* k ještě větší dokonalosti. To ale nebylo cílem daného projektu. Za největší úspěch považuji to, že se nám v rámci realizace projektu podařilo vystřídat mnoho aktivit a zapojit opravdu činnostní pojetí hudební výchovy.

Žákům se také hodně líbila první hodina, což bylo i tím, jak jsem v rámci reflexe zjistila, že rádi malují. Proto velmi oceňovali aktivitu – *Dotvoř draka*, ve které se uplatňovalo hned několik mezipředmětových vztahů. Žáky, kteří měli hlavní roli v pohádce, nebo byli vypravěči, naopak nejvíce bavila třetí hodina. Kdo rád hrál na hudební nástroj, chválil si část druhé a třetí hodiny. Z uvedeného vyplývá, že se v daných aktivitách našli všichni žáci. Např. při reflexi jedna žačka zmínila radost z toho, „(...) že si mohla vyzkoušet hrát draka.“ Tím, že jsme každý originální, i tomuto aspektu tvořivá výuka jistě napomáhá. Při závěrečné reflexi také žáci potvrdili, že jsem jako vyučující nabídla celé třídě, aby se do dramatizace draků zapojila. I to byl jeden z argumentů, ve kterém mě podpořila většina třídy v rámci reflexe, když jedna ze žákyň byla mrzutá, že nebyla vybrána na hlavní alternaci draků. Potěšilo mě, že se mě někteří žáci zastali, a potvrdili, že jsem vyzvala všechny k zapojení. Byla jsem ráda, že i sama žačka to nakonec uznala. I tato situace byla pro reflexi velmi prospěšná. Jistě posílala ducha celé třídy a nabídla prostor ke konstruktivnímu dialogu.

Do reflexe jsem také zahrnula **sebehodnocení**. Zde měl každý žák vyjádřit, jak se během tří vyučovacích hodin snažil. *Sed* znamenal: „*Moc jsem se nesnažil a bylo mi nějak jedno, co se děje.*“ *Dřep* znamenal: „*Snažil jsem se, ale mám co zlepšovat.*“ *Stoj* znamenal: „*Snažil jsem se a dal jsem do toho všechno.*“ Zde bylo zajímavé sledovat, jak se někteří žáci podceňují. Někteří žáci byli např. v podřepu, ale pokud jsem je mohla v rámci aktivit sledovat, vnímala jsem, že pracují na své maximum. Z uvedeného vyplývá, jak je sebehodnocení silným nástrojem a může pomoci podpořit sebedůvěru žáků. Hodinu jsme uzavřeli závěrečnou písničkou *Jaro, léto, podzim, zima*, kterou jsme si ještě jednou zazpívali, doprovodili na nástroje a doplnili pohybem. Byla to velmi hezká závěrečná tečka.

Jsem velmi ráda, že mi na reflexi celého tříhodinového bloku zbyl dostatek času. Dozvěděla jsem se od žáků důležité informace, které mi pomohou při dalším realizování hudební pohádky a mohly by pomoci i učitelům, kteří by se také rozhodli se svými žáky hudební pohádku zrealizovat. Reflexi vnímám jako podpůrnou aktivitu celého projektu. Vzájemný rozhovor žáků svědčí o tom, že se v projektu cítili bezpečně a nebáli se projevovat.

Z výše uvedené reflexe vyplynulo několik aspektů, které můžu vnést do své další pedagogické praxe. Jedním z nich je větší důslednost v některých aktivitách, které jsem

v rámci projektu realizovala. Dalším stresovým faktorem, který na mě velmi během celého projektu doléhal, byl čas. Ten byl právě důvodem, proč jsem v některých činnostech nebyla tak důsledná, jak jsem původně plánovala. Také moji koncentraci na chvíli narušila nefunkční technika. I to byl faktor, na který jsem se nemohla předem připravit, ale navzdory tomu jsem se nenechala situací vykolejit a dařilo se mi celý projekt dovést do úspěšného konce. To vnímám jako silné pozitivum. Celkově si myslím, že se v tříhodinovém bloku střídaly různé aktivity a úkoly, které na sebe navazovaly, a vedly ke stanoveným cílům.

ZÁVĚR

Hudební pohádka je žánr, který poskytuje mnoho alternativ, jak ji uchopit v hudebně výchovném procesu. Svou různorodostí nabízí mezioborové průniky a didaktické situace, které jsou vhodné pro různé věkové kategorie. I proto jsem si zvolila dané téma diplomové práce.

První kapitola **teoretické části** této diplomové práce definuje pojem pohádka obecně. Dívá se na tento žánr z pohledu různých vědních oborů, např. literatury, psychologie nebo pedagogiky. Dále se práce v teoretické rovině věnuje historii pohádky v českém prostředí. V neposlední řadě vysvětluje pojem archetyp a poukazuje na propojení archetypů s pohádkovými postavami. Právě archetypy, ze kterých plynou výchovné aspekty, jsou v *Pohádce o dračí partě* velmi významné.

Druhá kapitola hovoří o pohádce jako o hudebním žánru. Krátce se zabývá i vztahem hudby a slova, který pro hudební pohádku představuje přirozené splynutí. Rovněž pojednává i o problematice dětské tvořivosti. Charakterizuje cílovou skupinu žáků mladšího školního věku, která byla pro potřeby diplomové práce vybrána. Druhá kapitola této práce se dále zmiňuje o výchovných aspektech dětské tvořivé hry a o rozvoji fantazie, která je pro náš život velmi významná. Z hlediska hudební pohádky práce myslí i na řečové dovednosti žáků. Jedná se o složky, které jsou pro práci v pedagogickém procesu, zvláště na prvním stupni základního studia, zásadní.

Praktická část diplomové práce v úvodu zdůvodňuje výběr školy, na které byl hudební projekt realizován. Rámcově charakterizuje školu celkově, ale i třídu, která se na realizaci hudební pohádky podílela. Kapitola se také věnuje představení autorské *Pohádky o dračí partě*, předkládá samotný text pohádky a pokládá si otázky související s jejím tématem.

Práce z hlediska praktického užití pojednává o aplikaci pohádky do výchovně vzdělávacího procesu. Hudební projekt je členěn do tří vyučovacích bloků, pro větší přehlednost. Práce dále nabízí konkrétní modelové příklady, jak hudební pohádku využít v hudebně výchovném procesu. Přináší konkrétní přípravy s učebními materiály, které byly v praxi použity, ale také, co je důležité, vyzkoušeny.

Celou praktickou část zakončuje čtvrtá kapitola, která reflektuje průběh tříhodinového bloku. Přináší důležité poučení pro mě, jako autora celého projektu (od scénáře, přes hudební složku, po učební materiály). Reflexe slouží také všem těm, kteří by hudební projekt chtěli se svými žáky rovněž ve vyučování realizovat.

Cílem diplomové práce bylo vytvořit autorskou hudební pohádku a využít ji v praxi. Pohádku jsem napsala, s dětmi ji nacvičila a využila ve výchovném procesu. Integrovala jsem obory hudební, dramatický, výtvarný i literární. Zařadila jsem i pohybovou výchovu. Tato činnostní propojení splňují trendy současné pedagogiky. Realizace hudebního projektu nebyla samoúčelná. Ve svých aktivitách v rámci diplomové práce jsem se zaměřila také na činnosti, které předcházely samotnou realizaci hudební pohádky. Jedná se o metody jako např.: *hudební vizualizace, čtení a rozbor textu pohádky, hra na tělo, nácvik závěrečné písně* a další. I tento výčet naznačuje, že jsem pojala projekt jako celek, s myšlenkou na činnostní pojetí dnešní hudební výchovy.

Jsem ráda, že jsem si téma hudební pohádky vybrala. Práce na diplomové práci mě velmi obohatila. Bavilo mě vymýšlet průběh realizace hudebního projektu. Věřím, že poslouží dalším stávajícím i budoucím pedagogům.

Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam použité literatury:

1. BROUČEK, S. *heslo Pohádka*. In: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. (BROUČEK, S. a JEŘÁBEK, R., eds.). Praha: Mladá fronta, 2007, sv. 3, O–Ž, s. 643–1298. ISBN 978-80-204-1713-8.
2. BŘEZINOVÁ, I. *Velká dětská encyklopedie*. Praha: Fragment, 2002, 255 s. ISBN 80-7200-673-8.
3. ČÁP, J. a MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
4. ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. 171 s. ISBN 80-7367-095-X.
5. ČERNOUŠEK, M. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. 198 s. ISBN 978-80-262-1434-2.
6. HORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Zpívejme si, zpívejme. 1.: písničky pro děti* [hudebnina]. Kroměříž: Přikrylová Milada Plus, 2009. 1 zpěvník (28 s.). ISBN 978-80-87165-16-4.
7. CHALOUPKA, O. a VORÁČEK, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. (2. vyd.) Praha: Albatros, 1984, 539 s.
8. CHMELÍKOVÁ, V. *Literatura pro děti a mládež*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1995, 113 s. ISBN 80-7043-178-4.
9. JENČKOVÁ, E. *Hudební pohádka 1. díl*. Hradec Králové: 4. upravené vydání Tandem, 2004, 56 s. ISBN 978-80-806901-29-9.
10. LANGSTEINOVÁ, E. a FELIX, B. *Metodická příručka k učebnici hudobná výchova pre 8. ročník ZŠ*. Bratislava: SPN, 1998. 90 s. ISBN 80-08-02707-X.
11. MERTIN, V. *Ze zkušeností dětského psychologa: na co se často ptáte*. Praha: Scientia, 2004. 178 s. ISBN 80-7183-316-9.
12. MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, 151 s. ISBN 80-7068-104-7.

13. MOCNÁ, D a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X.
14. PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.
15. STAŇKOVÁ, L. Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte. In. *Problémové dítě a hra*. Praha: Raabe, 2003, 58 s. ISSN 1801-8351. Dostupné na: <https://www.zkola.cz/sofia/pedagogove/kabinetzs/Documents/pohadkyAJejichVlivNaPsychickyVyvojDiteteKeStazeni.pdf>
16. TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2.
17. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Seznam použitých internetových zdrojů:

1. Školní vzdělávací program - ZŠ a ZUŠ Jablonoř. Dostupné na: <http://zsjablonova.cz/skolni-vzdelavaci-program/>
2. Tempové označení – Allegro. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_hudebn%C3%ADch_pojm%C5%AF
3. Tempové označení – Lento. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hudebn%C3%AD_terminologie
4. Karel Jaromír Erben. Dostupné na: <https://www.spisovatele.cz/karel-jaromir-erben>
5. Podzimní hádanka. Dostupné na: <https://mozkolam.cz/slovni-hlavolamy/hadanky/podzimni-hadanky-pro-deti-i/>

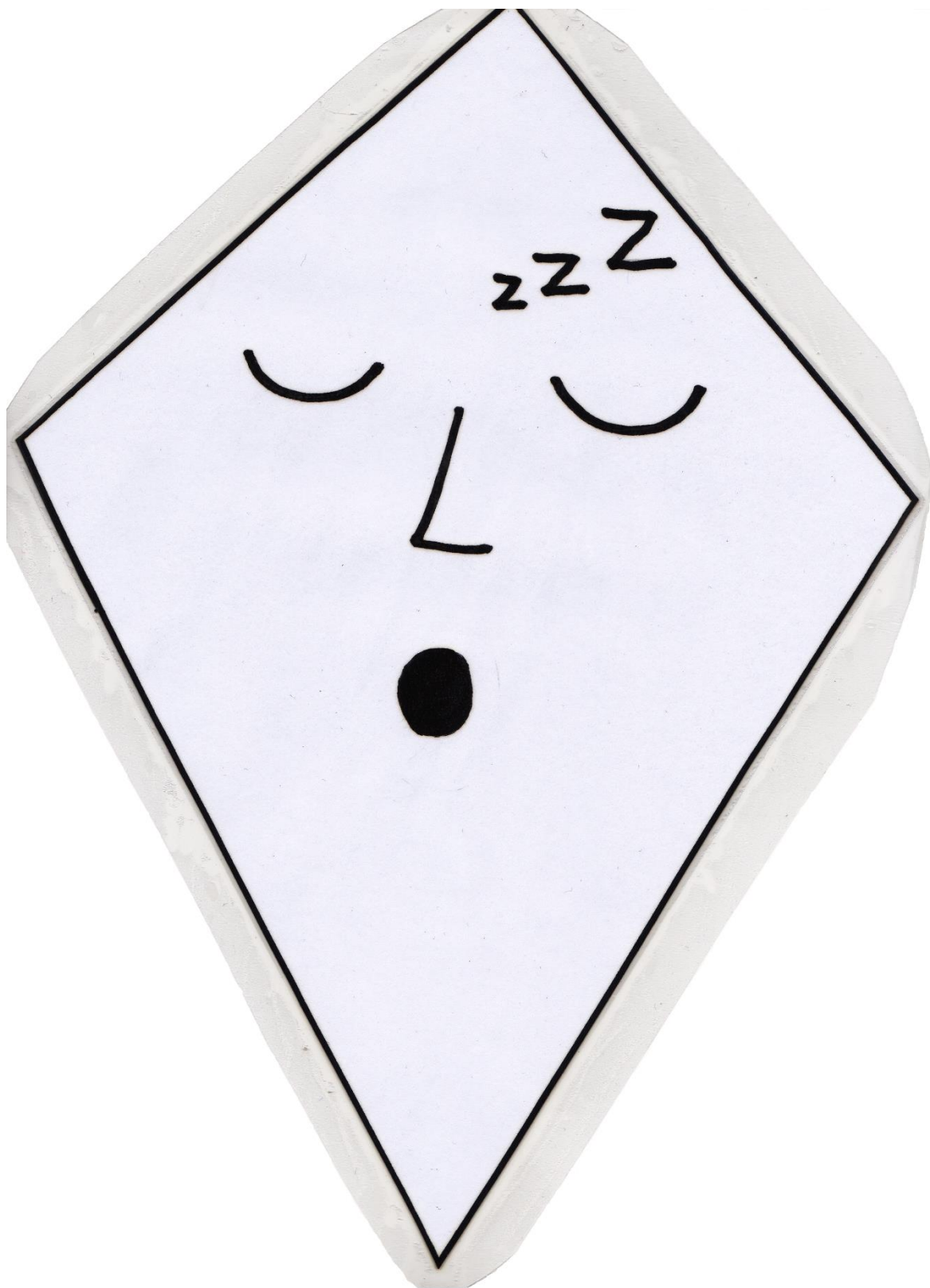
Seznam metodických příloh

Hlavní hrdinové ve formátu A4

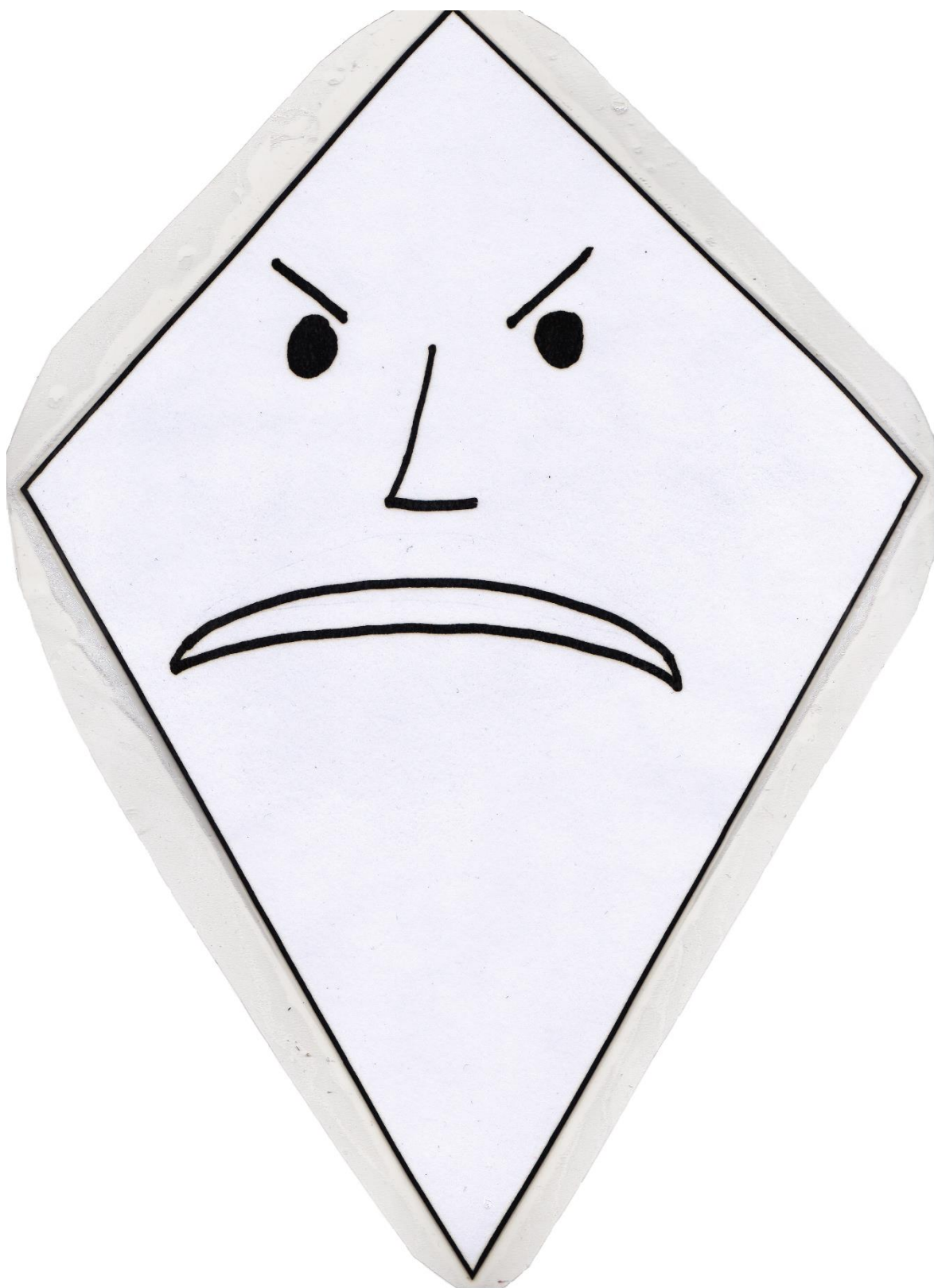

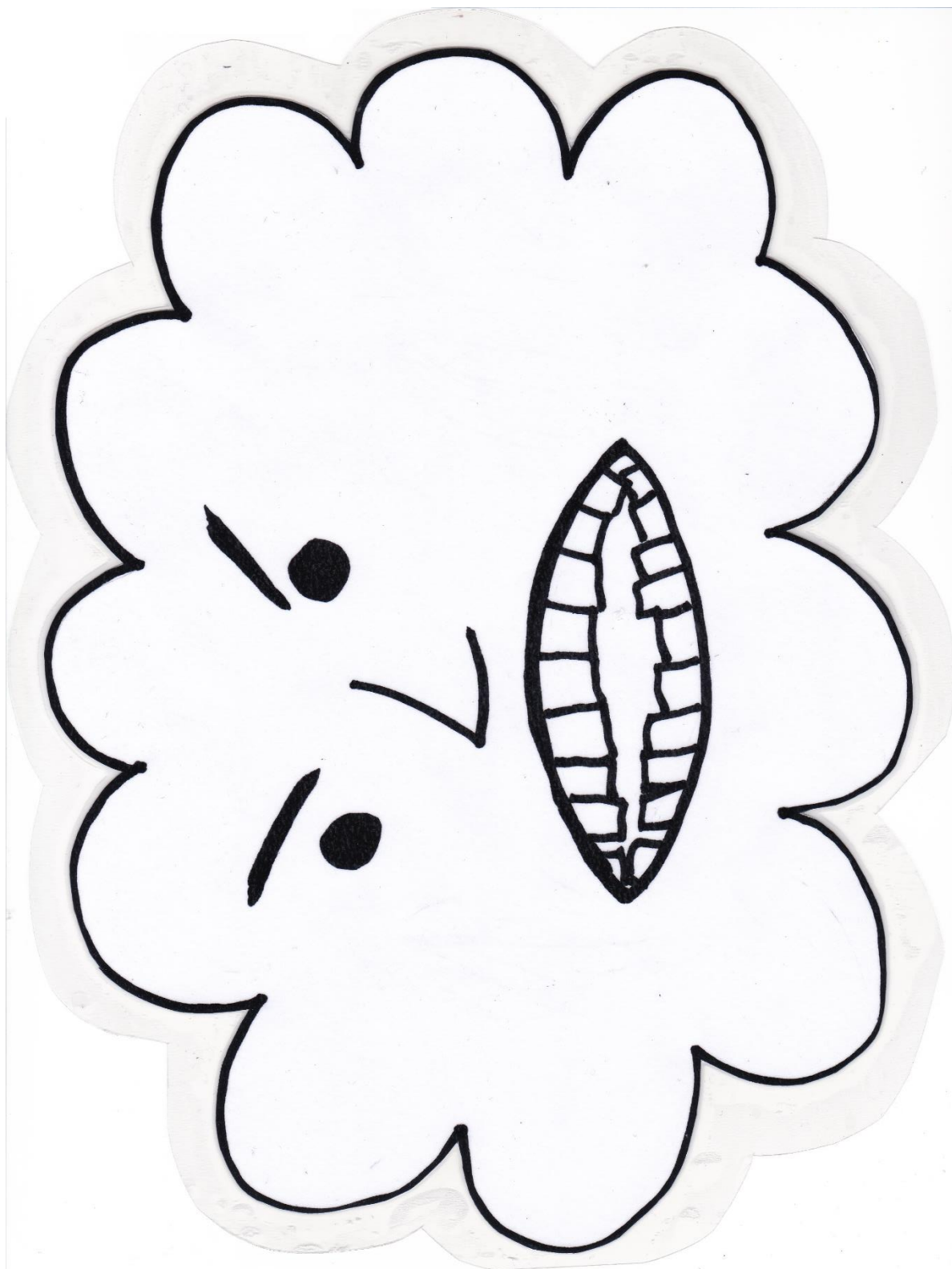

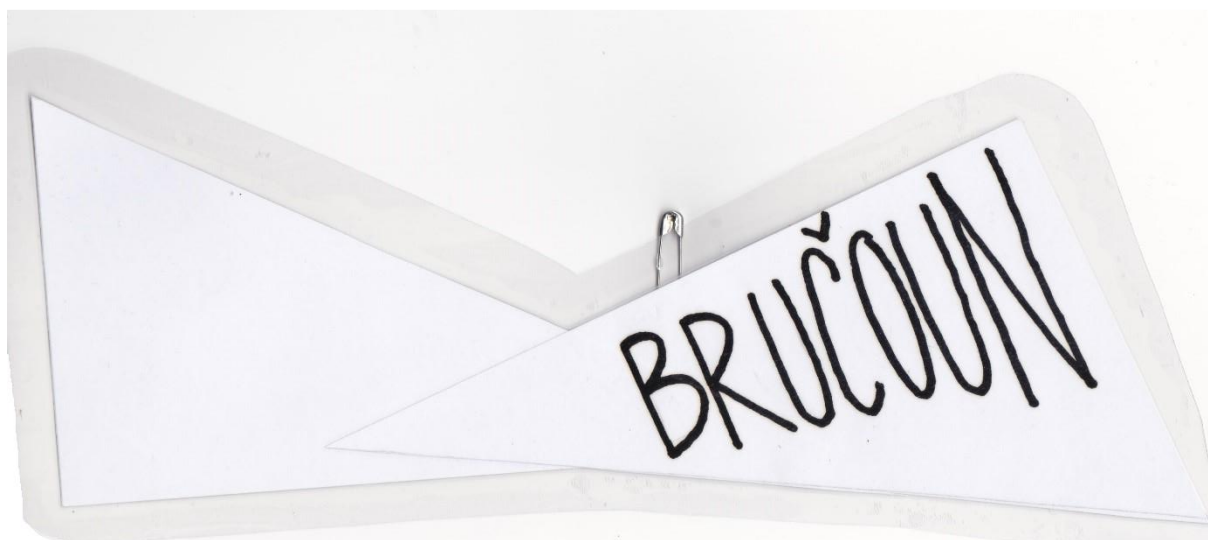
Učební pomůcky k vizualizaci jednotlivých postav:

Jmenovky pro rozlišení hlavních postav

Příloha č. 8 Motýlek pro draka Vtipálka

Příloha č. 9 Motýlek pro draka Bručouna

Příloha č. 10 Motýlek pro draka Rychlíka

Příloha č. 11 Motýlek pro draka Lenocha

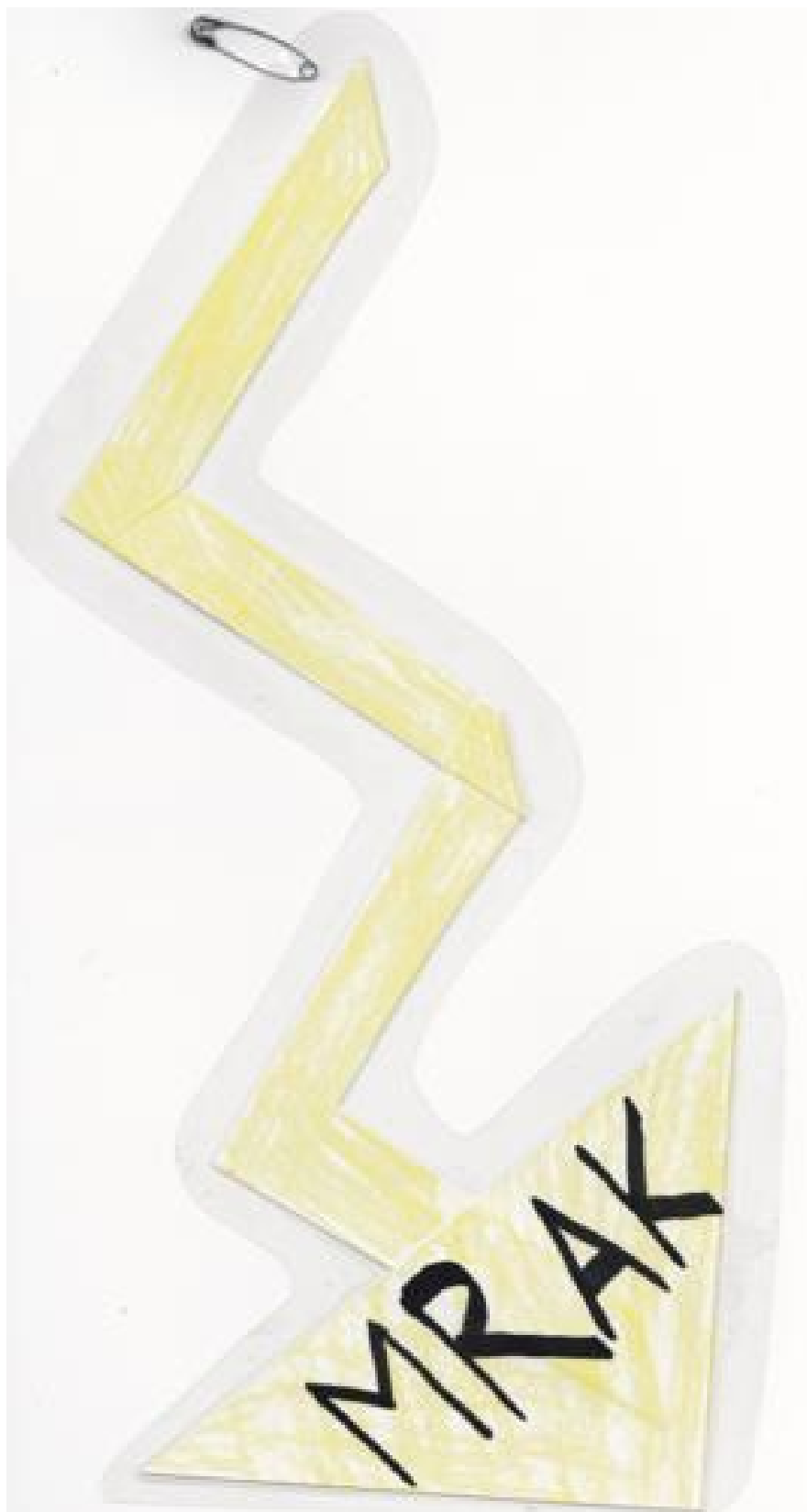

Příloha č. 12 Motýlek pro draka Kamaráda

Příloha č. 13 Motýlek pro draka Zlouna

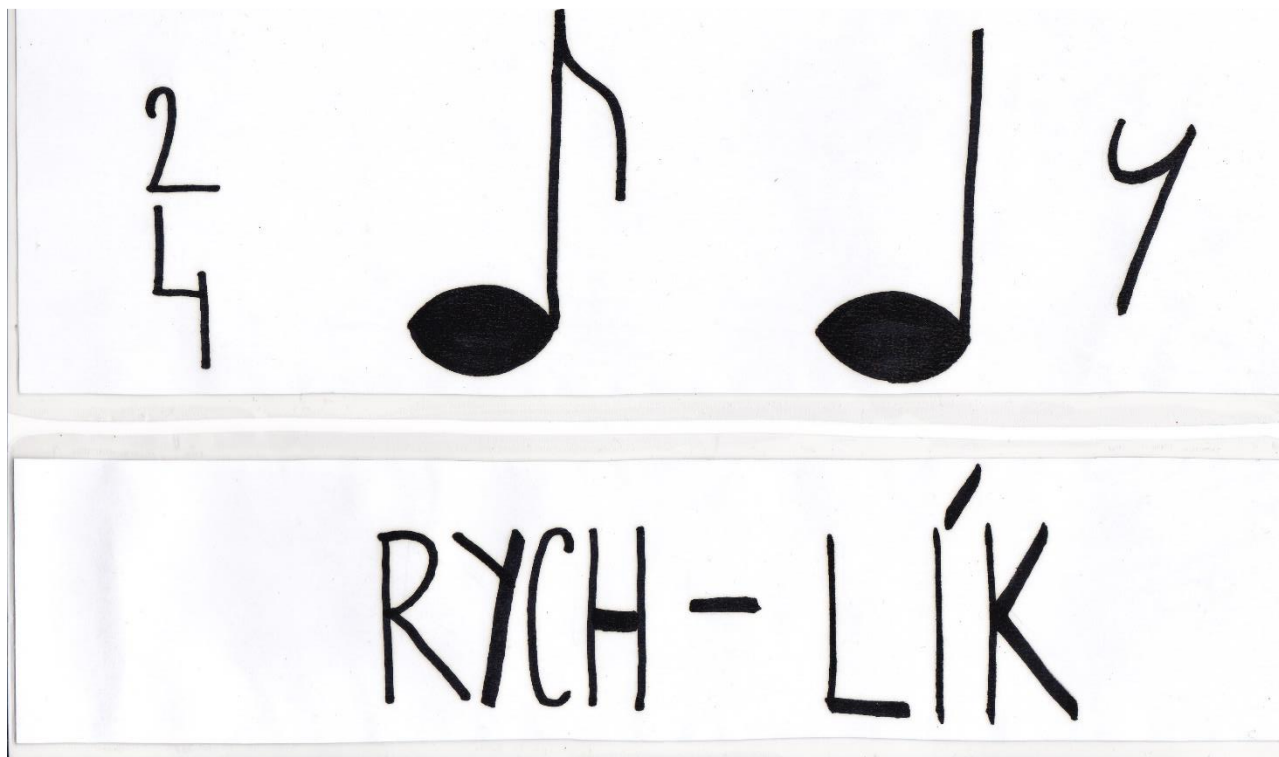

Zrytmizovaná jména draků

Příloha č. 15 Rytmičná deklamace jména Vtipálek

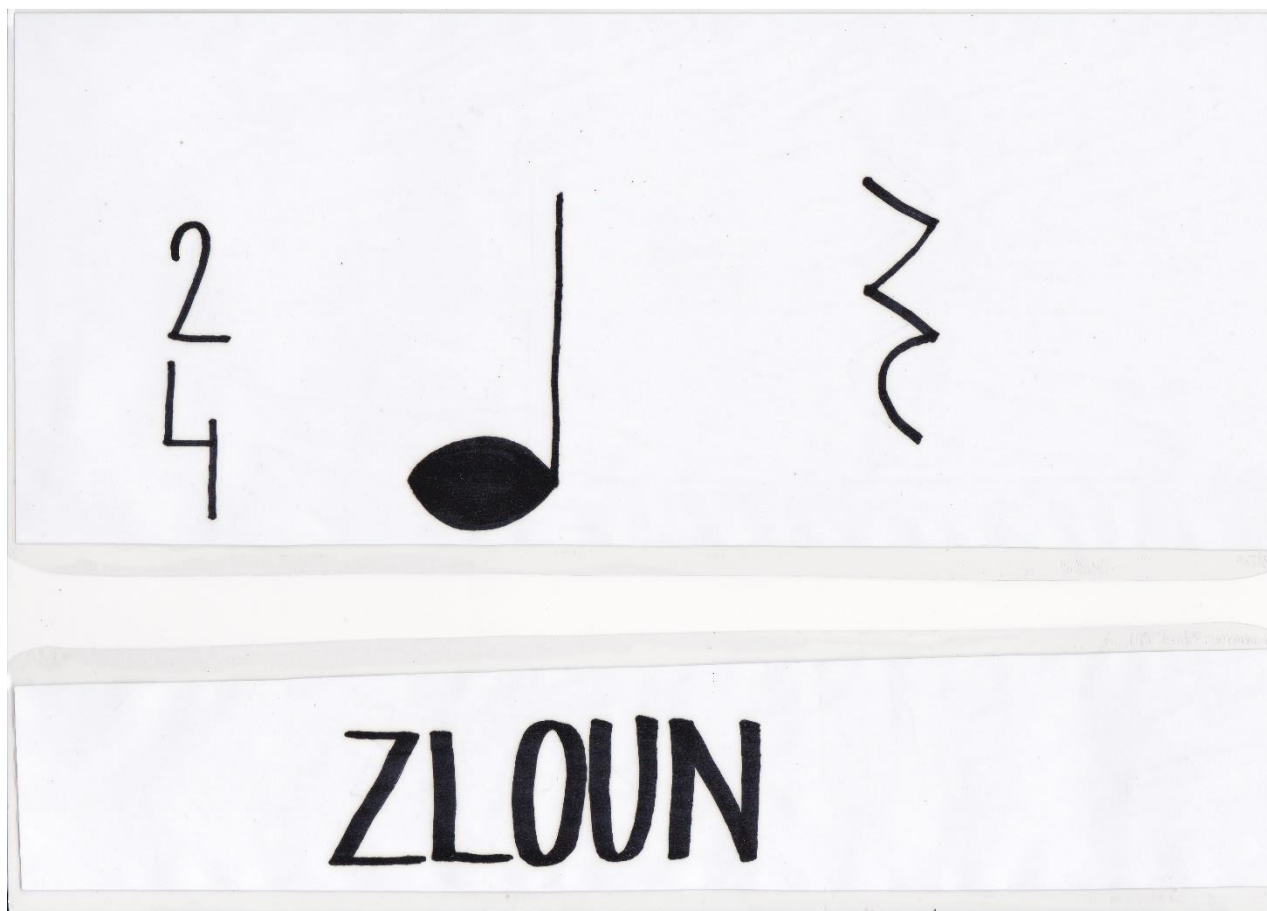

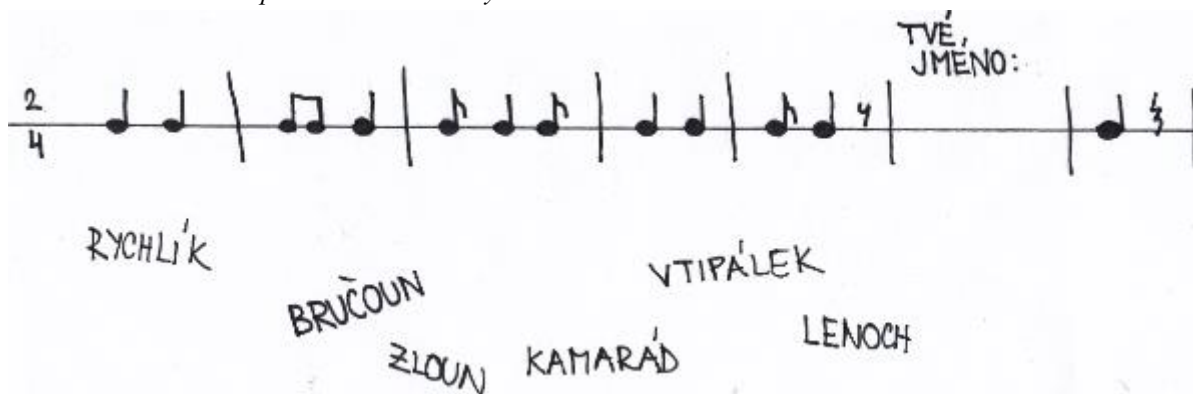

Pracovní list – dotvoř draka

Dotvoř draka, podle toho, co ses o něm dozvěděl v příběhu nebo v písničce: (dokresli obličej a další, vybarvi, dopiš pro něj typickou vlastnost, přiřaď jméno)

Príloha č. 22 Předloha pracovního listu na rytmus

Notový materiál – písně o dracích (autorka: Petra Moravcová)

Příloha č. 23 Hudební doprovod k písni – Vtipálek

Vtipálek

The musical score for 'Vtipálek' is written for four instruments: Piano, Claves, Xylofon, and Dřevěné bloky. The music is in 2/4 time and consists of three systems of four measures each. The lyrics are written below the piano part.

System 1:

- Piano:** C G. Notes: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter).
- Claves:** Two eighth notes per measure.
- Xylofon:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Dřevěné bloky:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Lyrics:** Prv - ní drak je ve - se - lý a je - ho frak

System 2:

- Pno.:** C F C. Notes: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter).
- Clv.:** Two eighth notes per measure.
- Xyl.:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Dř. bl.:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Lyrics:** ba - rev - ný. Pu - su má od u - cha ku - chu

System 3:

- Pno.:** C F C G C. Notes: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter).
- Clv.:** Two eighth notes per measure.
- Xyl.:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Dř. bl.:** C4 (quarter), rest (quarter), C4 (quarter), rest (quarter).
- Lyrics:** na do - brou ná - la - du zá - ru - ku.

Bručoun

The musical score is divided into three systems, each with four staves. The first system includes a Piano staff with a treble clef and a 3/4 time signature, and three percussion staves: Koncertní velký buben (Concertina), Tamburína (Tambourine), and Xylofon (Xylophone). The second system includes a Pno. (Piano) staff with a treble clef and a 3/4 time signature, and three percussion staves: K. v. b. (Koncertní velký buben), Tamb. (Tamburína), and Xyl. (Xylofon). The third system includes a Pno. (Piano) staff with a treble clef and a 3/4 time signature, and three percussion staves: K. v. b. (Koncertní velký buben), Tamb. (Tamburína), and Xyl. (Xylofon). The lyrics are in Czech and are written below the piano staves.

System 1:

Piano: Tře - tí drak se po - řád mra - čí - í,

Koncertní velký buben

Tamburína

Xylofon

System 2:

Pno.: ne - má rád ty schů - ze dra - čí - í.

K. v. b.

Tamb.

Xyl.

System 3:

Pno.: Sta - čí mu když vpo - kli - du, vlét - ne do - mů

K. v. b.

Tamb.

Xyl.

10 C

Pno.

do kli - du.

K. v. b.

Tamb.

Xyl.

Rychlík

3/4

C F G

Piano

Pá - tý drak se smě - je:

Claves

Xylofon

Tlesknutí

3 C G C

Pno.

„Já mám rych - lost vtě - le.

Clv.

Xyl.

Tlesk.

5 C G G

Pno.

Jsem nej - rych - lej - ší če - kám na ty

Clv.

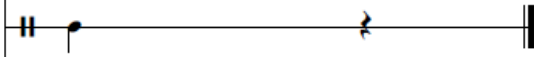
Xyl.

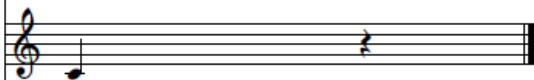
Tlesk.

7 C

Pno.

po - ma - lej - ší.“

Clv.

Xyl.

Tlesk.

Lenoch

Chord progression: C C F C

5 C F C

9 C F C

Piano

Koncertní velký buben

Xylofon

Dupnutí

Pno.

K. v. b.

Xyl.

Dup.

lí - tat zro - hu do ro - hu.

Rad - ši by si pau - zu dal,

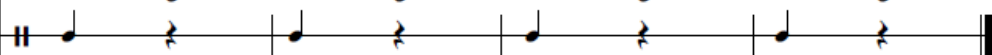
13 C F C

Pno.

a - le ví - tr fou - ká dál.

K. v. b.

Xyl.

Dup.

Kamarád

3/4

Piano

C G

Še - stý drak je o - blí - be - ný,

Zvonkohra

Triangl

Claves

3

Pno.

C G

pro - to - že je hod - ný.

Zvonk.

Trgl.

Clv.

5

Pno.

G F G

Se vše - mi je ka - ma - rád,

Zvonk.

Trgl.

Clv.

7 C C G

Pno. kdo by ho pak ne - měl

Zvonk.

Trgl.

Clv.

9 C

Pno. rád.

Zvonk.

Trgl.

Clv.

Zloun

C G C F C
 Piano Pak tu má - me čtvr - té - ho,
 Koncertní velký buben
 Činel
 Vibrafon

4 G C G C
 Pno. ten ne - má rád žád - né - ho.
 K. v. b.
 Čin.
 Vib.

7 C G F C
 Pno. Všem dě - lá jen na - schvá - ly,
 K. v. b.
 Čin.
 Vib.

2

Notový materiál – závěrečná píseň

Příloha č. 29 Hlavní melodie písně s textem – Jaro, léto, podzim, zima

JARO, LÉTO, PODZIM, ZIMA

Na pod - zim když pa - dá lis - tí zlip a zja - vo - rů,

5 pá - ni dra - ci kou - ka - jí se li - dem do dvo - rů.

9 Po ja - ru je vždyc - ky lé - to pod - zim po lé - tu,

13 a než - li se na - dě - je - me zi - ma už je tu.

JARO, LÉTO, PODZIM, ZIMA

The musical score is written for piano and recorder. It consists of four staves, each containing four measures of music. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 3/4. The melody is simple, using eighth and quarter notes. Chord symbols are placed above the staves: C, G, and C on the first staff; C, G, and C on the second staff; F, G, C, and G on the third staff; and C, G, and C on the fourth staff. The piece ends with a double bar line and repeat dots at the end of the fourth staff.

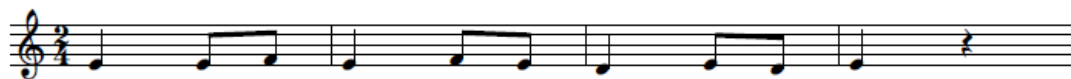
1 C G C

5 C G C

9 F G C G

13 C G C

Jaro, léto, podzim, zima - housle

Jaro, léto, podzim, zima - violoncello

Violoncello part for the song "Jaro, léto, podzim, zima". The music is written in bass clef with a 3/4 time signature. The key signature is one flat (B-flat). The piece consists of 13 measures, divided into four lines of four measures each, with the final measure of the fourth line being a double bar line.

Measure numbers and notes are indicated above the staff:

- Measure 1: C (C2)
- Measure 2: C (C2)
- Measure 3: G (G2)
- Measure 4: C (C2)
- Measure 5: C (C2)
- Measure 6: C (C2)
- Measure 7: G (G2)
- Measure 8: C (C2)
- Measure 9: F (F2)
- Measure 10: G (G2)
- Measure 11: C (C2)
- Measure 12: G (G2)
- Measure 13: C (C2)

Druhá varianta realizace hudební pohádky se zapojením přímé řeči postav

Příloha č. 33 Druhá alternativa textové předlohy

U: „*V další aktivitě se pokusíme pohádku z úvodu hodiny doplnit o dramatizaci a hudební doprovod. Zůstaňte v těch skupinách a z každé potřebuji jednoho zástupce, který bude svého draka dramaticky a pohybově vyjadřovat. Zbytek skupiny ho bude doprovázet na hudební nástroje. Promítneme si text pohádky, kde je barevně označeno kdy jaký drak vystupuje. Hrajte a dramaticky ztvárňujte draka, jen když se o něm bude mluvit.*“

Pro lepší orientaci uvádím barevně návrh hudebních nástrojů, které odpovídají svým charakterem povaze konkrétních draků. Přímé řeči jednotlivých postav je možné také barevně odlišit, což může provést samotný učitel nebo žáci v rámci přípravných aktivit na hudební projekt.

- **Skupina – Vtipálek:** dřívka, xylofon, dřevěný blok
- **Skupina – Bručoun:** buben, xylofon, famfrnoch
- **Skupina - Lench:** metalofon, buben, drhlo,
- **Skupina – Zloun:** buben, metalofon, činely
- **Skupina – Rychlík:** dřívka, vajíčka, zvonkohru
- **Skupina – Kamarád:** triangel, zvonkohra, dřívka
- **Černý mrak** – tamburína

Na úvod slet draků postupně.

U = VYPRAVĚČ: Blížil se začátek podzimu a to znamenalo jediné, že se opět po roce sejde parta šesti draků. Sraz měli jako vždy U Větrného rozcestí, *kde pofukoval lehký vánek a občas bylo slyšet zpěv ptáčků. – všichni napodobují ptáčky a lehký vánek – pomocí pískání, šustění, zpívání*

U: *Po přiletu draka vždy zazní píseň o něm.*

V (vypravěč): Už přilétá první, je to *Vtipálek*, který je vždy veselý a úsměv má od ucha k uchu. Po něm *Lench*, který stále zívá a opravdu velmi pomalým tempem přilétá na místo srazu. Další je *Bručoun*, jehož bručení je slyšet už z dálky. Po něm *Zloun*, který se mračí a na nikoho se ani nepodívá. Týjo, kdo je tohle, řítí se jak Formule 1, jeho tempo je

bleskurychlé. Správně, říkáme mu *Rychlík*. A jako poslední je *Kamarád*, který nás má všechny rád.

V: Všichni se nakonec dali do pohybu, i když ne všichni tak nadšeně jako *Rychlík*. Přesto si po chvíli spokojeně pluli po nebi a nevnímali čas. Už skoro byli v cílové stanici prvního dne, když vtom se *Rychlík* zarazil a polekaně řekl:

RYCHLÍK: „*Kde je Lenocho? Letěl jsem mu naproti, ale nikde ho nevidím.*“

BRUČOUN a ZLOUN: „*Je sice nejpomalejší, ale že by mu to až tak dlouho trvalo, to se mi nezdá,*“ shodl se *Bručoun* se *Zlounem*.

KAMARÁD: Najednou *Kamarád* něco zaslechl. „*Kluci, já zaslechl, jako kdyby někdo volal o pomoc. A znělo to jak Lenocho.*“

V: Rozhlédli se kolem sebe a zalekli se. Padla mlha a blížil se *Černý mrak*. Najednou jim bylo úzko a začali mít strach. Ale rozhodli se vydat *Černému mraku* do cesty.

RYCHLÍK: „*Lenocha určitě chytil do svých spárů. Musíme mu pomoci!*“ řekl *Rychlík*.

KAMARÁD: „*Ale to není jen tak, taková záchrana, aby nás nechytíl, tak se musíme spojit,*“ prohlásil *Kamarád* a měl pravdu.

VYPRAVĚČ: Všichni se drželi za ocas a vyrazili v čele s *Rychlíkem* proti *Černému mraku*. Volání o pomoc se stále zesilovalo: „*Pomóc, POmóc, POMóc, POMÓc, POMÓC...*“, a bylo čím dál více jasnější, že *Lenocha* chytil *Černý mrak*.

ZLOUN: „*Hej ty, mraku, vydej nám draka,*“ zavolal na něj hlasitě *Zloun*.

ČERNÝ MRAK: „*Proč bych měl? Je teď mojí obětí!*“

VYPRAVĚČ: Dohodou to tedy nešlo.

BRUČOUN: „*Musíme se do něj dostat a Lenocha zachránit!*“ prohlásil bojovně *Bručoun*.

VTIPÁLEK: „*Já se chytnu téhle hvězdy, ta nás snad udrží, aby nás mrak také nevtáhnul do sebe. Chyťte se mě, budu vás jistit.*“

VYPRAVĚČ: Souhlasili a navzájem se jistili, zatím co se *Rychlík* prodíral houštinami hustého mraku. Konečně našli *Lenocha*, který měl zaklíněný ocas v kleštích *Černého mraku*.

DRACI (bez Lenocha): „*Už jsme tu. Neboj se!*“

V: Vší silou se snažili rozevřít kleště, které svíraly *Lenochův* ocas, a po velkém úsilí se jim to společnými silami konečně povedlo.

VTIPÁLEK: „*Uuuf, to byla fuška, hoši, tak rychle pryč!*“ zvolal *Vtipálek*.

V: Když byli venku ze spárů *Černého mraku*, všichni se objali a

LENOCH: *Lenoch* prohlásil: „*Děkuji vám, kamarádi, zachránili jste mi život, co já bych bez vás dělal.*“

V: Chytli se za ramena a dobře věděli, že jeden bez druhého by to nikdy nezvládli. Dopluli až do cílové stanice, kde si každý zalezl do své postýlky a vážil si přátel, na které se může vždy spolehnout.

Audiovizuální nahrávky realizovaného projektu

Seznam stop:

Příloha č. 34 Obsah DVD – videodokumentace z realizovaného projektu

Stopa 1 - Úvod a hádanka

Stopa 2 - Čtení textu pohádky dětmi

Stopa 3 - Rozbor textu pomocí otázek

Stopa 4 - Dračí ráno (rozcvička)

Stopa 5 - Dotváření draků podle hudebních nahrávek - 1. část

Stopa 6 - Dotváření draků s kontrolou - 2. část

Stopa 7 - Hra na tělo - úvodní model

Stopa 8 - Přiřazování jmen draků k rytmickým kartám

Stopa 9 - Možnosti využití rytmického modelu

Stopa 10 - Návčik zpěvu a pohybového doprovodu písně (*Jaro, léto, podzim, zima*)

Stopa 11 - Návčik hudebního doprovodu písně (*Jaro, léto, podzim, zima*)

Stopa 12 - Výběr hlavních hrdinů pohádky

Stopa 13 - Realizace celé *Pohádky o dračí partě*

Stopa 14 - Závěrečná reflexe - 1. část

Stopa 15 - Závěrečná reflexe - 2. část

Seznam nahrávek:

Příloha č. 35 Nahrávky písní o dracích

Nahrávka 1 – Vtipálek (nástroje)

Nahrávka 2 – Vtipálek (nástroje + zpěv)

Nahrávka 3 – Lenoč (nástroje)

Nahrávka 4 – Lenoč (nástroje + zpěv)

Nahrávka 5 – Bručoun (nástroje)

Nahrávka 6 – Bručoun (nástroje + zpěv)

Nahrávka 7 – Zloun (nástroje)

Nahrávka 8 – Zloun (nástroje + zpěv)

Nahrávka 9 – Rychlík (nástroje)

Nahrávka 10 – Rychlík (nástroje + zpěv)

Nahrávka 11 – Kamarád (nástroje)

Nahrávka 12 – Kamarád (nástroje + zpěv)